ՄԱՍԻՍԻ ԱՂԱՒԻՆ

Աւետաբեր Հայաստանեայց

LA COLOMBE DU MASSIS

MESSAGER DE L'ARMÉNIE

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԱԲՐԻԵԼԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

ԱՄԲՐՈՍԵԱՅ Վ. ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ

ԽՈՐԵՆԱՑ Վ. ԽՈՐ. — ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ.

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Նոյեմբեր 1858. — Թիւ ԺԱ.

RÉDIGÉ PAR

GABRIEL VARTABED AÏVAZOVSKY

AMBROISE V. CALFA

CORENE V. COR. — CALFA.

QUATRIÈME ANNÉE

Novembre 1858. — N° 11.

ՓԱՐԻԶ

Ի ԳՐԱՆՈՑԻ Հ. ԱՐԱՄԵԱՆ

ՆԻԿՈՄԻԴԱՑԻՈՑ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՏԻ ՄԱՏԹԷՈՍ ՍՐԲԱԶՆԱԿԱՏԱՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ. (3 *օրինակք.*)

Ամենապատիւ Գէորգ Սրբազեալիսկոպոս Պատրիարք Կոստանդնուպօլսոյ.

Ամենապատիւ Սրբազան ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ արքեպիսկոպոս, Պատրիարք Երուսաղէմայ. (2 *օրինակք.*)

Ամենապատիւ Սրբազան ՅԱԿՈԲ արքեպիսկոպոս, նախկին Պատրիարք Կոստանդնուպօլսոյ. (2 *օրինակք.*)

Ամենապատիւ Արիստակես Արքեպիսկոպոս, Առաջնորդ Անդրիանուպօլսոյ:

Ամենապատիւ Գրիգորիոս Արքեպիսկոպոս, Առաջնորդ Կարնոյ:

Ամենապատիւ Թադէոս Արքեպիսկոպոս, Առաջնորդ Զուղայու:

Ամենապատիւ Մակար Եպիսկոպոս, անդամ Սրբազան Սինհոդոսի, Ս. Էջմիածին:

Ամենապատիւ Յակոբ եպ. Առաջնորդ Ակնայ

Ամենապ. Յակոբ եպ. Առաջնորդ Եւդոկիոյ:

Ամենապ. Յակոբ եպ. Առաջնորդ Կեսարիոյ:

Ամենապ. Սարգիս Արքեպ. Զայդեանց, Առաջնորդ Վրաստանի եւ Իմերեթի:

Ամենապատիւ Սարգիս Եպիսկոպոս, Առաջնորդ Փիլիպպոպօլսոյ:

Ամենապատիւ Վեհապետեանց Սրբազան Գէորգ Արքեպիսկ. Առաջնորդ Արցախոյ:

Ազարեան Տ. Մինաքէյ, Վաննա:

Ազգային Դպրոց, Թումգափոս:

« « Պահչհճիկ:

Աբարիկեանց Տ. Ներսես, Շուշի:

Աբանասեան Տ. Գրիգոր, Կէյմ:

Աբանասեան Տ. Զաքար, Նիկոմիդիա:

Աչդարեանց Տ. Նիկոլայ, Տիփխա:

Աչաճեան Տ. Մանուկ, Նախիջեւան:

Աչաճեան Տ. Սարգիս, Պօլիս:

Աչաճեան Տ. Սիմեոն, Նախիջեւան:

Աչբենեան Տ. Մանուէլ, Բէյք. (3 *օրին:*)

Աչրուն Տիւբրի էֆենտի, Պօլիս:

Աչիշանեան Տ. Սերովբէ, Պօլիս:

Աչփարեան Տ. Մարտիրոս, Զմիւռնիա:

Ախարոնեան Տ. Սարգիս, Զմիւռնիա:

Ադաթոնեան Տ. Գրիգոր, Պօլիս:

Ադաթոնեան Տ. Մկրտիչ, Պօլիս:

Ադամեանց Տ. Պօղոս, Ագուլիս:

Ադամեանց Տ. Պօղ. Գաբրիէլեան, Շուշի:

Ադամճանեանց Տ. Միհնա, Ագուլիս:

Ադասիեան Տ. Սեպուհ, Պօլիս:

Ադեքսանդրեան Տ. Պետրոս, Կ. Պօլիս:

Ադեքսանդրեան Տ. Մատթ. Պաղտատ:

Աճեմեան Տ. Թ., Պօլիս:

Աճեմեան Տ. Սողոմոն, Կարին:

Ամբակումեան Տ. Ատ. Խուրշուեան, Ղզլար

Ամիրաղեանց Տ. Յովհաննես, Պօլիս:

Ամիրադով Տ. Ստեփ. Ալեքսանդրիչ, Պօլիս:

Այծեան Տ. Եսայի, Նիկոմիդիա:

Այվազեանց Աւետիք վարժապետ, Ագուլիս:

Այվազովսքի Տ. Գրիգոր, Բէյք:

Այվազովսքի Տ. Յովհաննես, Բէյք:

Այվատեան Տ. Մատթեոս, Պօլիս:

Այվատեան Տ. Յովհաննես, Պօլիս:

Անանեանց Տ. Բարսեղ, Ղզլար:

Անանեանց Յովսէփ Հայրապետեան, Շուշի

Անդրեասեան Տ. Բարսեղ, Համպուրկ:

Անուխեան Տ. Եսայի, Մէնջըսքը:

Անուխեան Տ. Սերովբէ, Պօլիս:

Աշնանեան Իսկուհի Տիկին, Պօլիս:

Աշնանեան Տ. Պօղոս, Պօլիս:

Ապիանց Տ. Գէորգ, Պօլիս:

Ապուչեխցի Տ. Պետրոս, Պօլիս:

Աւետեան Տ. Ռափայէլ, Թրեստ:

Աւետեան Մահտ. Տ. Յովհաննես, Պօլիս:

Աւետեան Ստեփան Պէյ, Պօլիս:

Աւետեանց Գասպ. Գաբրիէլեան, Ագուլիս:

Ավդալեան Տ. Յովհաննես, Կալկաթա:

Աբամեան Տ. Սուքիաս, Նիկոմիդիա:

Աբամեանց Գէորգ Վ. Շուշի:

Աբայիձեան Տ. Մովսես, Ալեքսանդրիա:

Աբասխանեանց Հայրապետ, Ագուլիս:

Աբարատեանց Առաքել վարժապետ, Տիփխ:

Աբզումանեան Տ. Յակոբ բժիշկ, Պօլիս:

Արշակ Տ. Յակովբոս, Վաննա:

Արշակունի Տ. Վարդան Ատտ. Տիփխա:

Արծրունեան Ընկերութիւն, Կարին:

Արվանեանց Տ. Խաչատուր, Տիփխա:

Առաքելեան Պ. Ստեփան, Փարիզ:

Աֆիատ Տ. Եաղուպ, Պաղտատ.

Բարանեանց Տ. Աբրահամ, Տիփխա:

Բազրատունի Կարապետ Վ. Առաջնորդ Ս. Կարապետի վանից Մշոյ. (2 *օրինակք.*)

Բաստամեանց Ստ. Գեորգեան բժիշկ, Տիփխ:

Բարեյոյս Տ. Սբսեն Մակարեանց, Կարին:

Բարունակ Պէյ, Պօլիս:

Բարունակեան Պ. Նիկողոս, Փարիզ:

Բարսեղեան Տ. Ստեփան, Պօլիս:

Բէյսեղեան Կարապետ վարժ. Խանձակ:

Բէհբուդեանց Տ. Գրիգոր Յովսեփեան, Տիփխ:

Բէհբուդեանց Տ. Մի.ք. Արսենեան, Տիփխ.

Բիւնկեանեան Տ. Նշան, Պօլիս:

Բիւնկեանեան Տ. Սարգիս, Պօլիս:

Բիշմիշեան Տ. Մովսես, Պօլիս:

Բողոսեան Տ. Բաղդ Բաբաղամ. Ամժերխ.

Բուդաղեանց Տ. Մովսես Զաք. Փերպուռլի:

Բուդաղեանց Տ. Յովհ. Զաք. Ամժերխան:

Բուրժալեանց Տ. Բողոսան Ամբակ. Ամժերխ:

Գալստեան Տ. Կարապետ, Աղեքսանդրիա:

Գալստեան Տ. Ռուբէն, Պօլիս:

Գալփազեան Տ. Ալէքսան, Պօլիս:

Գալփազեան Տ. Տիգրան, Պօլիս:

Գալֆայեան Տ. Գէորգ, Պօլիս:

Գասպարեան Տ. Թ. Գասպար, Նիկոմիդիա:

Գասպարեան եւ Ընկերութիւն, Պաբասիա:

Գարագաշեան Տ. Խաչիկ, Եաշ:

Գարագաշեան Տ. Կիւմիւշ, Եաշ:

Գարագաշեան Տ. Յովհան, Եաշ:

Գափամաճեան Տ. Գաբրիէլ, Պօլիս:

Գափամաճեան Տ. Մանուկ, Պօլիս:

Գափամաճեան Տ. Յովսեփ, Մէնջըսքը:

Գեղամեանց Տ. Ռուշան, Տիփխա:

Գէորգ Վ. Խարբերդու.

Գէորգեան Տ. Մկրտիչ, Պօլիս:

Գուրգինքեգեանց Տ. Աբէլ, Տիփխա:

Գրիգորեան Տ. Միհնա, Պօլիս:

Գրիգորեան Տ. Սիմոն, Պօլիս:

Գրիգորեան Տ. Սիմոն, Կարին:

Դաւթեան Տ. Գէորգ Եարալեանց, Սիւնեցի:

Դաւրիշեանց Տ. Դաւիթ, Տիփխա:

Դիւտարեանց Տ. Գէորգ, Տիփխա:

Դուդարեան Տ. Հայրապ. Դաւթեան, Ագուլ:

Դրանիսոյեան Տ. Եսայի, Եաշ:

Եաղգիբեղեանց Տ. Յովհաննէս, Տիփխա:

Եզեանց Նիկողոս Աւետիքեան, Ամժերխ:

Եղբարք Արեւելեան Ընկերութեան, Պօլիս:

Եղիկեանց Տ. Մկրտիչ, Ճաւա:

Եուսուֆեան Յովսէփ Ձէյթլի, Զմիւռնիա:

Եուսուֆեան Տ. Հիգրան, Պօլիս:

Եսայեան Տ. Յակոբ, Զմիւռնիա:

Եսայեանց Տ. Յովհաննես, Տիփխա:

Երամեան Գէորգ Պէյ, Պօլիս:

Երամեան Կարապետ Ամիրայ, Պօլիս:

Երկանեան Տ. Նիկողոս, Պօլիս:

Եւանգուլեանց Տ. Աւետիք, Տիփխա:

Եւրիւեանց Տ. Մկր. վարժապ. Էջմիածին:

Զարաֆչեանց Տ. Թորոս, Տիփխա:

Զոհրապեան Տ. Մովսես, Շամախի:

Զոհրապեանց Տ. Կար. Յարութ. Տիփխա:

Զօրայեան Տ. Նիկողայոս, Պօլիս:

Էյարեանց Տ. Աղափետ Հօփ-Մաքըր, Մոսք.

Էլիկիւզիւեան Տ. Սարգիս, Պօլիս:

Էմին Տ. Կարապետ, Տիփխա:

Էմիրճեան Տ. Պետրոս քահանայ, Խարասուս:

Էնկիւրեան Պ. Յովհաննես, Փարիզ:

Էնֆիէճեանց Տ. Աւետիք, Տիփխա:

Էնֆիէճեանց Կատարինէ տիկին, Տիփխա:

Էնֆիէճեանց Տ. Խաչատուր. Պօլիս. (2 *օր.*)

Էնֆիէճեանց Տ. Համբարձում, Տիփխա:

Էքմէքճեան Տ. Յարութիւն, Պօլիս:

Ընթերցասիրաց Ընկերութիւն, Խասգիւղ:

Թագաւորեան Տ. Գէորգ Բժիշկ, Պօլիս:

Թադէոս Վարդապետ, Ս. Էջմիածին:

Թամամշեանց Տ. Զաք. Գաբրիէլեան, Տիփխ.

Թամամշեանց Տ. Յովհ. Գաբրիէլեան, Տիփխ.

Թալիրեանց Տ. Աղեքսանդր, Տիփխա:

Թանգարան Վերծանութեան, Նիկոմիդիա:

Թանգարան Վերծանութեան, Պօլիս:

Թանգարան Վերծանութեան սրբոց Յակոբեանց վանից յերուսաղէմ.

Թանգարան Վերծանութեան, Ատաբազար:

Թաւարբիկեանց Տ. Յովհ. քահան. Ղզլար:

Թաւքիգեանց Տ. Ագէք. Աւետիքեան, Շուշի:

Թէմուրեանց Մնացական Բժիշկ, Դանձակ:

Թէմուրեանց Տ. Մովսես, Տիփխա:

Թերզեան Տ. Մելգոն, Պօլիս:

Թիւլպենտեան Տ. Յովակիմ, Պօլիս:

Թիւսխուզեան Տ. Յովհաննես, Փարիզ:

Թիւսխուզեան Տ. Պաղտասար, Պօլիս:

Թնկրեան Տ. Յակոբ, Լոնտոն:

Թովմասեան, Տ. Ս. Սուրբայա (Ճաւա:)

Թորգոմեան Տ. Պօղոս, Պօլիս:

Թուղլաճի Տ. Խաչատուր, Պօլիս:

Թուղլաճի Տ. Մաղաք, Պօլիս:

Թօքաթլեան Տ. Ներսիսբոմ, Պօլիս:

Թօքաթլեան Տ. Մկրտիչ, Պօլիս:

Ժէիրոա, Վարժապետ հաճախաբանի:

Իրի.քեան Տ. Հիւտավէրտի, Պօլիս:

Իզնաուրս Վ. Փոխ. պատրիարքի, Պօլիս:

Իզմիրեանց Տ. Գրիգ. Յովհաննէսեան, Տիփխ.

Իզմիրեան Տ. Յովսէփ, Ղզլար. (3 *օր:*)

Իսահակեանց Մովսես Մակար, Ղզլար:

Իվան Ստեփանիչ Ստեփանով, Թէյաս:

Իրիցեանց Տ. Դաւիթ Յովսեփեան, Տիփխա:

Իւրիճեան Տ. Կարապետ, Պօլիս:

Լազարեան իշխանք. Փերպուռլի. (2*օր:*)

Լամպրին, Փարիզ:

Լանկլուա, Փարիզ:

Լորիս-Մելիքեանց Տ. Աբրահամ, Փարիզ:

Լորիս-Մելիքեանց Տ, Յովհ. Մոսքուա:

Խալաթեանց Տ. Բաղդի, Տիփխա:

Խանդամիրեանց Տ. Մարտիրոս, Շուշի:

Խաչատուրեան Տ. Աւետիս, Պօլիս:

Խաչատուրեան Տ. Կարապետ, Վաննա:

Խաչատուրեանց Տ. Գրիգոր, Շուշի:

Խաչիկեան Տ. Կարապետ, Ռոման:

Խաչունեան Մահտեսի Տ. Փիլիպպոս, Պօլիս:

Խավայճեան Տ. Գրիգոր, Ատաբազար:

Խալճեան Տ. Ստեփան, Նիկոմիդիա:

Խարայեան Տ. Գէորգ, Պօլիս:

Խերոդինեանց Տ. Դաւիթ, Տիփխա:

Խերումեանց Տ. Յովսէփ, Տիփխա:

Խոջոբճեան Տ. Յակոբ, Նոր Նախիջեւան:

Խչճեան Տ. Յովհաննես, Պօլիս:

Խորասանճեան Տ. Գէորգ, Պօլիս:

Խորասանճեան Պետրոս Ամիրայ, Պօլիս.

Խորենեան ընկերութիւն, Դաղստան:

Խոսրովեանց Տ. Բաղդասար, Տիփխա:

Խուրեան Տ. Գաբրիէլ, Պօլիս:

Խուրտահեան Տ. Ձիվան, Պօլիս:

Խրիմեան Մկրտիչ Վարդապետ, Վան:

Խօնչիկիւլեան Տ. Գրիգոր, Պօլիս:

Կարապետեան Տ. Աւետ, Ճաւապա:

Կարենեանց Տ. Յակոբ վարժապետ, Տիփխա:

Կարսեն տր Թասի, Փարիզ:

Կեանջեցեան Տ. Մկր. Յարութիւնեան, Շուշի:

Կիւլկիւեան Տ. Փիլիպպոս, Պօլիս:

Կիւմիւշեան Տ. Գաբրիէլ, Պօլիս:

Կիւմիւշեան Տ. Գէորգ, Պօլիս:

Կիւմիւշեան Պ. Կրօնիդես, Փարիզ:

Կիւմիւշկերտանեան Տ. Ռուբէն, Պօլիս:

Կոզալեանց Տ. Միքայէլ, Տիփխա:

Կոզալեանեան Տ. Կարապետ, Նախիջեւան:

Կոստանդեան Տ. Գրիգոր, Զմիւռնիա:

Կրճիկեան Տ. Անդրանիկ, Պօլիս:

Կրճիկեան Յակոբ էֆենտի, Փարիզ:

Կոյլավեան Տ. Գասպար, Պորուշան:

Կոյլավեան Տ. Խաչիկ, Ռոման:

Հախվերդեանց Տ, Գէորգ Թեոդորեան. Տիփխ.

Հաճեան Տ. Եղիազար, Պօլիս:

Հաճի-Զաքարեան Տ. Յովհաննես, Օվաճըք:

Համամճեան Տ. Սարգիս, Պօլիս:

Հայրապետեան Առ. Մօլբանեանց, Ղզլար:

Համբարձումեան Տ. Ասապտ, Պօլիս:

Համբարձումեան Տ. Յովհաննես, Պօլիս:

Համբարձումեանց Սար. Վարժապետ, Տիփ.

Հանրմօղլու. Տ. Յարութիւն, Վաննա:

Հարենց եւ Ընկերութիւն, Մէնջըսքը:

Հաքիմեանց Տ. Նիկողոս, Փերպուռլի:

Հերակլ Հայկազն, Իշխան Վրաց, Տիփխա:

Հիսարլեան Տ. Սարգիս, Պօլիս:

Հոլասեան Տ. Վիբէն, Փարիզ: (2 *օր.*)

Ղազարեանց Տ. Յար. Ղազարեան, Շուշի:

Ղազարոսեան Մ. Յ. Թագւոր, Նիկոմիդիա:

ՄԱՍԵԱՑ ԱՂԱՒՆԻ

ԱՒԵՏԱԲԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՑ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ.

Ինչու՞ մեծ առաջ չեմ երթար.

Աղքատ ու օրուան հացին կարօտ մարդը չկըրնար հարուստ մարդուն դիզած գանձերը տեսնել ու սրտին մէջ տրտմութիւն մը չիմանալ: Հիւանդ ու ցաւագար մարդը՝ երբ առողջ ու կայտառ մէկը տեսնէ՝ չկրնար իր ցաւերն ու հիւանդութիւնները աւելի ծանր կերպով մը չզգալ: Ինծի կոյր մարդու մը սրտեն ինչեր արդեօք չանցնիր՝ երբ չորս կողմի պայծառութիւնը կիմանայ, ու այն պայծառութիւնը վայելողաց զուարթութիւնն ու երջանկութիւնը կմտածէ, նախանձելի բախտ՝ ուսկից ինքը գրկուած է ու միշտ ալ անմասն ու գրկուած պիտի մնայ իր կենացը մէջ:

Այն աղքատին, այն ցաւագար մարդուն ու այն կուրին պես մեք ալ կեցեր՝ չորս կողմերնիս ընջաւոր, զօրաւոր ու չուսաւոր մարդիկներ կտեսնեմք, ու ցաւագին աչքով մը նայելէն ետեւ՝ վըղ-

տագին սրտով մ'ալ կգոչեմք. Ո՜հ, ինչու մեք ալ անանկ չեմք. ինչու մեք ալ անոնց հարստութիւնը, անոնց հանգստութիւնը չունիմք. ինչու մեք ալ անոնց չոյսը չեմք վայելեր. ինչու անոնք ամէն բանով չցեայ, ու մեք՝ ամէն բանի կարօտ. միով բանիւ, ինչու մեք ալ՝ անոնց պես երջանիկ չեմք...

Հարցմունք մը՝ զոր ընել կարենալու համար ալ դարձեալ գէթ զգացմունք մը, գէթ քննութիւն մը, ճանաչմունք մը, ճշմարիտ դատաստան մը, ու բաւական յօժարութիւն մը կցուցընէ թէ սրտերնուս մէջ ունիմք: Թէ որ այսչափս կրնամք զգալ, թէ որ կրնամք մեր պակսն ու խեղճութիւնը տեսնել ու այլոց հանգստութիւնը, մեր ետ մնալն ու մանաւանդ թէ աւելի ճիշդ ըսեմ՝ մեր ետ ետ երթալը, ըսել է թէ գէթ այս խեղճ վիճակեն ելլելու փափագ մ'ալ ունիմք, ու կջանամք հասնելու եւ

նմանելու անոնց՝ որ իրենց անբաղդատելի յառաջադիմութեամբն ու պայծառութեամբը կարող են կամ գմեզ բոլորովին անգգայ թողուլ եւ կամ բոլորովին յուսահատցընել, այսպես գիրենք մեկ ծայրը եւ գմեզ միւս ծայրն ինկած տեսնելով քաղաքակրթութեան :

Թէ որ ասանկ է, թէ որ չեմք նմանիր այն գիւղականին որ իւր արտերը կթողու մայրաքաղաքը կուգայ, ու բազաւորական հոյակապ պալատը իւր անշուք խրճիթին հետ չփոխեր, ու մետաքսի ու ծաղրագին գեղեցիկ գգեստներուն ու զարդերուն իւր գունաթափ պատռտածհաստ ու ձեռհագուստին ունեցած տարբերութիւնը չըմբռներ, կամ ծաղկազարդ ու քաղցրահոտ բուրաստանները արհամարհութեամբ մը կկոխկռտէ, ինչու որ՝ հոն իւր բանձրաձաշակ արմտիքը չգտներ, — թէ որ կսեմ այս մարդուն ագիտութեանն ու մտաւոր կուրութեանը վրայ չըսեմ կխնտամք՝ հապա նաեւ կցաւակցիմք ու կխղճամք, փոռք տամք Աստուծոյ, ու թէ որ մեր ազգային ընկերացն ու բարեկամաց մէջ գեղացւոյն հաւասարածանօթ անձինքներ տեսնելու կամ գտնելու ցաւն ունիմք՝ ցաւակցիմք անոնց վրայ ու ցաւիմք ընդհանուր մեր ամենուս վրայ, որ չորս կողմերնիս ինքնայոյս պայծառափայլ արեգականց բորբոքած ու ջահած ժամանակ՝ մեք մոլորակաց պէս մութ ու սեւ կմնամք. ու թէ որ աստեղացհետ ալ նմանութիւն մը ունիմք՝ միայն անոնց սեւեռեալ հաստատութեանն է, որով մնացեր կեցեր եմք անշարժ եւ անդեղեւելի :

Ինչու մեք ալ չփութամք ու մոլորակաց պէս չշանամք վրանիս ձգել գոյսն քաղաքակրթութեան, ու մեր խաւարը անոր աննուազելի ճառագայթներովը լուսաւորելու :

Ինչու ճամբան կորուսած մարդուն պէս շուարեալ մնացեր եմք, ու կարծես թէ կվախեմք քայլ մը առնելու՝ որ չըլլայ թէ աւելի մոլորիմք :

Ինչու մեք ալ առաջ չեմք երթար.....

— Վասնզի առաջ երթալու համար ինչ որ պէտք է՝ անիկա չունիմք. եւ չունիմք՝ վասնզի չեմք փնտռեր, ու մանաւանդ թէ փնտռելու հոգն ան-գամ կարծես թէ չունիմք՝ որ գէթ ձեռք բերելու ալ չոյս ունենայինք :

Ի՞նչ պէտք է առաջ երթալու համար :

—Նախ *խղճմտանք*. եւ երկրորդ՝ *խղճալու ճարտար*:

Ասոնցմէ ո՞րն է որ գիտեմք :— եւ ոչ մէկը :

Ո՞րն է որուն աւելի ետեւէ ինկած ըլլամք .

— Եւ ոչ մէկուն ... Ափսո՜ս.....

Չեմ ուզեր հոս ասոր պատճառները գտնելուն ու ցուցընելուն գրաղիլ, ոչ միայն վասնզի յայտնի են, հապա վասնզի աւելի հարկաւորը կայ մտածելիք . այսինքն է ԴԱՐՄԱՆԸ :

Ազգերուս հիմակուան վիճակը՝ — ընդհանուրին վրայ է մեր խօսքը—տղու մը վիճակն է: Ուստի ինչպէս որ տղէ մը չեմք կրնար պահանջել որ առաջ երթայ՝ մինչեւ որ քալել չսովրի, այսպէս ալ ազգերնիս անկարելի է յուսալ, թող գէթ պահանջել որ եւ իցէ յառաջադիմութիւն՝ մինչեւ որ իւր տկար քայլերը չհաստատուին ու չվարժուին : Վասնզի յառաջադիմութիւնը՝ շարժման կարողութիւն ըսել է հանդերձ յաջողութեամբ :

Զգիկամակիմք կամ չյուսահատիմք ազգերնիս դեռ տղայութեան մէջ տեսնելով, վասնզի տղայութիւնը՝ *Անհնարութիւն* ըսել է : Ըսել է, որչափ խեղճ ու սկզբնական վիճակի մը մէջ ալ որ գըտնուիմք՝ բայց գէթ յուսացուցիչ ժամանակի մը մէջ եմք : Տղան բան չգիտեր, իրաւ է, բայց ամեն բան սորվելու յարմարութեան մէջն է: Ծերը՝ սովրելու ու շտկուելու ժամանակն իրմէ ետեւ թողուցած է :

Քաղաքակրթութիւնը՝ ամեն ծերացեալ ազգայ ալ այն պատասխանը կուտայ՝ զոր ինչ Նորոյ օրինաց Պատգամատուն՝ Հին օրինաց ծերացեալ սրտերուն կըսէր. «Պարտ է ձեզ ԾՆՆԱԼ ՎԵՐՍՏԻՆ» :

Բայց թէ որ մեր ազգը տղայ է՝ ուրեմն ծնած է, ուրեմն երկանց դժուարութիւնն ու ցաւերն անցուցած է, ու իւր գոյութիւնը՝ ալ վախի առիթ մը չունի : Միխիթարուիմք :

Եւ որովհետեւ տղայն սովրելով է որ քալելու կվարժի ըսինք՝ ուրեմն մեր ջանքն այն թող ըլլայ որ գինքը քալելու սովրեցընեմք, որպէսզի առաջ երթալուն ուրախութիւնն ու մխիթարութիւնն ալ օր մը վայելեմք :

Եւ սովրիլ կամ սովրեցընել ինչպէս կրնամք՝ երբ սովրելու տեղեր չունիմք, կամ *խիստ քիչ* ունիմք. եւ այն իսկ քչին վրան ալ՝ ամենեւին փոյթ չունիմք. եւ երանի՜ թէ միայն փոյթ չունենայինք...

Հապա ինչ ըսեմք որ այն քիչերն ալ գոցելու, կործանելու աւերելու ետեւէ եմք..... իբրեւ թէ անոնց բնաւ պէտք մը չունենայինք..... կամ թէ ԴՊՐՈՑՆԵՐՆ ըլլային այն ծանր ղդրաները՝ որով որ մեր ոտուըները կապուած են որ առաջ չերթամք, ու կեցած տեղերնիս խաւարարզել կաղկանդեալ մնամք ..... :

Ի՞նչ. կյուսամք ասով որ ազգին տղայութիւնը երկարի : Սրդեօք մեր վրայ ալ կվախագիմք յսել այն իմաստնոյն ծանր վճիռը՝ զոր մեզմէ շատ

աւելի իմաստուն ազգի մը վրայ կգրուցեր, թէ *Միշտ տղայ*. թէ արդեօք միշտ ճշմարտել կուզեմք մեր նախնի սուրբ Վարդապետաց մեկուն տխուր դիտողութիւնը թէ « *Մինչեւ իստին ծերութիւն* ՏՂԱՑԱՐՈՒՐՈՒԹԻՒՆ *գտանիմք*... » : (*ԹՈՒՐ.*)

Ձէ, չխաբուիմք. ամեն բանի ժամանակը կայ. բայց ժամանակը մեյմ' որ եկաւ' ան մեզի չսպասեր. խելացին այն է' որ կճանաչէ զայն եւ օգուտն ալ քաղել կիտէ : Տղայութիւնը ակնկալութեանց ժամանակն է ըսինք. բայց այն ժամանակն ալ մըղտատաւ չէ, ուստի եւ ոչ իսկ անոր յոյսերը: Վայ մեզի թէ որ առանց պտուղը վայելելու թողումք որ այն քաղցր յոյսերը մեռնին ու երթան : Մեյմ' ալ ծաղկելիք չունին :

Ո՛վ ազգայինք, մանաւանդ դուք որ կարդացէք, ով ազգիս Իշխաններն ու Մեծամեծները, մի թողուք որ այս գեղեցիկ ժամանակը այսպես ընդունայն ու անօգուտ տեղն անցնի : Դուք գիտէս կեցէք, չէ անոնց' որ ազգին կործանմանը կարծես թէ երդմունք են ըրած, չէ այն աննշան ու վատ անձանց' որ իրենց կրիցն ու վատասիրութեանը զմեզ գործի կառնուն ..... որ « Նատին դարանեալ ընդ մեծամեծս իգաղտանիս' սպանանել զամբիծն » . (*Սղմ.* Թ. 30) հապա անոնց' որ բոլոր իրենց շահն ու յոյսը ազգին մանկտուոյն վրայ դրեր ազգը կենդանացընել կաշխատին : Օգնեցէք անոնց' որոնց բոլոր մտածութիւնը, հոգն ու հոգին' յոգնիլ է եւ օգնել Ազգին : Դիւրացուցէք առջեւնին ազգը կրթելու, ազգին սորվեցընելու միջոցները..., եւ կտեսնէք որ Ազգը կսկսի առաջ երթալ. վասնզի սորված կըլլայ քայլել :

Իսկ դուք' որ այս դժուարին բայց եւ դիւցազնական առաքինութիւնը ձեզի օրենք էք դրեր, ով վեհմախոհ Դաստիարակք Հայաստանեայց, որ բոլոր ձեր ջանքն ու ժամանակը ազգին սիրոյն ու իւր սիրուն տղայութեանն էք գոհեր, դուք մի վհատիք. ամենայն ինչ որ մեծ է' մեծ դժուարութիւններով առաջ կերթայ. բայց վերջապես կերթայ, ու նպատակին ալ կհասնի, բաւական է որ դիմացի դժուարութեանց մեծնալուն համեմատ մեծնան հետզհետէ նաեւ անվեհեր ջանքն, անձնանուէր եռանդն ու ազգասէր ճիգն :

Դուք ալ, պատուականն Ազգասէրք, որ կզգաք ազգիս խեղճութիւնները, որ ևրոպացւոց օր օրեան ըրած հսկայաքայլ յառաջադիմութիւնը մեկ կողմեն, մեկալ կողմեն մեր չճացեալ անշարժութիւնը կտեսնէք' ու կցաւիք, ձեր ճշմարիտ ցաւը պտղաբեր ընելու ջանացէք : Թէ որ դուք քայլ մը առաջ էք անցեր' ձեր յառաջադիմութիւնը ազգին յառաջադիմութեանը գործածեցէք, եւ ոչ թէ զանիկայ արհամարհելու կամ յուսահատութեամբ բողոքու անցնելու : Երկնցուցէք ձեր ձեռքն ու օգնեցէք եթէ մնացողներուն որ ձեզի հասնին: Եւ որովհետեւ ձեր յառաջ երթալն ալ ուսման եւ կրթութեան ձեռքովն է եղած, որով ըսել է Դպրոցաց' ձեր ջանքն ու յորդորը Դպրոցներու հիմնարկութիւնն, ու հիմնարկուած քիչերուն ալ' *հաստատութիւնն* ըլլայ :

Թէ որ ազգատեացք կխօսին, կջանան, կփութան, ինչու ազգասէրները յոյս ու պղերգ կկենան անոնց հակառակ սուրբ ջանիք վառուելու իսէր Հայրենեաց.....

Ինչու մեր մէջը միշտ Անտն ու Կիրքն ու Հակառակութիւնն է գործունեայ, եւ շատ անգամ (չըսեմ միշտ) նաեւ *չաղթական*, իսկ Սէրն ու Միաբանութիւն' տկար, վախկոտ, տարտամ ու դիւրակործան .....

Համառօտ ըսեմ, ինչպես կրնամք յուսալ որ յառաջ երթամք' երբ ոչ միայն դեռ քայլելու կարողութիւնը չունիմք, հապա այն կարողութիւնն ստանալու միջոցները խիստ քիչ ունիմք, ու այն միջոցներն ալ, նորեն կրկնեմք' ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ' օր օրեան վրայ կքիչնան ազգատեացհակառակասիրաց ջնջամութիւններովը. իսկ Հասարակութեան ոչ միայն կարծես թէ փոյթը չէ, հապա նաեւ իր երկպառակութիւններովն ու անհոգութեամբը կօգնէ կամ համարձակութիւն կուտայ բանսարկուներուն ազգակործան գործոցը օր օրեան վրայ զօրանալուն ու բոլորովին ընկճելու խրոխտալուն ազգասիրաց անձնանուէր սիրտն ու հոգին .....:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵԻ ՊԱՏՃԱՌՔ

ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ

ԵՐԻՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՅՆ ՀՈՑՈՑ

(Շարայարութիւն և վերջ. Տես էջ 39. 149. 200.)

ԺԷ.

Ասոնք եւ ասոնց նման ընդդիմութիւնները հանող եւ պատասխանները ընդունող հակառակորդը զարմանալի ճարտարութեամբ մը կձգէ հառատոյ եւ խղճմտանքի մասը, եւ արտաքին՝ բարոյական եւ նիւթական ընդդիմութիւնները կհանէ առջեւնիս : Զոր օրինակ . Պատմածներնէդ կերեւայ թէ, կըսէ, *գլխաւորապէս* հռովմէական առաջնորդաց ձեզի տուած նեղութիւններէն փախչելու կամ ազատելու համար է որ յունաւորջական առաջնորդաց հովանաւորութեանը կապաւինիք :

— Այո՛. ան ալ ճշմարիտ է... եւ այնչափ զոհ եմք մեր ըրածին որ կրնամք ըսել թէ մեր հալածիչներուն չնորհակալութիւն ալ ունիմք :

— Դուք գիտէք. միայն լաւ նայեցէք, չըլլայ թէ յետոյ գղջաք՝ անձրեւէ փախանք ու կարկտի բռնուեցանք ըսելով :

— Դնենք թէ իրաւացի ըլլար այդ վտանգը. սակայն համարձակ կրսենք որ եթէ հարկ ըլլայ այսուհետեւ ալ մեր անցաւոր կենաց մնացորդը նոյնպիսի նեղութիւններով անցընել՝ ինչ որ մինչեւ հիմա կրեցինք, լաւ կհամարիմք այն նեղութիւնները մեր ազգային առաջնորդներուն կողմանէ կրել այսուհետեւ քան թէ օտարներէն եւ օտարացեալ Հայերէ : Դարձեալ կրսեմք. այնքան է մեր սրտին եռանդը իսէր Ազգին մերոյ եւ իմեծարանս անարատ Եկեղեցւոյս, որ այս առթով ալ չեմք վախնար կրկնելու Պօղոսի առաքելոյն սոսկալի կարծուած խօսքը թէ « Ուխտիւք խնդրեի նզով լինել իւրիստոսէ վասն եղբարց իմոց եւ ազգականաց ըստ մարմնոյ : (*Հռոմ. Թ.* 3)

Իսկ անոնց դէմ որ մեր դիտաւորութիւնը կուզեն դատել դատապարտել՝ ըսելով թէ ըրածնիս ինքնահաւանութիւն, անձնդիւրութիւն, շահասիրութիւն, փառասիրութիւն է, երկարօրէն պատասխան տալու միտք չունիմք : Այնպիսի դիտողութեանց դէմ միմիայն պատասխան գործն ու արդիւնքը գիտնալով, կվստահիմք որ երէ կուզեն առանց կրից եւ պաշարման դատաստան ընել՝ արդեանց նային, այնպիսի արդեանց՝ որ միայն անձնուրացութեան, անշահասիրութեան, խոնարհութեան եւ ճշմարիտ ազգասիրութեան պտուղ կրնան ըլլալ... : Թող այս լաւ գիտնան որ մեր միմիայն մխիթարութիւնը պիտի ըլլայ՝ մինչեւ կեանքերնուս վերջի վայրկեանին ալ սիրով ճաշակել Ազգերնուս օգտին համար քացախն ու լեղին. բանական է որ կարենամք ըսել մեր երկնաւոր վարդապետին սովրեցուցածը թէ « Ծառայք անպիտանք եմք, զոր պարտեաքն առնել՝ արարաք : » (*Ղուկ. ԺԷ*, 10.) եւ իրեն խաչին վրայ ըսած խօսքը կրկնել թէ « Ամենայն ինչ կատարեալ է : » (*Յովհ. ԺԹ*, 30 :)

ԺԸ.

Ո՜հ, քանի՛ անգամ տաք արտասուքները թափելով ու հեղձամղձուկ հառաչանքներով լսեր ու կրկներ եմք սրբոյ հօրն մերոյ Մովսեսի Խորենացւոյ այն սրտառուչ խօսքերը թէ « Ողորմի՛մ « քեզ, եկեղեցի՛ Հայաստանեայց, խրրնացեալ իբարեզարդու- « բենէ բեմբին, իքաչեն զրկեալ հովուէ եւ հովուակից : Ոչ « եւս տեսանեմ զբանաւոր քո հօտ իվայրի դալարւոջ եւ առ « ջուրս հանգստեան տածեալս, եւ ոչ իփարախ հառաքեալ « զգուշանալով իգայլոց, այլ ցրուեալս անապատաց եւ զա- « հավիժութեանց... : Այժմ մարտք իներքուստ եւ արհաւիրք « արտաքուստ. արհաւիրք իներքանոսաց եւ մարտք իներձ- « ւածոդաց, եւ խորհրդականն չէ իմիջի՝ որ խրատեր եւ յար- « դարեր իպատերազմ. աւաղ զրկանացս, աւաղ բշուառա- « կան պատմութեանս » : (*Խորեն.* Գ, 68 :) Բանի՛ քանի՛ անգամ որ կարդացեր ու լսեր եմք, կըսեմք, ասոնք եւ ասոնց նման խորհրդաւոր խօսքերն ու մարգարէական ոդքերը, սրտերնիս կտրըտեր է եւ ըսեր եմք մեք մեզի եւ իբարու՝ թէ՝ ինչ պատճառաւ, ինչ յանցանքի, ինչ պակասութեանը համար եկեր են այսքան խեղճութիւնները մեր անարատ Եկեղեցւոյն վրայ, եւ չեմք ըսեր մեզի՝ այլ մեզմէ շատ աւելի կարողութեան տէր անձանց ինչքն արգիլած պիտի ըլլար՝ ձեռքերնէն եկած ծառայութիւնները ընելու անոր : Ի՞նչ է կամ ո՞վ է այս խեղճութեան պատճառ.. ոսկիից եկեր է վրանիս այս անտանելի բռնութիւնը...

Եւ ահա ուր ուրեմն արիացոյց զմեզ Աստուած ոտքի տակ առնելու ամէն տեսակ արգելքները, խզելու մեկոյլի նետելու այն անիրաւ կապերը, մարդկային անարգ նկատմունքները, տղայական սնոտի վախերը, ազիտական նախապաշարմունքները, կուսակցութեան հոգիները, հնացեալ ատելութեան կիրքերը... : Անոնք ամէնն ալ մեր ազգասիրութեան բոցավառ հրատին առջեւը խոխ ու խծուծ եղան, մեր հայրենասէր հոգւոյն ուժին առջեւը փոշիի պէս ցնդեցան :

ԺԹ.

Այս է ահա եւ այս միայն է, եղբա՛րք, մեր Վերադարձը ընդ հովանեաւ Լուսաւորչական սուրբ արոտոյ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, հանդերձ պատմութեամբն ու պատճառներովը : Փափաքելի է մեզ եւ ուխտիւք խնդրելի՝ որ մեր օրինակին հետեւողները բազմանան, եւ մեզմէ բիւրապատիկ աւելի օգտակար ծառայութիւններ ընեն Ազգիս ու Եկեղեցւոյ (*). բայց թէ որ միսմինակ ալ մնամք, մեր վիճակն զոհ պիտի ըլլամք. ասոր տարակոյս չկայ. վասնզի գիտենք որ Աստուածն ճշմարտութեան եւ արդարութեան հետերնիս է, եւ հետերնիս պիտի ըլլայ միշտ՝ թէ որ մեր անձնանուէր նահատակութիւնը կարենամք հաճոյ առնել իրեն. այն ատեն կրնամք ըսել թէ երանի՛ մեզի: Երանի՛ մեզ թէ որ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ քաջընթաց հովիւներուն ու շնորհալից հովուապետներուն սրբազան ոսկորները ցնծան ու զուարթանան իրենց սքանչելագործ եւ խնարհ շիրիմներուն մէջ՝ ընդ հովանեաւ ամայացեալ եկեղեցեաց

(*) Այս իրաւացի ուքնական փափաքը արգելք պիտի չըլլայ ամենեւին մեր ազգասիրութեանը եւ քրիստոնեական ոգւոյն, որով եթէ հռովմէական Հայերէն ալ յօժարին իրենց որդւոցը դաստիարակութիւնը մեզի յանձնել՝ ինչպես ոմանք յանձնեցին ցայսօր, իրենց որդիքը ըստ հռովմէական դաւանութեան կկրթուին ուրիշ մեր գաղղիացի աշակերտներուն հետ, գաղղիացի քահանայի հռովմէական հրահանգներովը:

եւ նուագեալ վանորէից Հայաստան աշխարհին, զգալով այս պարագաներուս մէջ ճշմարիտ ազգասիրաց աչուըներէն աղբերացեալ՝ մխիթարութեան եւ խնդութեան քաղցր արտասունքները: Իսկ իրենց ամբիծ հոգիները որ անդադար կբարեխօսեն յերկինս վասն հաստատութեան եւ պայծառութեան սրբոյ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ՝ օգնական եւ պաշտպան ըլլան մեր եռանդուն եւ կամակար ջանիցն ու ճգնութեանը իբարզատանել իրենց աշխատութեան սերմանքը:

Հմպա, ով զորովագութ մայր մեր հարազատ, Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցի, դուն որ ատենով Գրիգորեանց եւ Ներսիսեանց, Սահակեանց եւ Ղեւոնդեանց պէս ընտիր ընտիր հօտապետաց քրանաջան աշխատութեամբը հիմնեցար, եւ անթիւ նահատակաց վարդագոյն արեամբը իսկզբանե հետ վայելչապէս պայծառացար, զուարթ ակնարկէ նաեւ այս քո առագանիդ ծնունդ սիրասուն որդւոցդ վրայ՝ որ հետաւոր երկիրներէ ինքնայօժար սիրով գիրկդ կվազեն: Դուն անհամար աստուածահաճոյ զաւակացդ՝ առաջնոց եւ վերջնոց՝ մեծամեծ արդեամբքը ընդունելի ըրէ Աստուծոյ այն գորովաշարժ մաղթանքն որ քեզի հետ եւ իգաւիթս քո կերգեմք այսուհետեւ եռանդուն սրտիւ. « Հեղմամբ արեան սրբոց քոց հօտապետաց, « զեկեղեցւոյ քո ցրուեալ մանկունս ժողովեա յուրախութիւն « զվարատեայս տրամութեամբ եւ արտասուաց յորդահոս ըրխ- « մամբ, փրկութեան մերոյ պարգեւաց բաշխող:» (Շարական սրբոց Ղեւոնդեանց.):

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

—

Անհաւասիկ լմնցաւ երից Վարդապետացս Վերադարձին պատմութիւնը. նոս կսկսի Զորորդիին, այսինքն մեր գերապատիւ Երիցակցին՝ Տեառն ԽՈՐԵՆԱՑ ԳԱԼՓԱՅԵԱՆ ԽՈՐԽՈՐՈՒՆԻՈՑ Քերթող Վարդապետին Վերադարձին պատմութիւնը:

Կուզէինք որ հետզհետէ եւ զայն եւս մեր Օրագրին թերթերուն մէջ իղյս ընծայեմք, եւ աւնր համար էր որ մինչեւ ցայժմ ուշացուցինք այս նոր Վերադարձին հրատարակումը. բայց մէկ կողմանէ պատրաստական նիւթոց առատութիւնը, միւս կողմանէ եւս բարեկամաց ստէպ ըրած խնդիրը որ փութամք հրատարակել զայն առանձին տետրակաւ, որպէսզի օրագրիս մէջ հատուած հատուած հրատարակուելովը՝ իրենց համբերութեանը ծանր չգայ, համոզուեցանք որ գիջանիմք իրենց խնդրանացը:

Ուստի եւ Աղաւնին, Աւետաբեր Հայաստանեայց, կիսութայ աւետաւորել իր սիրելի Հայկազանցը՝ որ Աստուծոյ ողորմութիւնը մեր սուրբ Եկեղեցւոյն եւ ազգասիրութեան յաղթանակ մ'ալ հաճեցաւ կատարել յանձն Տեառն Խորենայ Ազգային-Քերթողի. ինչպէս որ նոր հրատարակուած տետրակէն կրնան իմանալ որ է

ՅԱԽԵԼՈՒԱԾ

ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ԵՐԻՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑՍ

ԻՄՈՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ,

վերադարձ եւ չորրորդին

ՏԵԱՌՆ ԽՈՐԵՆԱՑ ԳԱԼՓԱՅԵԱՆ ԽՈՐԽՈՐՈՒՆԻՈՑ

ՔԵՐԹՈՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ·

ՀԱՅ-ԳԱՂԼԻԱՐԷՆ ԲԱՌԳԻՐՔ.— ԴԱՇՆԱԿՔ ԼԱՄԱՐԹԻՆԵԱՅ.— ԵՐԳՔ.— ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ.

Մեր ազնիւ բարեկամը մեծարգոյ Տ. Ն. Մ. Զօրայեան նամակիւ մը պատուական նատուածմը կ՚ուղարկէ որ Աղաւնոյս մէջ տպագրեմք: Սիրով կընդունիմք զայն, գիտնալով որ շատ իսկ կը-ճանչնայ մեր ազգը թէ այս մեծարգոյ Ուսումնականին ալ բոլոր աշխատութեանցն ու մտածութեանց նպատակ Հայրենեաց սէրն եւ անոր յառաջադիմութեան նպաստելն եղած է: Ուրդեն իւր միջէ հիմա հրատարակած ազնիւ ու պիտանի երկասիրութիւնները ամենուն ծանօթ են ու ամենայն զովութեամբ պատուեալ:

Այս հատուածս ալ ահա նոր ապացոյց մի է իւր հարուստ հմտութեանը, ազնուախոհ սրտին եւ ազգասէր եռանդեանը, ինչպես որ պիտի տեսնեն եւ ընթերցողք:

Կ. Պոլիս, 1 Հոկտ. 1858.

Խմբագիր եւ Սրբատուն Տէր.

Ձեր Սրբութեանը Կոստանդնուպոլիս եկած ժամանակը, անձնական տկարութեան պատճառաւ թէպետեւ չկարողացայ անձամբ տեսութիւն ընելու, բայց վաղուց հետէ չորս գերապատիւ Հարցդ պատուական գործքերը կարդալով, կամ մեռաւանդ *ուսանելով*, մեծախոհ եւ ազգիս սիրոյն անձնանուէր ազգակիցներուս հետ կենակցութիւն ընդդի մը նման՝ Ձեր ազգօգուտ եւ անգին պտուղները կվայելէի գոհութեամբ, որոց հա-մար պարտաւորեմ *հրապարակաւ* երախտագիտութիւնս եւ շնոր-հակալութիւնս յայտնելու. որպեզի *նախանձոտ ապերախտնե-րուս* կարգը չանցնիմ: Վասնզի կան տեսակ մը հակներ որ *ազգայնոց ընծիր մասին*՝ ինչպես նաեւ չորս գերապատիւ Հայ-րերուդ նման ազգասէր ու անգին անձերուս ակնյայտնի ցոյց տուած հանճարնին, պանծալի երկասիրութիւնին ու վաստքե-րին ու պատիւնին չիմանալ կամ չճանչնալ կկեղծեն, իրենց *ազգասէրս* դիտաւորութենէն ու վատ կրքերէն յառջութեամբ:(*)

Այս տեսակ հակները համոզելու ամենէն դիւրին միջոցը՝ իմաստնոց հետեւեալ վճիռները իրենց չիշեցնելն է:

Celui pour qui le mérite des autres est invisible, serait assez en peine de nous montrer le sien. *(SONIAL DUBAY.)*

L'ingratitude est tout à la fois un manque à l'équité et à la probité; une bassesse et un délit. *(BONNIN.)*

L'ingratitude est ce qui blesse le plus une âme noble: c'est la plus grande monstruosité morale de la nature. *(LIVRY.)*

L'ingratitude est un vice contre nature; les animaux même sont reconnaissants. *(SÉGUR.)*

Ուստի պատուական Մասեաց Աղաւնոյն ապրիլ, մայիս, յունիս, յուլիս թուոց մէջ ուրախառտ երեք նոր մեծ գործքեր կարդալով կվուրամ յատկապես անոր համար ալ շնոր-հակալութիւնս յայտնելու:

Երեք գործքերուն առաջինը՝ ԱՂԱ օտարախորք (ինչպես յա-ղած եմք) բառին՝ պատուական ՏԷՐ բառին հետ փոխանակել-նիդ է: Այս փոփոխութեան յարմար եւ պատշաճ ըլլալուն վր-րայ պէտք եղածը Ձեր Սրբութիւնը բաւական յայտնած ըլլա-լով՝ մեր կոչմնն այս միայն կրնամ յառելցընել թէ, ՏԷՐ բառը տեսնուած ու լսուած ժամանակը ազգասէր անձանց մտքին մէջ մեծութեան եւ պատուոյ գաղափար մը չծագելը անկարելի է. եւ այս մասին շատերն ալ համակարծիք եւ զոհ են:

Երկրորդ գործն է Ձեր յօրինած ԲԱՌԳԻՐՔԸ: Եւ այս գործին հարկաւորութիւնն ու կատարելութիւնները այնպես զեղեցիկ ու ճիշդ կերպով յայտնած էիք տասնըմեկը տողերով որոց վրայ բառ. մը անգամ յառելցընել հարկ չըլլալով կվուրամ նոյն մասին եօթը տողերը կրկին չիշելու եւ անոնց իրր յառելուած իմ փոր-ձառութենես ալ քանի մը խօսք առելցընելու. որ Ձեր յայտնած ճշմարտութիւններուն նոր ապացոյց մը ըլլայ:

« Ազգի մը առաջին գիրքը Բառգիրքն է, ըսած են իմաս-« տուն, առ իցուցանել թէ ինչ կարեւոր գործիք է ասիկա « ազգի մը կրթութեանն ու յառաջադիմութեանը համար:

« Այս գիրքը այնչափ առելի հարկաւոր կըլլայ եւ պիտանի՝ « որչափ որ հարկաւոր է այն լեզուն՝ որ բառգիրքը կանդա-« մագնեմ, ու մի առ մի անոր ճոխութիւնները, փափկութիւն-« ները, առմունքները, կերպերը ընթերցողին երեւան կհանէ»:

Եւ չիրաւի մինչեւ հիմա գաղղիարէնէ բարգմանութիւն ընե-լու պարտաւորեալները՝ գտնուած պակասաւոր բառգիրքնե-նէն ինչ նեղութիւն ինչ մտատանջութիւններ կրած են՝ ամե-նուն յայտնի է, եւ գանուածներուն մէջերէք տեսակ պակասու-թիւնք կան: Առաջինն է, ոսկսմնական, ճարտարութեան, արուեստից, բնագիտութեան, զեղարուեստից եւ մինչեւ ան-գամ հասարակ բառերու չգտնուիլը: Երկրորդ պակասութիւնն է գտուած բառերուն շատին նշանակութիւնը պակասաւոր, եւ շատերուն նշանակութիւնն ալ տարտամ ու անորոշ խօսքերով անհասկանալի եղած, գոր օրինակ, *փեշ մօտ* է գոյն ինչ, *փռ* բուրան ինչ նման ագռաւու, *փուշիկ* մասն ինչ ժամացուցի, *մէղրա* չափ ինչ Յունաց, *ապաս* կշիռ ինչ Պարսից. *սխմխախ* ծառատունկ ինչ Եգիպտացւոց, *տոմինանդ* խաղ ինչ երաժըշ-տական, *տուպլը* դրամ ինչ նախնեաց. *տոէժ* ազգ ոսկանի. *հշիկ* աստիճան ինչ, *հիւսան* ազգ ինչ պատուաստելոյ գտուն-կըս, եւ այլն եւ այլն:

Երրորդ բերութիւնը՝ որ ամենէն առելի յուսահատելի է, սա խօսքերն են, *ի բոյս ինչ*, *ի թուի ինչ*, *ի պտուղ ինչ*, *ի բար ինչ*, *թռչուն ինչ*, *ի ձուկն ինչ* եւ այլն: Հարկ չկայ չիշել որ այս տե-սակ բառգիրքներուս մէջ լեզուի *ճոխութեանց*, *փափկութեան* ու *առմունքներու* վրայ տեղեկութիւն գտնալու աշխատիլը՝ պարապ յոյս է: Ուստի մեր ամենուս յոյսը՝ Ձեր այս նոր բառ-գիրքին վրայ որչափ անկասկած եւ որչափ անտարակուսելի ըլլալը հաստատելու համար կվուրամ դարձեալ այս ցանկալի գործերնուդ վրայ ձեր գրած տասնըչորս տողերը օրինակելով որ ամեն պէտք եղածը կպարունակէ.

« Ուստի զարմանք չէ որ մեր ազգն ալ մասնաւոր սէր մ՚ու-« նեցած ըլլայ եւ ցուցընէ Գաղղիարէնի վրայ: Իւր բազմա-« կարօտ պիտոյիցը ասիկա անհրաժեշտ հետեւանքն է, նե-

(*)Այս դժբախտութենէն զերծ չեն նաեւ մեկ երկու Հայազգի բժիշկ, որ իրենց ամենահարկաւոր գիտութեանը մէջ հարտար, հմուտ, աջողակ, անշահասէր գրած ու մանաւանդ ազնուաբարոյ են, իրենց պատուներն ալ ամեն օր յայտնի ցոյց կուտան. սակայն երբեմն անիրաւութեամբ վրմմբասուին անհիմն եւ ջնջին պատճառանքներով:

« տեւանք միանգամայն այս նամաշխարհիկ լեզուին մատե-
« նագրական առատ ճոխութեանը, որ ամեն ազգի ալ ճարակ
« է, բոլ մեզի պէս սուվալլուկ ազգի մը: Բայց այս լեզուն սով-
« րելու դեռ գլխաւոր միջոց մը կպակսի՝ որ է ԲԱՌԳԻՐՔԸ:

« Անգերեանին բառգիրքը թէ եւ զովելի իւր ժամանակին
« նայելով, բայց շատոնց ճանչցած են ազգային եւ օտար ու-
« սումնականք՝ թէ իւր բազմատեսակ բերութեամբք ուխտուն
« սխալներովը ոչ միայն մեր ժամանակին չկրնար ծառայել՝
« այլ նաեւ շատ վնաս ալ ընել երկու լեզուն եւս ուսանողաց:
« Ուստի եւ իրաւամբք շատոնց է որ ազգային եւ հայասեր
« օտարք ՀԱՅԵՐԷՆ-ԳԱԶԳԻԱՐԷՆ բառգիրք մը կփնտռեն : »

Այս մասին վրայ քանի մը խօսք յառելցրնելը պարտք կըհամարիմ անձին՝ դիտել տալով որ ասանկ բազմաշխատ եւ պատուական գործի մը *գնողն ազանութիւնը*՝ մեծ պարտաւորութիւն մը կդնէ ամեն Հայազգի ծնողաց վրայ, որ այս բառգիրքին գոնէ մէյմէկ օրինակ ստանան: Վասնզի անշուշտ գիտեմ որ այս նոր բառգիրքը՝ ազգայնոց ամենամեծագոյն մասին մեծ *բարերարութիւն* մը եւ անգին *գանձ* մը ըլլալեն զատ, կարզ մը ինքնահաճ ու այլանդակ մարդոց ալ ազդու եւ զօրեղ ղեղ մը պիտի ըլլայ: Այս կարգէ եղողները՝ ծաղրելի ու անմիտ փառամոլութեամբ օտար ու աննշանակ բառեր ինարելու ու եղածներուն նշանակութիւնները այլանդակելու *խայտառակութիւնը*՝ իրենց վնաս, պատիս, եւ պարծանք համարողներ պէտք է որ ըլլան: Այս խօսքիս ճշմարտութեանը անթիւ օրինակներուն մէջ հետեւեալները բաւական են. *ադաղիդիի* ուսումն գիտութեան տէրութեանց. *բեօլօժի* ուսումն նուիրական. *բեօլօժի տօկմաթիք* հրամանական աստուածախօսութիւն. *դամդիի* ուսումն ճակատեղոյ. *բաղօլօժի* ուսումն նշանաց առողջութեան. *անադօմի* ուսումն ներձանեղոյ, *մինեռալօժի* ուսումն քրեական նիւթոց. *մինեռալ* քրեական նիւթք. *փիզիօլօժի* ուսումն բարոյասիրութեան կամ բարեգիտութեան. *բառամդեռիդիի* ուսումն ղրղմից. *մեդօսօլօժի* ուսումն հնարից, որ մասն ինչ է խօսնոյն (*լօժիք*). *մեդօսիք* հնաբական. *հյօբանօտիալօժիք* ճարտարախօսութիւն խօսողական, *պոհմ տիսմդիք* մրմռնջ վարդապետական. *դռամեսդի* երգահանութիւն. *ֆոհեդի* ձադութիւն. *սօնկրդօ* փոքրիկ ինչ ուժգնութիւն կամ հրնչումն կամ ինչեւիկ. *ակրօռ* գործաղիր. *օսիլլասիօն* երերեւեկութիւն. *գանիսիլ* կշռոց. *հյասդիսիդի* վարելութիւն. *սիդեմ* բովանդակած, *սիդեմադիք* բովանդակածոյ. *ակիկօռ* այլասացիկ մեկնութիւն. *տիպիֆդ* տիրոդ բաբրառ կամ այլակերպեալ խօսք(*) *պեռանդեսք* հետեւակ. *ապդռդ* պարզեալ. *հադեդիք* զգայական. *պադեդիք* գործածական կամ կարեկան. *պեռիոս* շրջումն. *պռեֆիօգիսիօն* յառաջաղիր. *իմիդիկռսիդ* տիեզերական դպրոց. *իմաժինասիօն* ցնորք(*). *իսկ* տեսել մտաց. *ամանդիւռ տէրեկամ* պատուիրք Տեղեմաքայ, եւ այլն եւ այլն: Ասոնք այն *հնոյս* անձերն են, որ իրենց լրագրաց մէջ *Պառոն Սեդրի յաճախապիհիներ*, *Լուդր բաղաֆի* բանգաբանը, եւ ասոնց նման բիւր տգիտական խօսքեր ու բարգմանութիւններ արդէն հրատարակած են եւ կհրատարակեն.....

Ազգային լեզուն աղաւաղելուն չանացող ծաղրածու առաջնորդներուն մէկ այլանդակութիւնն ալ, անուանց տառադարձութեանը համար հնարած անկանոնութիւնն է: Այս խօսքս հաստատելէն առաջ՝ նախ պէտք է ամենուն ծանօթ եղած ճշմարտութիւն մը յիշեցրնեմ, որ է Գերապատիւ Տէր Դաբրիել Վ. Հօր, իւր հայրենի լեզուն կատարեալ գիտնալեն զատ, ուրիշ շատ լեզուներ ալ նոյնպէս կատարեալ գիտնալը, եւ բարգմանելու նկատմամբ զանոնք հայացրնելու կարող սակաւաթիւ առաջնորդաց մէջ գլխաւորաց Նախագահն ըլլալն է: Ուստի ասանկ պատկառելի անձի մը տառադարձութեան կանոնները հրատարակելեն ետքը, ինչ յանդգնութիւն, ինչ այլանդակ փառասիրութիւն է արդեօք այս նորօրինակ առաջնորդներուն ըրածը, որ անանկ անաչառ ու ճշմարտասէր դատաւորի մը կանոնաց դէմ՝ ազգը մոլորեցնելու փառամոլութեամբ հրատարակած գիրքերնուն եւ բառգիրքներնուն մէջ հետեւեալներու պէս խորը դժոխապուր ու շատերուն անհասկանալի ձայներով տառադարձութիւններ ըրած են. գոր օրինակ, *աղդեաթես*, *Ալռադիդայոս*, *Աղրոնաոս*, *Բամոլին*, *Բոյերիաւ*, *Բուխոնն*, *Բուրտադու*, *Բուտդոյ*, *Դրամիոս*, *Դուդիեռնոս*, *Դաղիդեռս*, *Դեմոհեր*, *Դերե*, *Դակդոս*, *Իտադիա*, *Ղուդովիկոս*, *Ղահեդոնեացիք*, *Ղափոնբեն*, *Ղապդակ*, *Ղայքնիս*, *Ղուդդիոս*, *Ղիւսիաս*, *Կողումբոս*, *Կռեդիդիոն*, *Կողումեռս*, *մեծն Կաթարինե*, *Հաղդեր*, *Մողիեր*, *Միդոտոլն*, *Մասիդիոն*, *Մաղերռանչ*, *Մաղերք*, *Նապօղեռն*, *Շիդդեր*, *Շատոդիրիան*, *Շակեսպար*, *Պետրարկայ*, *Պղինիոս*, *Պասքաղ*, *Պիեդ*, *Պդռւտարխոս*, *Պոպ*, *Հռակլինոս*, *Հոռդդեն*, *Սաֆիոդ*, *Սատուռնոս*, *Սաբաղտոս*, *Վիրգիդիոս*, *Վդոյեր*, *Տրդիդ*, *Տակիթ*, *Փեդիբս*, *Փդղիպպոս*, *Փղեշիթ*, *Փեմեդոլն*, *Փիդոն*.....: Վերջապէս արդէն *Արկածք Տեղեմաքայ* բարգմանուած գրքին անունը այս սոսկալի ձեղինակները, *Պատահարք Տեղեմաքայ* բարգմաներ են.....

Երրորդ մեծ եւ փառաւոր գործը Ձեր Սրբութեան փառակից վսեմախոհ հարազատիդ Գերապատիւ Խորէն Եպիսկոպոս վարդապետին անգին երկասիրութիւններն են. որոնք երկու մասի բաժնելով անոնց վրայ զատ զատ խօսելով անգամ բառական չեմք կրնար զովել եւ ոչ ուրախութիւննիս յայտնել:

Ուստի առաջին մասին մէջ պատշաճ դատեցի յիշելու, Արարիչ Աստուծոյ ստեղծագործութեան մէջ, սքանչելի հանճարով, վսեմ մտքով, վեհ սրտով եւ ամեն առաքինութեամբ պատկառելի եւ ամեն ազգաց սիրելի եղած գերազանց ազնուականի մը *Ա. Լամարթինեայ* ԳԱՇՆԱԿ ԱՆՈՒՆ բանաստեղծութեան թարգմանութիւնը, եւ ասոր հետ իւր վսեմախոհ մտքին ուսումնասիրական ծնած *Լուսին, Օրհնեալ ոսրիեն զհիգ Հայաստան. Ո՞ի յիշեցիք զՀայաստան, Աստղ Երեկորեի, Աստղ Առաւօտու*, եւ ուրիշ չքնաղ երկասիրութիւնները՝ որ ասոնցմէ առաջ ու վերջը հրատարակած է:

Երկրորդ մասին մէջ կյիշեմք, ապրիլ, յունիս յուլիս, եւ սեպտեմբեր ամսոց մէջ *Անմոռիլ Հայրենեաց*, *Աղօթք վասն Հայրենեաց*, *Հայիպզն որ Օրորֆ*, *Վասնաւ Մամիկոնեաւն* անուններով հրատարակած սրտաշարժ եւ ուրախալուր երկասիրութիւնները *դաշնակի վրայ յարմարցուցած* : Այս գործքերը որչափ առաքինի խորհրդով ու բարենախանձ սրտի մը ծնունդ ազգօգուտ պտուղներ են, կուգեմ որ վերոյիշեալ խմաստունները իրենց վճիռներովը հաստատեն:

Négliger l'éducation des filles, c'est préparer la honte à sa propre famille. *(CHINOIS.)*

Les femmes sont les fleurs brillantes de l'humanité et des créatures délicates, dont la faiblesse implore notre appui. *(JULIEN.)*

Une belle femme plaît aux yeux ; une bonne femme plaît au cœur : l'une est un bijou, l'autre est un trésor. *(NAPOLÉON.)*

On aime d'ordinaire les belles femmes par inclination : les laides par intérêt, les vertueuses par raison. *(ANCELOT.)*

Les mœurs sont si corrompues, que le mot même de chasteté est devenu suranné et presque ridicule. *(DE LEVIS.)*

Ուստի թէ որ մտածենք որ ամեն բանի յարգը գործին վրայ չէ, այլ գործողին դիտաւորութեանը վրայ, ինչպես չտրամանանք, ինչպես չգովենք գերազանց Հարազատիդ հայրենասէր բարենախանձը, որ իւր ազնուական սիրտը շարժեր ասանկ գերազանց առաքինութեան մը ձեռնարկելու. որ գովութիւն բառական կրնայ ըլլալ երբոր մտածենք թէ, այս երգերը դաշնակի նուագաց սրտաշարժ զգացմանց հետ անմեղ

(*)Ինչպես որ իրենց է:

օրիօրդաց մտածմունքը ազնուացնելու, զանոնք ամենատեսակ առաքինի ու հայրենասէր բաղձանքներով վառելու, ու անոնց սրտին մէջ ազնիւ ու համեստ զգացմունք ազդելու միակ յարմար եւ ազդու միջոցն է:

Վերջապէս, երբոր մտածենք թէ այս կարգ ազնուական սիրոյ սուրբ երգերը բառական ըլլալով վիպասանական պարսաւելի ու վնասակար մոլութեան (չըսեմ տռփանաց) երգերը հեռացնելու ու անոնց անմեղութիւնը, պարկեշտութիւնն ու փափուկ համբաւը անարատ պահելու միակ հզօր ու օկտակար միջոցն է: Եւ չիրաւի թէ որ մեր խղճին ձայնին լսենք ու արդարասիրութեամբ դատենք՝ զերապատիւ Խորհն վարդապետին այս գործքերուն որքան *մեծ* ու *որքան անգին* ըլլալը կրկին կրթողում իմաստնոց սրոշմանը . վասն զի անոնց *դասումը*՝ անդին «*մեծ իմաստուն եմ, մեծ մեծ եմ, մեծ աւելի քան գիտեմ...*» ըսողներու դատողութենեն շատ արդար, ճիշտ ու հաստատ է. զօր օրինակ.

Le motif seul fait le mérite des actions des hommes, et le désintéressement y met la perfection. (LA BRUYÈRE.)

L'impérissable souvenir d'une bonne action répand sur toute notre vie un parfum de bonheur. (LACROIX.)

La véritable élévation est une disposition sublime de l'âme; son effet est d'inspirer au cœur de nobles sentiments. (FÉNÉLON.)

La générosité est la plus belle et la plus aimable des qualités dont l'âme humaine puisse être ornée. (LACRETELLE AINÉ.)

Il faut un goût bien délicat pour être vraiment bienfaisant; mais ce goût est rare. (MALESHERBES.)

La véritable gloire est une grande réputation fondée sur les services qu'on a rendus à sa patrie. (CICÉRON.)

Ուստի ազգերնուս իրօք փառք ու պարծանք եղած Պլրոցնեդ իրենց անգուսպ զառակները ետ առնող եւ անոնց կուսակից շահասէր շողոքորքները մեկ ըլլալով մեզի հարցունեն թէ, «Ինչո՞ւ համար մեր կրթեալ ու բարի զառակները ձեր այսչափ գոված անձերնուդ քով բան չսովրելով տժգոհութեամբ ետ գալ ուզեցին ու մենք ալ պարտաւորեցանք զանոնք ետ բերելու.» : Մեր ասոնց պատասխանը այս է. Դուք ընաչէք նմանիլը այն ազգասէր, առաքինի ու բարեսէր հայրերուն, որ Պլրոցին օգուտը եւ Ուսուցչաց ազգասէր խնամակալութեան յարգը ճանչնալով, զառակնին խրկուած օրէն մինչեւ ցայսօր բողուցած են, մինչեւ վերջն ալ պիտի բողուն գոհութեամբ : Դուք ձեր անգուսպ զառակները խրկած ժամանակնիդ, արդէն ձեր անխոհեմ ու պարսաւելի օրինակներովը անոնց բարքը եղծուած եր: Դուք անանկ հայրեր էք, որ ընաւ սովրած չէք Սողոմոնի սա խօսքերը. « Ճանաչել գիմաստութիւն եւ գխրատ, « իմանալ զբանս հանճարոյ, իմիտ առնուլ զարդարութիւնս զըշ- « մարիտ եւ ուղղել գիրաւունս: Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ « Տեառն, հանճար բարի որ առնեն գնա »: Դուք անանկ հայրեր էք, որ ձեր զառակները չվշտացնելու համար իրենց ըսած չէք սա խօսքերը . « Լուր որդեակ խրատու հօր քո, եւ մի՛ մերժեր զօ- « րենս մօր քո, զի պսակ ընկալցի գլուխ քո, եւ մանեակ ոսկի « խաբարանոցի քում: Լո՛ր որդեակ եւ ընկալ զբանս իմ եւ բազ « մացին ամք կենաց քոց: Որդեակ մի՛ նախանձիր ընդ չարս « եւ ցանկանայցես կալ ընդ նոսա. զի ստութիւն խորհի սիրտ « նոցա, եւ ցասս խօսին շրթունք նոցա: Իմաստուն լեր որդեակ « զի ուրախ լիցի սիրտ քո, եւ դարձո՛ իքեն զբանս նախատա- « նաց»: Այս տեսակ հարկաւոր խրատները իր զառակներուն ջնռող հայրերու համար ըսուած է. « Զիմաստութիւն եւ զգ- « խրատ ամբարիշտք անգոսնեն: Ամենայն այր երեւի անձին « իւրում արդար. բայց ուղղե զսիրտս Տէր: Պիղծ է արդարոյ « այր անօրէն, եւ պիղծ է անօրինի ուղիղ ճանապարհ: Մի՛ խնա- « յեր խրատել գոդայ, զի երէ հարկանես զնա գառազանաւ՝ « ոչ մեռանի. դու հարկանես զնա գառազանաւ, բայց զանձն « նորա փրկես իմահուանէ: Որ գիմաստութիւն եւ գխրատ ա- « հարգէ՝ բշուառական է. եւ ընդունայն է յոյս նոցա եւ վաս- « տակ նոցա անօգուտ, եւ անպիտան զործք նոցա »:

Դուք անանկ հայրեր էք որ ձեր զառակները Հայկազեան Վարժարան եղած ժամանակնին իրենց դասատրանաց, կերակուրի եւ զպրոցական ուրիշ պետքերու համար եղած ծախքերը անգամ չվճարեցիք ..... Ձեզ նման խորթատրող եւ անիրատ հայրերու համար առաքինի եւ զգօն անձինք, որ Աստուծմէ կվախնան եւ իմաբղկանէ կամչնան երկու վճռով ձեր ձիշտ նկարագիրը յայտներ են.

La véritable gloire est comme le vrai mérite : celle qui s'ignore est ordinairement la plus grande et la plus solide. (M. VARÉRY.)

Ne verse pas les bienfaits sur les méchants; c'est semer sur les vagues de la mer. (PHOCYLÈDE.)

Գերապատիւ եւ Ազգասէր Սուրբ Հարցդ հարազատաց անկեղծ սիրոյ յարգանքս նուիրելով,

Մնամ միշտ անձնանուէր բարեկամ

Ն. Մ. ՉՕՐԱՅԵԱՆ.

Տ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Մ. ՅԱԿՈՎԲԵԱՆ. Ազգասէր վարժապետ է Պոռուշան, ուր մեծ գովուրեամբ իւր պաշտօնը կկատարէ: Հետեւեալ ազնիւ տողերը իւր ոա մեզ զրած մեկ նամակեն կառնումք:

Ազգասէր Հայր, զԳերապատիւ Տեառն Խորենայ զանմահական քերդուածոց գովեստից պսակս հիւսել մի միայն Խորենեան Քերդողաց քաջայարմար եւ զեղապատշաճ զոլ զիտեմ: Ուստի եւ զայլոց տկարագունից ոմանց լիաբերան եւ մեծաձայն եւս գովեստս իրրու մոայլ համարիմ առ յուսով իմաստից քաջի Քերդողին, համահանգէտ գտեալ նոցա անվարժ նկարչի որ գդիւցազանց պատկերս նկարագրիցէ:

Շատ է ինձ ծանուցանել իգիտութիւն այսչափ, եթէ որք միանգամ գէք իրրու ծայրիւ մատին եւեր զձաշակ առեալ են զգրասէր յեզուին եւ զգեղեցիկ հանճարոյ բանաստեղծութեան՝ այնուհետեւ վառեալք բորբոքեալք իսէր անգուսկական քերդուածոյս է զի այլ յայլմէ լինին յերազեն կամ զմայրն Հայաստան առ ոտիւք խնդրել որոնել, եւ է զի ըդձավառ լինին գէք զոսկերսն իծոց նորին հանգուցանել:

Իսկ ըստ իս առանձինն եղուկ համարիմ անձին զի զուրկ զտանիմ իգեղեցիկ արուեստ երաժշտութեանն, եւ ոչ միայն ես այլ եւ ամենէքեան որք իրրեւ զիսն են աստանօր Հայկազունք. քանզի եւ առ իգանձուկ սրտիս յագեցուցանելոյ առ Գերմանացի ոմն դաշնակահաւր գնացի ինչեցուցանել զ*Անձուկսն* եւ զ*Աղօթսն վասն Հայրենեաց*, յորոց մինչեւ իխոր սրտիս ներգործեալ կրկնեցի եւ երեքկնեցի եւ ես զմայլմամբ եւ եռանդեամբ, *Տէր, կեցո՛ զՏէր Խորհն*. ընդ որում ո՛ Ազգասէր Հարք, կեցջիք երջանիկ, կեցջիք չորեքին երկայնաւուրըք եւ անտրտում, յառաւել բարգաւաճանս Ազգիս, որում գոհիք անձնանուէր:

Գերապատուութեանց Ձերոյ

Ամենախոնարհ Ծառայ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Մ. ՅԱԿՈՎԲԵԱՆ.

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

ԻՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ ՍԱՄԱԹԻՈՅ

Աստուածապատիւ եւ Վեհափայլ սրբազան Հայրապետ եւ ամենայն Հայոց ընդհանուր Պատրիարք եւ Տորընտիր Կաթուղիկոս ՄԱՏԹԷՈՍ աստուածարեալ Գահակալապետն բարեհաճեցաւ հոգեւոր շնորհաբաշխութեամբ եւ հայրագութ այցելութեամբ մխիթարել Սամաթիոյ սուրբ Գեորգ եկեղեցւոյ աստուածասէր ժողովուրդը: Վասնորոյ հոկտեմբերի 11/23ին շաբաթ առտուն ժամ 3ին Օրթագիւղէն երկնի կառօք հասաւ Սամաթիա *Ուզունճու օվա* ըսուած քաղը անփոյթ ընելով օդոյն սպառնալիքը, ուր բարեպաշտօն եւ եկեղեցւոյ եւ դպրոցին նախկին աշխատաւոր հայրապատիւ Տէր Ծերունիին տունը իջնալով, անոր բազմամեայ ոգեսէր գործունէութեանն ալ կանխածանօթ ըլլալով, հայրական օրհնութեամբ եւ մտերիմ սիրով մխիթարեց զանիկա. նոյն միջոցին մեծապատիւ երամեան վսեմաշուք Պէյին արժանայարգ գործակալ եւ գգօնամիտ փոխանորդ բազմավաստակ Տ. Անդրանկի տնօրէնութեամբը քահանայք եւ եկեղեցական պաշտօնեայք սրբազգեստ ղուրջառօք եւ շապկօք կարգաւորեալ, բազմաթիւ խաչվառ եւ կերոններ հանդերձաւորեալ եւ ինքն սրբազան Հայրապետն ասղնեզործ կիտուածանկար ամբոխվանեան բարձեալ իջորից, արկեալ զանձամբ ղուրջառ ծաղրագին՝ խաչ յձեռին եւ հայրապետական երեքկարգեան խաչ յառաջոյ վերամբարձ, որին Սրբազնութեան պանծալի անուանը ընդիրեալ երգոց երաժշտական նուագներով, խունդ բազմութիւն յամենայն ազգաց իտեսիլ շրեղ հանդեսին փութացեալ, արքունի գինուորաց ուղեկորդ կարգաւորութեամբ հանդեսը սկսաւ, համեստափայլ ազգային տիկնայք, իրենց զովելի հայրասիրութիւնը եւ հանդիսակից ըլլալու բաղձանքնին առատ կընդրուկ եւ անուշահոտ ծխանելեօք աճապարեցին յայտնել սրբազան Գահանայապետին ճանապարհին վրայ իրենց տանը առջին, շատ ազգայինք ալ իրենց բարեպաշտական իղձը իրենց կարեացը համեմատ, սրբազան Հօրը անցից ճանապարհին վրայ ծաղրագին շալեր եւ զորգեր տարածեցին միջնեւոր հասաւ սուրբ եկեղեցւոյն արտաքին դուռը. ասկէ միջնէն սուրբ եկեղեցւոյն գաւիթը *սեղմիւ*, եւ տաճարին մէջ ծանր *տոխումա* տարածելով ոտքին տակը գնաց միջնէն բեմին առաջը, ուր մաղթողական սաղմոսը կարդալով ընդտաւ իր հայրապետական աթոռը, եւ բոլոր ժողովրդեան բարեպաշտ եւ սրտագին յարգանաց ցոյցքը եւ աստուածային կրօնասէր իղձերը՝ ուղղափառ հաւատոյ ջերմեռանդութեան եւ տաճարի Աստուծոյ պաշտօնեից անկեղծ պատուասիրութեան հաւաստեացը հետ առ Աստուած եւ յանուն Բարձրելոյն նուիրելով օրհնեց գլխուիւն հայազգի ժողովրդեանն, բարեմաղթ ձայնակցութեամբ վեհափառ եւ արդարակորով Սուլթան Ապտիւլ մեճիտ ճգօր Ինքնակալին կենացը պայծառութիւն եւ անդորրութիւն խնդրեց, եւ կնքելով զամենն, նովին հանդիսաւորութեամբ գընաց վասն իր պատրաստեալ ծովահայեաց սենեակը:

Երեկոյի ժամերգութեան պահուն նոյնպես եկեղեցական հանդիսին երաժիշտ մանկանց *Ուրախ լեր սուրբ եկեղեցի* երգելով գնաց սուրբ եկեղեցին, ուր եռաստիճան աթոռը նստաւ ընդ գմբեթաւոր կաթուղիկէին նոր վասն իր կազմեալ ըստ մերոյ եկեղեցւոյ սովորութեան: 12 հոկտեմբերի կիւրակէ առաւօտ նախ քան գսուրբ խորհուրդն յետ ըստ պատշաճի աւուրց երգոց նստաւ յատենի իվարդապետութիւն եւ իշխնութիւն ժողովրդեանն, ուր աստուածախօս եւ առաքելական բանից վկայութեամբ Հայաստանեայց ուղղափառ եկեղեցւոյ անարատ հաւատոյ ողջմտութիւնը յանդիմանն առնելով եւ լուսաւորելով, հաստատեց զամենքը իսէր սուրբ հաւատոյս եւ կրօնից, իխաղաղութիւն եւ յառաքինի գործս, եւ իյարատեւ նախանձ դպրոցական պայծառութեան արւեստ եւ կուսանաց, զգուշացաւ իր պատուական ծերութիւնը ժողովրդոց կռտակելեն, որ վեց հազարեն աւելի կհաշուեր այն օրը իկողմանց կողմանց իլուր սքանչելի վարդապետութեանն եւ իտեսիլ շրեղ հանդեսին խանգեալ բազմութենեն. ապա մեծահանդես շքով սուրբ եւ անաւոր Խորհուրդը կատարեց, որուն շնորհաբաշխութեանը իր ազնուածին պայազատ մեծայարգ Առաքել եպիսկոպոսին հետ ներկայ գտնուեցաւ մեծահասատ ազգասէր Տատեան Ասպետափառ Պօղոս Ամիրայն, որ աւուրբ յառաջ վերադարձեալ ի Փարիզէ, իր անձկալի Հայրապետին օրհնութեանը փափաքանօք բարեհաճեցաւ գալ իՍամաթիա, եւ պատուելով զնորին Վսեմափառութեան սպասաւարկուս Եկեղեցւոյն հոգաբարձու տեարս՝ սիրով ընդունեց անոնց կամակար եւ երախտապարտ ծառայութիւնները ազնուամիտ շնորհակալութեամբ. նոյն ներկայացաւ նորին Սրբազնութեանն դպրոցին աշակերտաց առ նորին Վսեմափառութիւնն նուիրեալ Ոդեղբնը (Ա), ապա դպրոցին նախկին աշակերտաց յօրինեալ Ոդեղբնը(Բ), գորոնք բարձրաձայն իլուր հանդիսականացն

ընթերցաւ սուրբ Սահակեան վարժարանի հայկաբանութեան դասատու բարեշնորհ Տ. Արիստակես Մամբրեեան քահանայն, եւ որովհետեւ ազգային շնորհապարտութեան արժանի եւ անմոռաց արդեամբք բարեհամբաւեալ գերյարգոյ Տ. Սարգիս Վ. Թեոդորեան շնորհապերճ անմկալի սուրբ Հայրը ներկայ էր, եւ դպրոցին նախկին աշակերտաց կանխաւ վասն նորին Սրբութեանն յօրինեալ ուղերձը պատրաստեր,(Գ), մատուցին եւ զայն նորին պատուական Հայրութեանն, որ ընդունեց խոնարհամիտ ներգութեամբ եւ որդեգրով խանդաղատանօք: Նորին վեհափայլ Սրբազնութիւնը զգուանօք եւ որդեսիրութեամբ ընդունելով յիշեալ ուղերձները օրհնեց ուսումնասեր պատանիքը, սրտագին օրհնութեամբ եւ քաջալերութեամբ զօրացոյց դպրոցին բազմամեայ ջանադիր եւ Տնօրէն մեծայարգ Տ. Անդրանիկ իւր մեծարուն գործակցօքը, եւ բոլոր ուսումնական դասատուօքը, որոց ամենուն երկնային հատուցումն բարեաց մաղթեց. ապա բոլոր հանդիսականներով ընկերութեամբ մեծայարգ Պէյին իսեղան բազմելով ընդունեց սիրով յարգոյ հոգաբարձուաց մեծարանքը, իդէմս նոցա ընդհանուր վիճակիս կարօտին իղձերը, եւ նախ եկեղեցւոյս շնորհազարդ Քարոզիչ Տ. Նիկողայոս Հայրը, սրբազնակատար Հօր արժանապատիւ հայրապետութեանը վրայ հանդիսականաց եւ ողջոյն ազգիս խնդակցութիւնը յայտնելով վեհափայլ Հօր պատուական կենացը գինի խմել առաջարկեց. ապա արժանապատիւ Տ. Արիստակես Մամբրեեան շնորհապերճ քահանայն վիճակայնոց բերնեն ջերմ արտայայտութեամբ ուրախակցութեան ճառմը խօսեցաւ, եւ սրբազան Հօր ցանկալի կենացը հատմար գինի խմել առաջարկեց, որն որ վեհափայլ Հայրապետին բարձր հանութեանը եւ հանդիսականաց արգանացը արժան ընդալով, աստուածաբեալ սրբազան Քահանայապետն իներկայութեան պերճաշուք Պէյին եւ մեծայարգ հանդիսականացն իւր առանձին գոհութիւնը յայտնել բարեհաճեցաւ. Գերայարգ Տէր Նիկողայոս շնորհազարդ վարդապետին իւր հայրական խնամքը եւ հովանին, եւ իժամանակին բարեյօժար կամօք բարձր շնորհիւ պատուասիրել խոստացաւ, եւ յիշեալ բարեշնորհ Տ. Արիստակես Մամբրեեան պատուարժան քահանային արտօնութիւն շնորհեց բոսորագեղ ծաղկեկնկար փիլոն գգենոյ, եւ երկոցունն միանգամայն իւր շնորհաբաշխ աջը կարկառելով *Պահպանիչ* օրհնութեամբ վերահաստատեց իւր հայրապետական շնորհը իտես ամենեցուն: Ցետ այսորիկ յանձն առեալ վսեմաշուք Պէյին հրաւերը յԱյիստեֆանօ յապարանս նորա, օրհնեաց առհասարակ զամենայն ժողովուրդսն, խնդամիտ բանիւք զոհ եղեւ զբարեպաշտութենէ եւ զեռանդուն մտադիր ջանից եւ հոգոց եկեղեցւոյն խնամակալացն, եւ յատկապէս զարթուն զանգրաճելի եւ զհատատարիմ ազգասիրութենէ մեծայարգ Տ. Անդրանկի, որում՝ լուս իյուս վսեմափայլ Պէյին, իդէմս ազգին իշնորհս ազգասէր եւ անխոնջ ծառայութեան նոր գեղապսակ պատուով փառաւորել խոստացեալ, մեկնեցաւ աստի երկնի կառօք ուղեկցութեամբ մեծապատիւ Պէյին, եւ խուռն բազմութեամբ ժողովրդեանն, բողոյլ զբազումս հետոցն ակնկատուս, եւ միաւանգամ օրհնութեանցն կարոզին անմկալիցս :

ԱԶԳԱՍԷՐ ՈՄՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՏԻՒ ԵՒ ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀՈԳԵՒՈՐ ՏԵՐ,

Աստուածապատիւ Սրբազնութեանդ սուրբ գարշապարացը առաջին իմ խոնարհ հայրենակիցներուս եւ անոնց երեսփոխան կարգուած մեծայարգ Տեարց պատկառելի ներկայ ակումբին հոգեզուարճ ցնծութեանը եւ բերկրանացը բարգման կենալու պատիւ ունենալուս բարեբաղդութիւնը՝ մեծ վստահութիւն կուտայ ծառայիդ, Աստուածապատիւ Տէր, որ ձեր գորովագութ Սրբազնութիւնն ալ ջայիտի խնայէ տկարախօս բարգմանչիս վրայ իւր փափաքելի հովանին տարածել, եւ հոգեզնիչ մաղթանաց օժանդակութեամբ պիտի հաճի կազդուրել իմ քորովախօս լեզուս համայն վիճակիս խնդութիւնը եւ շնորհապարտ ուրախակցութիւնը ձեր Սրբազնութեանը յայտնել եւ Նորին վեհափառութեան բարձր հաճութիւնը գրաւել որպեսզի այս ցնծալից շնորհապարտութեան ձայնիս նուագերգութիւնը Ձեր եւ Ձեր միայն խնկականութեր աղօթից եւ մաղթանաց ներշնչութենեն զօրացած եւ քաջալերութիւն գտած ընդայ :

Աստուածապասակ Տէր, այս առաջին անգամը չէ՝ որ վիճակիս համօրեն ժողովուրդը մի զմիով ելեալ ձեր փափաքելի պատկերը՝ ձեր պատկառելի եւ սիրելի ներկայութիւնը կցանկան տեսնալ. ոչ. ձեր օրհնաձիր շնորհաբաշխութեան եւ աստուածախօս վարդապետութեան առաջին ճաշակը եւ հանդիսը չէ, որ կզգայ եւ կվայելէ այսօր հոգւով, ոչ, ձերք եւ տղայք, կուսան եւ երիտասարդ, ուսումնական եւ անվորձ, վեհագն եւ հասարակ ժողովուրդ ձեր նրաշատիպ ներկայութեամբը այլ յայլմէ եղած, ուրախութեան նուագներ կինչէ, եւ ցնծութեան կաթիլներ կոռոչեն ձերուներաց փառազարդ ալիքը, ոչ ոչ՝ այս առաջին չէ մեր վիճակիս համար, այլ ձեր Սրբազնութեան Աստուածակիր հոգւոյն մէջ իւրաքանչիւր որ իւր տեսչութը գտնալով, ձերը՝ իր մխիթարութիւնը, տղայն՝ իր գորովագութ հայրը, կուսանն՝ իր պաշտպանը, երիտասարդն իր հանճարը եւ իմաստութիւնը, ուսումնականն՝ իր ճարակը, անվորձն իր իմաստասիրութիւնը՝ որ մեկն ըսեմ, վսեմախոհ հոգւոյդ մէջ ազգասիրութիւն, ուսումնասիրութիւն, ազգային յառաջադիմութեան բաղձանք, ալեզարդ հասակիդ վրայ արի արթուն եւ անյոգնելի գործունեութիւն, բարեաց առիթ հանդիսներու. Աստուածիմաստ Տնտեսութիւն, Ազգային ծանր եւ բազմազբաղ հոգոց մէջ անձերանալի արիութիւն, որոնք ամենը ազգի մը պայծառութեան հարկաւոր եւ անհրաժեշտ միջոցներն ըլլալով, ասոնք են, որ ազգիս լրութեան ցնծութիւնը կբազմապատկեն:

Այս բարեբաստիկ առաքինութիւնները են արդարեւ, որ ձեր վեհափայլ Սրբազնութեան Աստուածակիր հոգւոյն զարդ, եւ Գլխոյդ ուղղափառ եկեղեցւոյս Աստուածաճիւս պսակ կը յորջորեն. եւ ով չ'իմանար չը բաղձար այս պսակակիր Գլուխը տեսնալ ու ցնծալ. ինչ'ը է Աստուածապատիւ Տէր, որ այսօր սուրբ Եկեղեցիս ուրիշ հոգեզուարճ եւ բերկրաւիթ նուագներեն աւելի ջրեղ տեսութեամբ, իւր ցնծութեան զգացումները եկեղեցական շքով ու հանդիսներով յայտնել կ'ուրախայ: Ներեցէք Աստուածապատիւ Տէր, թէ որ ձեր սրբազնութեանը ձանձրութիւն տալ կ'ընդունիմ, բարեհաճեցէք յիշելու Տէր' որ տղայք անկաւնն կ'ուսին, բայց պարզ անմեղ եւ միշտ անկեղծ կ'ուսին : սուրբ Եկեղեցիս ընդհանուր ազգիս յորութեան պատկերն ըլլալով, ահա սուրբ Եկեղեցիս ալ իր գլուխը, ճօտը իր նովիւը, եւ որ ճշմարիտ է, այրիացեալ հարսը իւր բազազարդ փեսայն, քրիստոսական ժողովը իւր աբոռակալը գտնելով, ինչպես կրնայ իւր ցնծութիւնը վարագուրել : Վեհափայլ Տէր ձեր գթութեան եւ երկայնմտութեան քաղցր շնորհը տարածեցէք անգամ մը այս պանծալի տեսարանիս վրայ եւ ահա ճիշտ արմատեներաց տօնի վսեմ նկարագիրը եւ երկրպագելի յիշատակը երկնաւոր ազդեցութեան խորհրդով կատարուած պիտի տեսնաք. ձեր բարեպաշտ որդւոցը հոգեւորական ցնծութեամբ եւ նախանձախնդիր ոգւովը ձեր մարդասէր խոնարհութեանը եւ շնորհաբեր գալստեանը քնդաց քաղաքս, խռնեցաւ ժողովուրդը, պակեան ներաւնոսք իտօն այսր եկեալք, խնդամիտ վազեցին արք եւ կանայք, շնորհածաւալ գալուստդ եւ օրհնապարգեւ ողջունիդ աւետիսը խմբեց կարգ կարգ եկեղեցական եւ աշխարհական սպասաւորները, եւ խաչաձիր ողջունատուդ ոչ յետ եւ ոչ յառաջակ վերեղեալ, այլ խոնարհամիտ ներգութեամբ քրիստոսատիպ կենդարագրեր, իւրաքանչիւր հաւատացեալդ սիրտը երկնաւոր վարդապետին սիրոյն հանգիստ եւ օթարան պատրաստելով: Այո Տէր, ահա մանկանց օրհնութիւնները եւ երգերը երկինքը կգոռացնեն ովսաննայ իբարձուն առաքելով, ահա եւ ծերոց ցնծալից աղաղակները երկիրը կդղրդեին օրհնեալ բագաւորութիւն հօր մերոյ Քրիզոլի, օրհնութիւն իբարձուն խաղաղութիւն յերկինս եւ յերկրի, օրհնեալ որ գալդ յանուն Տեառն խաչապսակ վսեմօք եւ յաղթական դրօշակաւ խաչի գոչելով: Բարբ չքնաղ եւ սքանչելի նկարագրիս, ահա հանդերձից եւ արմատեներաց ոստերուն փոխանակ նըկարակերտ ղալեր տարածուած, եւ անուշահոտ խընկոց, եւ կնգրկաց բուրմունքներ օդը կլեցնեին, դիւրաբառամ բարմ ձիւղերը, ահա սքանչելի առաքինութեանց անբառամ ծաղկներուն փունջ փոխառած սեր միութիւն եւ խաղաղութիւն կբուրեն, եւ ինչպես կարելի է նիհ եւ երկրպագելի տօնի մը նորաբացը յիշատակը կատարուած ատենը չյիշատակուիլ եւ ցնծութեամբ չաղաղակել, օրհնեալ որ գալդ յանուն տեառն ակնկալութիւն Իսրայէլի. ով կրնայ ըսել Հայր, անհակալի ծնողը տեսնող որդին, Աստուածապատիւ Հայրապետին չերմ ժողովուրդը, ոչ, ոչ, նովուին անհարազատ արօտեն փախստական ոչխարը բող լռէ, դարաւոր գայլերուն անասացող մոլորեալ ոչխարը բող ալ իբերան ըլլայ: Ով զօրութիւն կրօնից ուղղափառ եկեղեցւոյս Հայաստանեայց, ով երկրպագելի վարդապետութիւն, ոչխարք իմ ձայնի իմում չսեն, մենք լռենք' Հայր, ոչ, երբ մենք լռենք, քարիք կաղաղակեն: Ոչխարք եմք Քրիստոսի եւ ինմանէ առանձեալ Սրբազնասուրբ Հովուապետիդ , վասնորոյ եւ ուրախութեամբ կերկեմք, օրհնութիւն յերկինս, որ արժանի ըրաւ մեզի այս բարեբաստիկ շնորհը ձեր ներկայութեամբը վայելելու:

Ո՛ երջանիկ Սամաթիացիք , ո՛ աղբատիկ Սամաթիա, երջանկութեամբ կպարծիս . աղբատութեամբ կճոխանաս, ինչ հակառակ միանգամայն եւ ճըշմարիտ խօսք. երանի հոգւով աղբատաց վարդապետողին ջերմ աշակերտ Սամաթիա , աղբատ ես ընչիք բայց արիասիրտ անընկճելի ոգւով աղբատութեան տագնապներուն դիմագրաւ , աղբատիկ կենօք քու հայրենեաւանդ կրօնիցդ եւ քրիստոնեական պարտուցդ հաւատարիմ , պահ երջանիկ ես , ազգային խընամօք վեհանձն դիւցազնաց առաւտ ձեռնտուութեամբ յառաջադիմութեան բաղձանքով ազգին յարգը գրաւած ես, ահա երջանիկ ես, Սամաթիա Սամաթիա ո՛ երջանիկ աղբատիկ Սամաթիա, քու մեջդ կատարած խորհրդական արմատենաց տօնի նկարագիրը քու երջանկութեանդ եւ բարեպաշտութեանդ փառաւոր ճակատը ազգային պարծանք մը եւ ներբող մ'ալ կնքեց մինչեւ յաւիտեան. երջանիկ Սամաթիա, ահա, այն' որ երբեմն քու բռնած հարստահարութեան եւ անօգնական վիճակիդ մեջ քու եկեղեցւոյդ ատենը քեզի մխիթարութեան հայր, սփոփանաց եւ քաջալերութեան հոսանքը կխաղացներ քու հոգւոյդ վրայ յաւիտենական գետերու պես, ահա այսօր ընդհանուր քահանայց եւ քահանայապետ , սրբազան քահանայապետին Գրիգորի հօր մերոյ արժանապսակ յաջորդ, խաղաղութեան սիրոյ եւ համակամ եղբայրութեան եւ խոնարհութեան աւետաբեր հրեշտակ կուգայ այն, որ սիրով հոգւոյն սիրով ազգին խնամութեան եւ երկպառակութեան կրճիմը վերցնելու եւ երկուց որմոց միութեան գլուխ կնստի այն աշակերտը, որ այսօր սուրբ առաքելական կարուղիկէ եկեղեցւոյս Հայաստանեայց աթոռակալութիւնը կժառանգէ աստուածապատիւ Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ Սրբազան Կաթուղիկոս ամենայն Հայոց: Երջանիկ ես ո՛ աղբատիկ Սամաթիա, դուն որ երբեմն քու գիրկդ , քու ափ մը գետինդ օրոց եւ խանձարուր տուած, քու վարժիցդ մէջ աստուածպաշտութեան սկզբունքներն զարգացուցիր , ահա այսօր վերին տեսչութիւնը իւր անքննին խորհրդովը եւ Սրբազան Թահանայապետիս մադրանօքը եւ գոհութեամբը ազգային կառավարութեան բարձր աթոռը կկոչէ արնիապատիւ Տ. Գեորգ սրբազան Արքեպիսկոպոս քու ցանկալի հայրենակիցդ, հոգեսնոյց կաթամբ դիեցուցած երբեմն գառնիկ մանկտիդ, այժմ քեզի նովիւ կկարգէ Աստուած: Աղբատիկ Սամաթիա , իրաւ արդի ժամանակիս մեջ պերճապատիւ դիւցազունները բնակութիւն չունիս, բայց եւ այնպես երջանիկ ես , յարեւմտից կուսէ ազնուազարմ Տատեան պերճաշուք Պէյերը, եւ իշորից ծագաց մայրաքաղաքիս մեծագրի վեհանձն բարեբարերը քեզի բեւարկու ունենալով. բայց ինչ կըսեմ. նորին վսեմութեան ազգատոհմին համեստութիւնը կներեն յանդգնութեանըս յիշել. Ազգային ընդհանուր երախտագիտութեան պարտիքը զիս կբռնադատեն: Անա Երամեան բարեացապարտ տան շառաւիղ եւ սրբոյ Եկեղեցւոյս ժառանգական վերատեսուչ անձկալի Պէյիս խանձարուր տուող տունը, ազգի մարդկան պարծանք եւ երջանկութիւն եղողին ասպնջական Բեթղեհէմի անշուք մսուրին նման քու սահմաններուդ մէջ չէ մի, երջանիկ Սամաթիա, ինչ յոյսեր կխայտան սիրտդ, ինչ ակնկալութիւններ քու հոգիդ կվերաճորոգեն , ով կըսէ որ դուն աղբատ ես , ով կըսէ որ դուն կրտսեր ես յիշխանիս Ծուղայ. անա մեկ կողմեն Հայր մը հայրապետական բարձր աթոռը կոչուած արժանապես , եւ միւս կողմեն որդի մը քու որդւոցդ մտացը որդեգրով նախանձախնդիր եւ պաշտպան. ալ Բաբելոն գերի գացող Իսրայէլացւոց յայը մի յար. քու կտակարաններդ ուռեաց ոստերեն կախելով աղբատութեամբ եւ խոնարհութեամբ քու հայրենիքդեղ բաժնուելուդ

համար, ահա օրհնութեան տուներդ, արու. մանկանց եւ կուսանաց վարժարանները ոչ ապաքէն քու օրհնութեան տուներդ եւ քու հայրենիդդ վերականգնողներն են, աստուածապատիւ Բահանայապետիս աստուածազօր ձեռքդ սուրբ Սահակեան վարժարանիս հաստատութեան եւ յառաջադիմութեան հիմունքը դրաւ, եւ նորընտիր Զօրաբաբելիս ձեռքդ աջակից սրբազան Բահանայապետիս սուրբ Նուենեան վարժարանիս յառաջադիմութիւնը եւ պայծառութիւնը պիտի շնորհէ, եւ միաբան ազգախնամ Տեարցս աստուրեամբ մարդկային այս երկու սեռիս մտաւորական եւ բարոյական զարգացման տուներուն շքեղութիւնը կանգնին ամբառնան երկնից աստեղազարդ բարձրութիւնը իւամբառ նախանձելի :

Վասնորոյ քաջալերեցիր, եւ քու ցնծութեանդ երջանկաւետ բարութեան զգացումներդ իմ թարգմանութեամբս մերկայանալու ժամուդ մի յապաղեր քու օրհնալիր բերանդ առ Աստուած ուղղել գոհութեամբ, որ ինքն երկնաւոր Բահանայապետն Յիսուս իւր եկեղեցւոյն ընտրած փոխանորդ եւ վիրկութեան առաջնորդ ՄԱՏԹԷՈՍ սրբազան Կաթուղիկոս եւ աստուածարեալ Հայրապետն մեր ընդ երկայն աւուրս յաթոռակալութեան եւ իշխանապետութեան գահակալութեան հաստատուն պահեսցէ. աստուածակիր սրտին մշտավառ եռանդը արփիաբաւ բոցանշոյլ սիրով անշիջանելի պահպանեսցէ, գազգս Հայոց առ հասարակ իշնորհս հայրագութ խնամոց նորին Սրբազնութեանն յանձն արասցէ. Նորին Սրբազնութիւն նորընտիր Սրբազան Պատրիարք հօր աւուրս խաղաղութեան եւ պայծառութեան շնորհեսցէ արժանահայց մաղթանօք վեհափայլ Հայրապետին մերոյ, գվեհմափայլ Պեյս մեր եւ զազգասէր Տեարս բարեբաստիկ կենօք եւ պերճապայծառ փառօք գեղազարդարեսցէ :

Այս են ահա մեր բարեմաղթութիւնները վիճակովին ի Հայր սուրբ աս ոգեզուարճ հանդիսիս, եւ դուք բարեհաճեցէք անձրեւել ձեր շնորհապարգեւ օրհնութեան ցօղը մեր ծարաւեալ սրտիցը վրայ որ անձկաւետ կըպաղատիմք վայելել, եւ նուիրական սիրայորդոր բաժակներուս ծափն եւ ուղերձը, որ խոնարհ ժողովըրդեանս սիրալիր ցնծութիւնը եւ ուխտը կպատկերէ, ընդունելութեան շնորհնուդ մի գրկեք այս սիրագեղուն սեղանոյս վրայ, որպեսզի այս ըլլայ մեր պարծանքը մեր յետագայ ծնունդոցը առջեւ, եւ ձեր հայրաբարոյ սրտին ծայրայեղ շնորհացը արժանի ըլլալու գրաւականիս :

Ա.

ՈՒՂԵՐՁ

ԻՇՆԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՇՆՈՐՀԱՒԲԵՐ ԴԱՒԼՍՏԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՏԻՒ ԵՒ ՎԵՀԱՓԱՅԼ

Տ. ՄԱՏԹԷՈՍԻ ԱՍՏՈՒԱԾԸՆՏԻՐ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ.

Երկնաղշոյ շնորհաց Սիրոյ Նուիրակ
Ժրմնէ ժրպիտ առեւաբեր երկնանոր.
Ի Հայաստան պերճ յոսկեսաբս վարդանոյշ
Ծագեաց անմուտ սուրբ առաւօտ տիրագօր:
Հայկածընին ձոխ ծառատունկք զեղուդէզ
Փթթին իցօղ, ցօղ օրհնաձիր երկնառատ.
Պարքեւածին խայտայ մանկտին եւ կոյսան
Մանկտին 'նդ առաջ Հովուապետիդ յօրինիս շատ :
Մեզ իբարձանց ծագեաց Պաշտպան յաստուածոստ
Պարգեւ գղրօշ Երիատոսաւանդ խաչակիր.
Չիպարախ ճօտին սիրոյ առնուլ բեւարկու
Չիպարախ գնեալ արեամբ նորոյ վարդածիր :
Մեզ մատնանիշ մեզ ընդ երկիրն Աւետեաց
Աւետաւոր առաջնորդել նորա Յեսու.
Յերկիր որ գքիմս ծարաւաշուրթն անուշել
Բաշխեն ստինք ծորան կաթին եւ մեղու:
Այո՛ շնորհաց Եղեմախառն ըղխէ վտակ
Աս. Սահակայս Տուն եւ Նուենեան Որբոց.
Սօսափեցին ծաղկածաւալ դալարիք
Յոսկեսաբից նկարանիշ ծորձորոց:
Պըսակ իզուխս կապել նարօտ ոսկեծիր
Պըճնե մարմանդ վարդ եւ պարկեշտ մանիշակ.
Հովանասցի Հովուապետիս Սուրբ Աբեւ
Հովանասցի մինչ աստղաթիւ անցցեն դարք:
Տէր, քո բարեացդ կեցցէ Մասիս պերճ քարոզ
Բաջածնունդ պերճ մուսայից տաւղելար,
Ո՛չ կճեից իսեամս դըրոշմել մոռացում
Եւ ոչ անգօր իպղինձ անխօս ժանգահար :
Բոյին փառացդ հնչել նուագ սիրանոյշ
Խաղան մատունքս յաղիս ընդ լայն ասպարեզ.
Մեր սիրտք խոնարհ յանծուխ սեղան եւ խարոյկ
Թոթով լեզուս ինքնանուէր ողջակեզ :

Նուիրեալ յաշակերտաց Ս. Սահակեան Վարժարանիս Սամաթիոյ

12 Հոկտեմբեր, 1858:

Բ.

ՈՒՂԵՐՁ

ԻՇՆԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՇՆՈՐՀԱՒԲԵՐ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՏԻՒ Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ.

Դարաստան Պարքեւիս պերճ տնկոց ձեռասուն
Նոր իցօղ երկնաձիր նոր ցօղեալ ակաղձուն
Անուշիցդ ընդ բուրմունս վառ իխանդ վառ իսէր
Նոր սօսիւն տայ ծառալ ձիդմ ոստոցն ընդ այեր:
'Ի իմաստից կայ յակճիռս ընդ նախկին թելադիրն
Որ, յաթոռն բիւգանդեան մինչ յոգի սիրալիր,
Իբր արեգ արփառոր շող ցայտեր ինքնաբար
Զարամայ տանն վսեմ բաց մերժել գխաւար :
Զյասցուք միբե մեք քո գձալնս առաջին
Կուռ կալեալ գձեռաց մանկտւոյն Հայկածին.
Ցիմաստից անճանճիր ձեմիք յասպարեզ
Մրցելով աննկուն ցանգ ընդ խոչս սաստկավրէժ :
Քեւ յորդեալ կենագործ աղբերական գիտութեան
Քեւ այո՛ շատ վարժից տունկք մատաղ փթթեցան.
Եւ այլ եւս տարաղեմ ընդ սահմանս հեռաւոր
Ծաւալեալ ոստոգեր գծաղկունս տարփաւոր :
Ի յելից մինչ իմուտս Հայաբնակ աշխարհին
Ձիր առատ շնորհացդ անխրթիր բաշխին.
Պերճ յափանց Պոնտոսին ոն պատգամք սլացան
Աշխարհին ընդ ոլորտս աւետեաց երկնել ձայն :
Թէ յաթոռն Գրիգորի վեհ ակումբ անդ Հայկայ
Զարժանին տայ հրաւէր քաջ Հովուիդ գերակայ.
Մի այլ եւս իմ Մասիս ընդ ամպոջք սեւաթոյր
Զյալիս քո հեղուր զարտասուաց դառնալուր:
Հա՛ նորոգ քեզ Հովիւ ոչխաբացդ մոլոր
Իգին գարդ կրօնիս կուռ գինեալ հայրաբար
Հա՛ փութայ քո իգիրկս խոր վշտաց մխիթար
Ինքախոյս հովուական նախահարց քո սիպար:
Բարէ՛ Հայը, իպաշտօն վեհ փառացդ նուիրական

Հաճեաց տալ խանդակաթ գալջդ հզօր մեզ օճան
Մեզ սանիցս նորահրատ միութեան Պարքեհին
Որ իքո է անձկոտ գօրավիզ ջերմ խանդից:

Նուիրեալ իդիմաց ընկերութեան Սանից Սուրբ Սահակայ Պարթեւի Պաշտպանի հանանուն Վ.արժարանիս:

1858, Հոկտեմբեր 12:

Գ.
ՈՒԼԵՐԶ
ԻՒՆԴԱԿՅՈՒԹԻՒՆ ԱՆՁԿԱԼԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ
ՎՍԵՄԱՓԱՌ ԵՒ ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ
ՏԵԱՌՆ ՍԱՐԳՍԻ ՔԷՈՊՈՐԵԱՆ
ՀՈԳԵՆՈՐՀ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՆՈՒԻՐԻ

Յայգուն այգուն ոսկեզոյն արծաթածամն Արեւակ
Սրսկապատանեն վարդածիր լզեղ ժըպիտ առնու ման.
Մեզ սա փութայ յաստուածոստ անխօս բանբեր երկնառաք
Ձմեռն առեւել նոր Սահակ:
Համաշխարհիկ Անձկալոյդ' կրքոտ դաստն մեղմ յառաջ
Մատադրաբար պարզէ զիրկ բեւեռացիկ. ընդ նոցայն
Երամ անձկոտ տօնընծայ մեք ձիրենուվս ընդ առաջ
Զքոյդ համբուրիւ պաշտել զՆէ:
Սահակայս մեր խնդաց տուն' իբեւս բուռցիկ Հայբենոյն
Դրկապարիկ ողջունել դրացի տանին զնոր Պարքեհ.
Դառն յորբութեան յամուլ ծոց ծնանին աստղունք զնախնոյն
Զոսկեղարան պձնել տուն:
Զքինչ հնշարնկալ քեզ զօրեն յաղիս տկար մեր տաւիղք
Հիւսել, որոց չբաւեն ոսկետառիկք ձեռագրօշ.
Մինչ իհուչակ պերճանան անմահ անուանդ վեհ անդրիկք
Ձոխ Գադղիա ճոխ հնդիկ:
Զնոյն յայեւոյթ պատմէ գիտուս բազմազարեան մեր Մասիս
Զանշուք աւերս արգասու ընդ գոյգ ամոլս յորդեալ վայր
Իքիբան իբրու զքարավազ Երասխ, Եփրատ եւ Տիգրիս
Ալիս յալիս արծարիս:
Երկիր' ուր հարցս ծանրանան ոսկերոտիք ընդ ղիւր խշտիս
Հազարամեայ առ մոխրովն որպէս յեսուեան շառաւիղ
Վերընձիւղէ անուշել գշուքրն կարմիր հնշտ գքիմս
Զերփնեայ ծաղիկս եւ գծիլս:
Հեշտ երգեցիկք օդաչուս ոսկեբնարիս քէ զարժան
Երգեն նուագս սիրանոյշ օրհնել, իմ Հայր, քոյդ զարեւ.
Եւ իմ շըրթունք մըշտամուռնջ տրկար յօրինիս շատանան
Գիտեմ, Հայր չեն բաւական:
Թռիր բըղբղիկս իմ յողջոյն կապուտոդնեայ ծովափանց
Թռիր հոգւոյս նուիրակ իբեւս սիրոյս եւ ըղձից.
Ընդ իմս նուէր քեզ զաղաթ իգիրկս ու լծոց սիրագգած
Երգել գփառս պարծանաց:

Իդիմաց Ս. Սահակայ տանից ընկերութեան

ՀԵԹՈՒՄ Ս. Ե.

12 Հոկտեմբեր 1858.

ՀԱՒ ԻՓՈՒՒՄՆ ԱՍՏԵԱՅ
ԴԱՒԻԹ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԻՍՈՒԻՐԲ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ.

—

Հետեւեալ դամբանական ճառը տպագրելու աղաչանօք կ'ուղարկեմ մեզ գերապատիւ Եսայի վարդապետն, կեսարիոյ Թալաս գեղեն, միաբան Ս. Երուսաղեմի: Այս սպայի ճառը խօսած է նա յԵրուսաղէմ ի 6 հոկտեմբեր, իհանդես յուղարկաւորութեան Դաւիթ եպիսկոպոսին որ Պօլսոյ Պատրիարքութեան փոխանորդ ընտրուեցաւ, եւ որ ինչպես յայտնի է քիչ ժամանակ կրցաւ իւր պաշտօնը կատարել; հիւանդութեանը պատճառաւ: Ուստի Երուսաղէմ վերադառնալով հոն 40 օր քաղցկեղ հիւանդութեամբ տանջուելեն ետեւ հոկտեմբերի 5ին ան. Աստուած կվերափոխի:

Գեր. Եսայի վարդապետը Դաւիթ սրբազանին ե-րախտագէտ աշակերտն եղած է: Իւր եռանդուն Ռուսմնասիրութիւնը զովեստից է արժանաւոր, որով եւ 1857ի մայիսի 29ին բազում ջանիւք եւ աշխատութեամբ սկսաւ Երուսաղեմայ մէջ Սրբոց Յակոբեանց վանից Վերծանութեան Թանգարանը, եւ օրէ օր կգարդարէ ձեռագիր եւ տպագիր մատենիւք: Երանի՛ թէ Գեր. վարդապետին ռուսմնասէր օրինակին շատերը հետեւէին, եւ ընթերցման դժուարութիւնները դիւրացընելով մեր ազգայնոց դիմաց Ռամաճ սերն ալ հետզհետէ աճեցընէին:

Սաստկագոյն տագնապ եւ դառնադէտ վիշտ մանուկ եւ սուգ ցաւագին իմահիմս մահաբեր, յորում աւանդեալ զսրբասնեալ Հոգին ամենասիրելի առատազուր Հօրս, որոյ ցաւ եւ կսկիծ ուժգինս վշտացոյց զողորմելոյս ոգին վշտակիր, այր վասն ռուսուցէք աղաչեմ ուսուցէք իտխրալի աւուրս ինձ զկերպ բանաստուածոյ ոսպակից եղբարք իմ եւ ցաւակից. երէ զինչ դեպ, յայս խոտան սգապատ պահու իձեռս առեալ բանախօսել դամբանական ճառիս բազմախնամ հանգուցելոյս զտխուր հանդէսն յուղարկաւորութեան. զոր ահա տեսանեմ յանկողին մահու եւ իղձագոյ ամփոփեալ իբր դի անկենդան, որ փոքր միս եւս յառաջագոյն կենդանի ընդ մեզ կենակից եւ ընդ մեզ խօսեր բանս աղուականս ըստ բնական բարուցն: Երէ կոծել զկոծ միայն ինձ առաջի առնէք ընդ արտասուակցորդ եղբարց եւ զուժել զանհնարին տագնապ դառնութեան սրտիս' յոր յեղակարծ իմն արկ զիս անողորմ բռնութիւն մահուն, զինչ ապա առ հեռաւորս կցորդել այնու: Երէ չողբալ երբէք եւ իսուգ չհամակիլ. ո՛հ, զիսգրդ ժուժել. զի ահա տեսանեմ զերեալատարոն իմ, որ ոչ սակաւ անգամ զձեռս կարկառեր կարօտելոցն բարեմասնեայն. եդիւ, զի ահա անկեալ եւ փակեալ ընդ կապանօք մահուն' կարօտի օժանդակութեան աղօթից եւ խնդրուածոց մերոց: Տեսանեմ զգոհացողական բերանն փակեալ, ոչ կարէ շարժել զքաղցրաբան զիւր լեզու յակունս շնորհաց ճըշմարտութեան իքարոզութիւն բանի եւ խրատուս: Տեսանեմ ըզպատուհանս զգայարանաց' որովք յակնարկութիւն հանգուցանէր յինքն զսիրտ ամենեցուն, իյուսոյ անտի զրկեալ, չզօրէ տեսանել առ ինքն զեկեալս: Տեսանեմ զչքնաղադէմ երեսն որ իՀոգւոյն պայծառութենէ փայլէր, իգոյն խնկոյ այլազունեալ: Տեսանեմ զսուրբ աչն, որ փոքր մի յառաջ զանման Գառին զյիշատակս կատարէր եւ մեզ կարկառեր խոսրբ համբոյր, ահա տեսանի անշարժ: Ո՛վ աւուրս դառնութեան, զի բռնագրօսք զարտասուաց գետս իջուցանել:

Տեսանեմ վերառեալ իբեմն սրբոյ եկեղեցւոյս յանդիման սուրբ Պատարագի, եւ ահա անդէն զան ամենեքին սեւազգեստք' Հարք եւ եղբարք զգլուխս ունելով գվհատեալս մեր գլխատուական Հայրապետն, անմիջապէս յոտին գլխաբարձ 45 ամեայ հաւատարիմ աշխատութեան հանգուցելոյս' նրաշալի առնութեամբ հատուցաներ զիւր գսիրելի ար-

դիւս Հայրաբար, որով ոչ սակաւ ոխութեան սիրտք մեր ճմլեալք, ապա եւ կատարեալ զկարգ օծման Հանգուցելոյս ըստ արարողութեան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ :

Ե՛կ աստէն աղաչեմ ձկ.քնարահարդ Դաւիթ եւ նիստ իժողովս, յարեա՛ ուղղեա զքնարդ տասնաղի, զի առա զաչս իվեր առեալ՝ տեսանեմ իսուրբ Սեդանն Տէրունի զի կարզակատարք հեղձամղձուկ չեալ յարտասուս չգօրեն ըստ այնոմ պահոս պաշտել զկարգ. եւ ամենայն միաբանութիւնս նոցա համաձայն, անպատմելի ձեկեկանօք զարտասուաց զետս իջուցանեն յաչաց:

Աստէն զուռնդ երախտագիտացն խոնարհ ակնարկութեամբ սուգ զգեցեալ դառն վշտօք հոգւոց հանեն : Անդէն զուարքք տէրունականաց զմայլեալ սրտաբեկ ձայնիւ զողբս յօրինեն : Ո՞ւր բողից զպատակառելի ցաւակցութիւնս օտարազգացն, որ միանգամայն իխոր սրտէ ցաւակցորդ առնէին զանձինս իւրեանց, նմանեալ մեզ յամենայնի :

Ո՛վ անակնկալ ադետիցս՝ եւ տարապայման ցաւոցս: Զի՞ է ինձ աստէն ձեղձամղձուկ զոլ՝ եւ ոչ մոխիր զգլխով արկանել. զի ահա յանկարծահաս ընդ մահ բարերարիս կեամ յերդակեզ խարշատեալ սակս անդառնալի հրաժարման աստուածարեալ երախտաւորին իմոյ. եւ զիաիրդ ոչ գուգաձայնիցին ամենեքին իմի. զի հր ողջախորհուրդ իցէ, որ ընդ տեսանել զայսպիսի հոչակեալ այրն դիակնացեալ իներ.քոյ ոտից մահու՝ ոչ արտասուիցէ: Ո՛վ ողորմելի տեսիլ, ո՛վ արարիչ իմ, զի ահա ըստ անսուտ բանիդ հարկ է մեզ մեռանիլ, զի լցցի վճիռ սահմանադրութեան ամենակալիդ :

Բայց անհասութեանս, զի է ինձ վայրապար մտանել զհետ, զի ընդ կարացից բորովախօս լեզուաւ յուսարանել զհանգամանս նորա զառաքինութեանցն. զիաիրդ կարացից ստուերագրել զսորայն խորին խոնարհութիւն, որ հանապազ հայրաբար ընդ ամեցուն կենցաղավարէր : Եւ որպես հանգանակեցից զնորին հեզութիւնն՝ որ ընդ մեծամեծս եւ ընդ փոքունս հոգելից եւ բարոյական բանիւք սիրաշահէր : Եւ զիաիրդ կարացից զսորին երկայնամիտ համբերութեան զալարազայսն բացատրել, որ իքառասուն եւ ինգ ամաց հետ հեզութեամբ: Ո՞ւր բողից պատմել զամենայն քրիստոնեական բարեմասնութեան գրաչագործութիւնսն ըստ առետրականական կատարելութեանց « Եղերուք կատարեալ » :

Այլ եես շատ համարեալ զամենայն ձիրս բացատրել հանգուցելոյս միայն ակնարկութիւն մեր յառնեցի ինայելի առաքինազարդ վարուց սորա, յոր քէ ոք միանգամ հայեսցի՝ զօտեպինդ յազեսցի. զի անուանակցի իւրոյ նախամարգարէին ջանայր գոլ նմանօղ որքան կար իւր տաներ : Ո՛վ պանծալի անունդ Դաւիթ, խորհրդաբար ինգօք տառիւք պատուեալ, գուգարիս ինգից քարանցն. զորս յանուն նահապետացն առեալ տաներ ընդ իւր մատաղ մարգարէն իղաշտ մարտի, որ զետեղեալ գմին ինոյն քարանցն իմէջ բեւոցն պարսին, հեզութեան եւ խոնարհութեան, զորոց կախեալ կայ կեանք տէրունականացս, եւ ուժգնակի հարեալ իձակատ սկայացօր ամբարտակին յերկիր կործանեաց : Ահա ստանձնեալ հանգուցեալս ըստ հրաշալի անուանն եւ զգործ սիրոյ, հանգուցեալ ուներ զսիրտ իւր ընդ քաղցր հովանաւորութեամբ հեզութեան եւ խոնարհութեան, որով յաղթող հանդիսանայր բռնաւոր զգայարանացն ինգից թելադրութեան, իւրոյ հեզութեան եւ խոնարհութեան պարսաքարիւն, եւ զգետներ իբրեւ զԴաւիթ գիւր բշնամին հանապազ. եւ ահա «Այսպէս օրհնեսցի ամենայն մարդ, որ երկնչի իՏեառնէ:

Անդ որդեզրելոցս գերառջակ գահիս, զի ահա բռնութիւն մահու խլեալ զայսպիսի այր առաքինի իմիջոյ խաղացոյց. որքս բողեալ զմեզ զամենեսեան : Եւ ահա այսպէս ծաղկափրիք օրհնեցաւ իկեանս իւր իՔրիստոս հանգուցեալս. եւ այսպէս ճմլեցաւ աստուածային բանիւ պարարտացեալ ողկոյզս այսձեռամբ Տեառն Ամենակալի ի Հնձան սուրբ Եկեղեցւոյ իցաւ քաղցկեղ, իհասակի 63 ամի: Քաջ Հովիւս եւ հատատարիմ աշխատաւորս Ս. Աբոտոյս սրբոց Յակովբեանց մատուցեալ զինի անապակ բաժակ իձեռին երկնաւոր փեսային ի հարսանիս Գառինն: Ամէն զրկանացս եւ կորստեանս :

Գիտէք արդեօք սրտակից եւ ցաւակիցք իմ զինչ կորուստ եւ զինչ իմինչ մանն յափշտակեաց. մի քէ չնչին ինչ է կորուստն մեր եւ կամ դիւրաւ ստանալի. ոչ, ոչ. կորուստն մեր է կորուստ չնաշխարհիկ, հազուագիւտ, եւ անգտանելի. զինչ իցէ այս. կրկնեցն զառն յիշատակութիւնն է ինձ. սակայն ասացից. մի խաբէք զանձինս, զի գմարդ կորուսաք՝ եւ այն ոչ իտասանց գմին կամ իհարիւրոց, այլ ինազգաբաց գայրն Աստուծոյ կորուսաք. զոր երէ առ իզտանել ճրագաւ քննեսցուք (զերուսադէմ) եւ առել ածցուք աշխարհի ոչ ուրեք երբէք գտանել կարեմք, զի զնաց մարդն իտուն իւր յաւիտենից, դարձ արար անձն նորա իհանգիստ իւր զի Տէր կոչեաց զնա. ուրեմն « Երանի մեռելոց որք իտէր ննջեցին ». եւ ահա վասն այսր մահու ասէ մեղուն արարատեան, Եղիշէ սուրբ վարդապետն. « Մահ, ոչ իմացեալ, մահ է. մահ իմացեալ անմահութիւնն. որ գմահ ոչ գիտէ, երկնչի իմահուանէ. եւ որ գիտէ գմահ, ոչ երկնչի իմահուանէ » : Եւ ահա Հանգուցեալս այս քաջ գիտելով իկեանս իւրում յառաջ քան գմեռանիլն հանգեաւ այսօր յաստի կենաց ըստ այնմ « խաղաղութեամբ յայս՝ եւ իսոյն տապանի ննջեաց» այս սիրելի բարեկամս Քրիստոսի միջեւ իզալ հրաման զարքունացն զմեռեալս ասելով « Արիք մեռեալք» ... Եւ ընդ ասել երկնաւոր վարդապետին « Եկայք օրհնեալք Հօր իմոյ » արժանի արասցէ զնա ասել « Անհ ես, եւ մանկունք իմ, զորս ետուր ինձ » :

Տացո՛ք ուրեմն ասել եւ մեք սմա զողջոյնն վերջին հրաժարական իսուրբ սրտէ. եւ շուրջ պատեալ փարեսցուք զվաստագարդ դագաղան իբախիծ սգալի ասելով ազիկատուր սրտիւ եւ կարոտի սիրով, Հանգիր իՏէր Հայր մեր հոգեզորով. Հանգիր իՅոյսն բնաւից ծարաւեալդ Հոգւոյն սուրբ տեսութեան, զի իյանկողնիդ բազում անգամ աղաչէիր « Տէր իմ Յիսուս Տէր իմ Յիսուս, բերեւացո զցաւս իմ, Տէր իմ Յիսուս » Անհ ոչ բէ միայն բերեւացոյց, այլ իյաւիտենից հանգիստն հրաւիրեաց :

Դու հանգուցիդդ համայնից ամենատիրդ Փրկիչ ըստ վկայութեան անսուտ բերանոյդ, որպես ասացեր « Եկայք առ իս ամենայն վաստակեալք եւ բեռնաւորք, եւ ես հանգուցից զձեզ » եւ ահա առ Քեզ դիմեաց ըստ կոչմանդ հանգուցեալ Հայրս մեր բողեալ զմեզ որբս. ուրեմն աղաչեմք զամենալսնամ Տէրութիւնդ համայն ոխութիւնս աղաչեմք, առ ընկալ զվաստակաւորս զայս եւ « Հանգո իմինչ գիրաժարեալ հոգիս յեօթնաստեղեան լուսեղէն խորանդ, ուր ժողովք են սրբոց իխաղաղութեան հոգւով հեզութեանցերկնից բարութիւնս. Ամէն:

Միաբան արդոյ ուխտիս սուրբ Երուսաղէմի

ԵՍԱՅԻ Վ.Ս.ԲԴ.ՊԵՏ

Իսուրբ Երուսաղէմ իւ16 հոկտեմբերի 1858.

ԳՕՄԻՍ Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՋԱՐԱՆԵՒԱՆ. Այս պատուական ազգասիրին հետեւեալ մեկ նամակը կհաղորդեմք ազգայնոց, իցոյց լուսաւոր եւ ջանասէր ազգասիրութեան մեր մեծարգոյ բաժանորդին:

Գերապատիւ եւ Ազգասէր Սուրբ Հայր

Ըստ կանխածանոյց յայտարարութեան Ձերոյ հաճութեամբ սրտի կարդալով Գերապատիւ Տէր Սարգիս Վարդապետին ուղեւորութիւնը իՊօլիս, եւ Ամենապատիւ Տէր Գաբրիէլ Վարդապետին այցելութիւնը իՆոր Նախիջեւան, մեծամեծ

յոյսերով մխիթարուեցանք, եւ մաղթեցաք ի Տեառնէ պարգեւել նոցա եւ Ձեզ երկայնաձիգս գոյաբեր օրեր, որպէսզի անարգել եւ անաղօտ կարենաք պայծառ փայլելու իբրեւ մէկմէկ արեգակունք, յորոց Հայկազուն սերնդոցս համար նոր դար մը սկսաւ զիտութեան եւ իմաստութեան :

Իսկ Գերապատիւ Տ Խորէն Ե. Վարդապետին բանաստեղծութեանց վրայ զալով՝ մեծ ուշադրութիւն եւ գործանք արքունեացդ ի մերայնոց եւ ի օտարաց սրտին մէջ մեր ազգային քերթողին վրայ, իբրեւ զի այլպէս վաստեալ ոգւով զՀայրենեաց սէրը կերգէ: Եդիւ միայն որ տեղւոյս Հայկազանց, եւ մանաւանդ արուաց սեռին՝ նշանագրուիք եւ կանոնաւոր երաժշտութեան արուեստը անծանօթ ըլլալով՝ սոյն բանաստեղծական երգոց քաղցրութեան ճաշակը առնել փափաքողացս ալ հարկ կըլլայ օտար դաշնակ զարնողներու վազել. բեւեռեալ անոնք ալ մեր լեզուին ծանօթութիւն չունենալով, եւ միայն Գաղղիարէն բարգմանութենէն ճաշակ առնելով, երգելու համար կյոգնին կտազնապին ոմանք Լեհերէն եւ ոմանք ալ Ռուսերէն զրերով զՀայկական ինչուքը զրել, որ խիստ դժուարին է :

Ուստի եւ ես ալ իմ կողմանէս անոնց դիւրութիւն մը ընելու մտօք, եւ մեր աղայոցն ալ սոյն երգոց ձայնը ուսուցանել տալու բաղձանօք մատածեցի որ Գերմաներէն զրերով հայկական բանաստեղծութեանց ինչուքը զրեմ, որպէսզի օտարազգիք ինչել կրնալով՝ մեր աղայոցն ալ դիւրին զայ սորվելու. եւ ահա այս ցանկալի առաւրկայիս մէջ այսչափ դժուարութիւններու պատահելով՝ շատ կցաւիմ որ ես ալ կարգաւորեալ եւ նշանագրովք երաժշտութիւն չեմ ճանչնար. բեւեռ եւ ըստ հին սովորութեան ձայներգութիւնը փորը իշատ ճանչնալով՝ սիրելի է ինձի միշտ հնեղեցոյ արարողութեանց մէջ երբեմն գործածել :

Գերապատիւ Հայր, իրաւացի է Ձեր խորհրդածութիւնը որ երէ ազգայինք պատշաճաւոր օգնութիւնը ընձի Ձեզ, եւ այդպիսի դրամական նեղութիւն չքաշէիք նէ՝ ուրիշ ինչեր կրնայիք ընել. այդ արդար խօսքերնուդ նոյն իսկ Ձեր բազմարդիւն աշխատութիւններնիդ է յայտնի ապացոյց, որոց երկինք եւ երկիր կվկայեն, եւ ամբողջ ազգիս լրութիւնն ալ չկրնար երբէք ժխտել կամ ուրանալ: Ասիոնս միայն որ վայելուչ վարձատրութիւնը դեռ չեն կարող ընձեռելու ազգասիրական վաստակոցդ:

Բայց ինչն կըլլայ արդեօք, մինչ ասկերախտութենէ եւկամ իշխերեցոյ. քանդերէք. ոչ ոչ. այլչանծանօթութենէ զիտութեանն գլխաւորապես, զոր սակաւք ոմանք մինչեւ ցայժմ կճանաչեն ազգիս մէջ: Բայց մենք, ով Գերապատիւ Հայր, փառք տանք Աստուծոյ, որ ազգերնիս գիտութեան մասին այսպես կարնակեր տղայ ըլլալովն անգամ եւ միանգամայն եւս անիշխանութեան մէջ գտով՝ միշտ յառաջադիմութեան ճամբուն մէջ կգտնուի առ համեմատութեամբ առաջին ժամանակացն եւ օր ըստ օրէ աւելի ալ յառաջանայու մեծ յոյս կայ խնամօք Տեառն, մանաւանդ ազգասէր Սուրբ Հարցդ անխոնջ ջանութեամբը եւ անձնանուէր գոհերովը :

Ուրեմն այսպիսի յոյսերով ես ալ մխիթարուելով՝ կաղաչեմ կրախանձեմ, Ազգասէր Սուրբ Հայր, մի յուսահատիք, մի վհատիք ձեռքերնէդ եկած բարիքն ընելու միշտ ազգիս, քանզի աննման է ոչ այդչափ քրտանց սերմանիքնիս ապարդիւն մնան եւ քիչ ժամանակէն անոնց քաղցրութեան պտուղը ինքնին կճաշակէք: Միանգամայն կխնդրեմ որ այս գրուցածներս իյաւելուածոյ համակրութեան զգացմանցս համարիք եւ ոչ իմարդահաճոյ քաղաքավարութենէ. ինչ ընեմ, ցաւ է ինձի որ կամքս եւ կարողութիւնս զուգակշիռ չեն հաւասարիր իմ ազգասէր փափագանացս զի յայնժամ առնելիճմարտէր գասէն

Ցետ ամենայնի, խորագոյն երախտագիտութեամբ շնորհակալութիւն ընելով վասն հրատարակութեան դրկած հատուածոյս եւ անոնց ծախուց հատուցմանը պատրաստական մնալով՝ կաղաչեմ որ շնորհ ընէք դրկելու ինձի նաեւ զԱռաջին եւ Երկրորդ տարւոյ ազգօգուտ Աղաւնիները որպէսզի գրուելոյը ամբողջ ունենամ իմ պզտի գրանոցիս մէջ, զորոց վճարքն ալ յարգի Գործակալնուդ ձեռքը յանձնելու պատրաստ լինելով՝ մնամ միշտ մեծարանաց համբուրիս.

Ազգասէր Սուրբ Հարցդ

Անկեղծ մտերմութեամբ բարեացակամ եւ խոնարհ ծառայ

ԳՕՄԻՍ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Տ. ՀԱՐՈՒՆԵՄՆ.

ԳԵՐ. Տ. ՅՈՎՍԷՓ Վ. ՆԱՐԵԿԱՑ ՎԱՆՆԱՀԱՅՐ. — « Լրագրոյս 336 թուոյն մէջ Վանին զրուած նամակներէ առնելով ծանուցեր հինք Նարեկայ Վանուց Վանահայր արժանապատիւ Տ. Յովսէփ վարդապետին ըրած երեւելի շինութիւնները ու բարեկարգութիւնները նոյն վանքին մէջ : Այս անգամ ուրիշ նամակ մը առացանք Նարեկայ զիւղին բնակչաց սոքրագրութեամբը, որ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ յիշեալ բարեջան եւ ուսումնասէր վարդապետին ըրած յիշատակաց արժանի գործերուն վրայ :

Այս ազգասէր վարդապետը Նարեկայ վանքին առաջնորդ ըլլալն առաջ՝ վանքը յետին իւեղճութեան ու խանգարման վիճակի մէջ է եղեր : Կալուածներուն մեծ մասը Քիւրտերն յափշտակած էին : Վանքին մէջ կան կարասի եւ եկեղեցւոյն մէջ զարդ չէր մնացած : Սուրբ սուճարը քուշնոց եւ սարդերու բոյն եղած էր : Վանքին վրայ ալ մեծագումար պարտք դիզուած էր : Աւանկ ողորմելի վիճակի մը մէջ էր վանքը երբոր Յովսէփ վարդապետը վանահայր կընտրուի : Իւր առաջին գործը կըլլայ վանքին յափշտակեալ կալուածները ետ դարձնել, որն որ շատ աշխատութեամբ վերջապէս գլուխ կհանէ. եւ գանոնք մշակել տալով՝ երկու տարուան մէջ վանքին պարտքերը տալն եաեւ, պարիսպները իւիմանց կշինէ, ընդարձակ եւ գեղեցկաշէն զպրոց մը կկանգնէ ուր 29 աշակերտ ուսմունք կսովրին եւ զիշեր ցորեկ կկերակրին, հանդերձին եւ ուրիշ ամէն պիտոյքնին ալ Վանահօրմէն հոգացնելով : Աշակերտաց ընթերցմանը համար փորը բանզարան մը կսահմանէ պիտանի գիրքերով եւ լրագիրներով զարդարուած : Վանահօր եւ ուխտաւորաց սենեակներուն պէտք եղած կան կարասիները եւ հարկաւոր եղածին չափ անկողին կպատրաստէ : Իւր բեմական զիւղացւոց ողորմելիները եւ անտերունչ ճանապարհորդները պատսպարելու եւ ձրի կերակրելու համար ընդարձակ անկեղանոց մը կշինէ : Այլ եւ ուխտաւորներն օրերով ձրի կերակրել եւ ետ ակ չպահանջելը՝ այս Վանահօր օրովը միայն կտեսնուի: Այս գարմանալի շինութիւններն ու բարեկարգութիւնները թէ որ արժանահաւատ ճանապարհորդներու վկայութեամբ տառզուած չըլլային՝ անհաւատալի պիտի թուէին մեզի :

Երջանիկ կըլլար ազգերնիս թէ որ մեր ամէն վանքերն այս արժանապատիւ Յովսէփ վարդապետին պէս եւանդուն ազգասէր եւ առաքինի Վանահայրներ ունենային : (ՄԱՍԻՍ.)

Տ. ԱՆԴՐԷԱՍ ՓՈՓՈՎԻՉ ԲԺԻՇԿ : — « Կոստանդնուպօլսոյ հայազգի երեւելի բժիշկներէն մեծարգոյ Տ.ոքթոր Անդրեաս Փոփովիչը 17/29 սեպտեմբերի իրիկուն Խասգիւղ վախճանեցաւ յանկարծական ցաւալի մահուամբ, որուն պատճառ կնամարուի իւր երկար ժամանակէ իվեր ունեցած սրտի հիւանդութիւնը :

Հանգուցեալ բժիշկն Անդրեաս Փոփովիչ՝ Աւետիոյ Սուջավա քաղաքը ծնած եր 1803ին եւ իր կրթութիւնը եւ բժշկական ուսումը Վիեննայի համալսարանի մէջ ըրած եր :

Իւր յիշատակը ազգիս մէջ անմոռաց պիտի մնայ յօրինած ու հրատարակած *Առուեստ Երկայնակեցութեան* անուն ընտիր գիրքովը՝ որ ամէն հասակի ու կարգի օգտակար տեղեկութիւնն ու խրատներ կպարունակէ : (ՄԱՍԻՍ.)

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ Ա.ՇԽ Ա.Ր ՀԱ.ՇԵՆ ՄԱ.ՐԴԿԱ.Ն

Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻ
(Շարայարութիւն, տես Գ. հատ. էջ 274.)

Տ. Յովհաննէս վեցամսեայ Փարիզ կեցած ժամանակը ամեն օր մեծ պատուով երեւելի ակումբներ, պալատներ ու պարահանդեսներ հրաւիրուելով, մայիսի 11ին իր հարազատ Գ. Գաբրիել վարդապետին հետ մեկնեցաւ, եւ ինչպես իՓարիզ՝ նոյնպես ճանապարհին ամենուրեք իՊօլիս հասած ժամանակը անցած քաղաքներու համազգեաց եւ օտարաց սիրտը իր հիասքանչ հանճարովն ու մարդասէր բնութեամբը մեծ սէր ու մեծարանք ազդելով հասաւ իԿոստանդնուպոլիս, ուր անհամբեր տենչմամբ երկոցուն մեծանուն հարազատաց գալստեանը կսպասէր բոլոր Հայոց ժողովուրդը: Ազգին ըրած հիւրընկալութիւնը արժանաւոր ու համեմատ եղեւ իր այն երկու մեծահանճար ու ազգապատիւ անձանց արժանեացը, եւ իր ազգերնուս վրանին ունեցած երախտագիտութեանը, մեծարանաց եւ սիրոյն:

Կոստանդնուպոլիս տասնհերկու օրուան չափ կենալեն յետոյ դարձան իՔեֆէ. եւ հոն Տ. Յովհաննէս, իր արուեստանոցին մէջ մեծ ու իրեն անուանն արժանի պատկեր մը նկարելու ձեռք զարկաւ. եւ այն ժամանակն է որ լսեր է Փարիզուն արուեստահանդիսին մէջ բողած պատկերներուն Լեգհոնի պատուոյ նշանակաւ պսակուիլը, եւ իրեն աւետաբեր՝ նա ինքն մեծանուն եւ քաջայաղթ Մարաջախտն Փելիսիէ. եւ այն որպիսի մտերիմ սիրով եւ անձնախանձ բերկրութեամբ ուրախակից կըլլայ մեր պսակազարդ հայրենակցին:

« Իմ սիրելի ձեռագետս.

« Ձեր տեսլանկարացը զետեղմանը վրայ ընդհանրապես « գոհ եղայ, առիթ ունեցայ ճաշակի տէր եղող անձինք նոն « տանելու, ու ձեր նկարելու եղանակը շատ հաճելի եղաւ « ամենուն: Այս բանս ինծի շատ մեծ ուրախութիւն պատ« ճառեց, եւս առաւել՝ ձեզի եղած ազնուաշնորհ վարձա« տրութիւնը. եւ որովհետեւ վերջին նիստին ներկայ էի՝ « ցնծութեամբ ձեր յաղթանակին ալ ներկայ գտնուեցայ, « եւ ուրիշներուն հետ մեկտեղ զձեզ ծափահարելու եւ շատ « ուժով ծափահարելու ախորժն ունեցայ .....: »

Մարաջախտ ՓԷԼԻՍԻԷ.

Այս պատուագիր բուղթը հրատարակելեն յառաջ հարկ էր վսեմափայլ Մարաջախտին հաճութիւնն ընդունել. խնդութեամբ կաւետեմք որ սիրով տուաւ նա զայն, եւ ճամբորդութեան մէջ գտնուելովը այսպես կզրեր մեզ ձեռամբ իր հաճարգ Տիւվալ գնդապե-

M. JEAN AIVAZOVSKY.
(Suite, voir t. III, p. 274.)

Après avoir, pendant les six mois de son séjour à Paris, été demandé et reçu avec les plus grands honneurs dans différents cercles, hôtels ou palais, et invité à des soirées nombreuses, le 11 mai, M. Aïvazovsky quitta la capitale de la France, accompagné de son frère, le très-honorable Archimandrite Gabriel Aïvazovsky. Comme à Paris, partout sur son passage, par son rare talent et sa grande bonté, il s'est attiré l'affection et l'estime de tous ses nationaux et des étrangers. Il est arrivé ainsi jusqu'à Constantinople, où tout le peuple arménien attendait avec impatience l'arrivée des deux illustres frères. L'accueil de la nation a été en rapport avec le mérite de ces deux hommes célèbres et dignes en tout point de la haute estime et de l'amour que la nation leur témoigne.

Après avoir passé une dizaine de jours à Constantinople, ils sont partis pour Théodosie. Arrivé dans cette ville M. J. Aïvazovsky s'est mis à peindre un grand tableau digne de son nom; c'est pendant qu'il se livrait à ce travail qu'il apprit que ses tableaux lui avaient valu la décoration de la Légion-d'honneur, à l'exposition de 1855. La personne qui lui fit part de cette bonne nouvelle était l'illustre maréchal Pélissier, qui félicitait dans les termes les plus flatteurs notre compatriote, notre illustre lauréat.

Mon cher maître,

« J'ai été généralement satisfait de l'emplacement assigné à « vos tableaux, j'ai eu l'occasion d'y conduire des hommes de « goût, et votre façon de faire a été bien appréciée. J'en ai été « fort heureux, je l'ai été surtout de la noble récompense qui « vous a été accordée; et comme j'étais à la séance de clôture « j'ai assisté avec joie à votre triomphe, et comme les autres « j'ai eu le plaisir de vous applaudir et bien fort..... »

Maréchal PÉLISSIER.

Pour publier cette lettre d'éloges, il nous fallait le consentement de S. E. le maréchal; nous sommes heureux de faire savoir qu'il nous l'a accordée avec joie. Absent de Paris, lorsque nous lui en fîmes la demande, il daigna nous répondre par l'entremise de son aide-

տին, կերպով մը վերստին հաստատելով առաջին տուած գովեստները ու մեր ճարտարին հանճարոյն վրայ ունեցած մեծ համարումը :

Տեարք,

Բարձրապատիւ Մարաջախտը լինձ կյանձնէ ձեզի ծանուցանելու,' որ ինքն ամենայօժար սրտով կհաւանի որ հրատարակէք 'այն թուղթը' զոր ինքը Տ. Այվազովսքիին գրեց, այն ճարտարարուեստ նկարչին գեղարուեստից վերջին հանդիսաբանին մէջ ունեցած յաջողութիւնն առիթ առնելով : Բարձրապատիւ Մարաջախտը շատ ուրախ է որ այս ալ դարձեալ առիթ մըն է Տ. Այվազովսքիին վրայ ունեցած իւր առանձին ու մեծ համարմունքը նորէն վկայելու :

Ընդունեցէք, Տեարք, մեծարանաց հաւաստիքը :

Գնդապետ հալիարզ Ե. ՏԻՒՎԱԼ.

de-camp, M. le chef d'escadron Duval, et nous confirmer de nouveau les éloges et les témoignagnes d'estime décernés au génie de notre grand artiste.

Messieurs,

S. E. M. le maréchal duc de Malakoff étant absent de Paris, j'ai eu l'honneur de lui donner connaissance de la lettre que vous lui avez adressée le 12 de ce mois.

S. E. me charge de vous faire connaître qu'elle consent de grand cœur à ce que vous donniez publicité à la lettre qu'il a écrite à M. Aïvazovsky, à l'occasion du succès que ce peintre distingué a obtenu à la dernière exposition des Beaux-Arts; S. E. est heureuse de pouvoir renouveler en cette occasion à M. Aïvazovsky le témoignage de son estime toute particulière.

Recevez, Messieurs, l'assurance de mes sentiments distingués.

Le Chef-d'escadron Aide de-camp, E. DUVAL.

Սրճանոց Իւռոդոս, ըստ Տ. Այվազովսքեայ. — Café turc à Rhodes, d'après M. Aïvazovsky

Իւր Փարիզու մէջ ընկարած 30 պատկերաց մէջէն եօթը արուեստահանդիսին բողուց, իսկ մնկքանին եաս իւր մտերիմ բարեկամացը յիշատակ ձգեց. մնացածները վաճառեցան բարձր գնով, եւ հիմա Փարիզու պալատներուն անգին զարդերէն կհամարուին :

Ցայտ իսկ է որ այսչափ գօրաւոր հանճարի մը առջեւ ու այսպիսի հոյակապ երկասիրութեանց դիմաց' պէտք էր որ եւ իցէ կուսակցութիւն կամ նախանձ խոնարհէին ու խոստովանէին թէ Հայկազն ընկարիչը արուեստահանդիսին ոչ միայն զարդն էր, հապա նաեւ տեսլականարաց վեհագոյն ընկարիչը : Ի՜նչ

Des trente tableaux que M. Aïvazovsky a peints à Paris, sept sont restés à l'exposition; il a fait cadeau de quelques-uns à ses intimes amis; le reste a été vendu à des prix très-élevés et fait aujourd'hui le précieux ornement des principaux hôtels de la capitale.

En présence d'un aussi grand génie et d'œuvres aussi éminentes, toute rivalité de nation, toute jalousie devait disparaître, et chacun se vit forcé d'avouer que le peintre arménien était non-seulement l'ornement de l'exposition, mais aussi le plus illustre des peintres paysagistes. Quelle joie pour un Arménien de voir les

մեծ ուրախութիւն եր Հայկազնոյ մը՝ տեսնել որ բազմախուռն հանդիսականք գուռդագուռդ ժողոված կեցեր իւր համազգի եղբօրը չնաշխարհիկ հանճարոյն վրայ կհիանան. մեկը այս կցուցընէ, մեկը այն դիտել կուտայ, մեկը գունոց ճշմարտութիւնը կգովէ, մեկալը լուսոյ եւ ստուերի ամենաճարտար խառնուրդին ու խաղերուն վրայ կսքանչանայ. մեկը կզարմանայ այն վառվռուն երեւակայութեանը, մեկալը կզմայլի լուսնկային ճգած ոգեզուարճ ու գեղատխուր լուսոյն վրայ, ուրիշ մը դիմացի ալեկոծութենեն կսարսափի ու կարծես թէ այեաց անապին շառաչմունքը կլսէ ու կխռովի, եւ ուրիշ մ'ալ առտուան արեւը կտեսնէ ու վրան անուշ զգացմունքներ կուգան, ու սիրտը զովութիւն մը կզգայ. անդին ալ տեսնես խիստ շատեր՝ ապշած ու անբարբառ կմնան, կկենան կնայինն ու կնային, ինչպես որ բնութեան հրաշալի տեսարանի մը դիմաց մեր ոգին յապուշ հարեալ կկենայ, ու այնչափ խռուռն են իւր զգացմունքները՝ որ կարծես անզգայութեան մէջ կիյնայ :

Այն ուրախութեանն, ու համազգոյ մը փառքը տեսնելով մարդուս զգացած սրտի այն անպատում հրճռուանաց, մխիթարութեան ու պարծանաց խառնուրդը՝ զգացինք եւ մեք ընդ այնոցիկ եղբարց որ հոս կգտնուէին նոյն ժամանակը. ու սրտերնիս ստէպ ստէպ կնգուեր իսրաին արուեստահանդիսին, ու իբրեւ թէ իրարու ժամադիր եղած ըլլային՝ հոն իրարու կհանդիպէին, ու սրտերնիս ազգային փառօք ընդարձակած իրարու ձեռք կսխմէին, հանդիսատեսաց խռնուն բազմութիւնը ժպտելով մը իրարու կցուցընէին :

Բայց որպէսզի մեր ձեռաւոր եղբարցն ալ ճաշակ մը տամք ոչ միայն այս նկարաց մեր վրայ ըրած՝ այլ եւ օտարաց վրայ ըրած մեծ տպաւորութեանը եւ անոնց տուած գովեստից, հոս այն բազմախռնուն գրուածոց կարճերէն դնեմք, որոցմէ կրնայ մակաբերուիլ նաեւ աւելի ճոխ ու մանրամասն գրողներուն գովեստները, եւ որոց համը ընթերցողն այն ատեն միայն կրնայ առնուլ, երբ աչքով ալ մեզի պես տեսած ըլլայ այն նկարները :

Պրիւքսելի *Հիւսիս* անուն լրագիրը Տ. Այվազովսքիին Փարիզ հասնիլը բոլոր Եւրոպայի իմացընելով կգրէր :

Ռուսաստանցի շատ նշանաւոր պատկերահան մը, Տ. Այվազովսքի, այս օրերս Փարիզ կգտնուի, ուր որ իւր նկարները 1842ին իվեր շատ յարգ ունեցան արուեստի հասկցողներուն առջեւ : Այս նկարիչը Փեթրսպուրկի գեղարուեստից ճեմարանին աշակերտն է, ուսկից պատուոյ մետալով դուրս ելաւ, ու ճեմարանին ծախքովը Իտալիա դրկուեցաւ որ իւր ուսմունքը լրացընէ ու հանճարը կատարելագործէ :

Տ. Այվազովսքի որ քառասուն տարուան կայ չկայ՝ բոլոր մեր դարուս դիտականկարջացը ճարտարապետներեն մեկն է

visiteurs accourir en foule pour admirer le rare génie de son compatriote! celui-ci faire remarquer telle beauté; celui-là, telle autre : le coloris brillant et varié ou le jeu surprenant de la lumière et de l'ombre! L'un ne peut comprendre qu'il existe une imagination aussi vive, l'autre est ravi par les reflets mélancoliques et gais à la fois du clair de lune; un autre frémit à la vue de la tempête; il croit entendre le mugissement des vagues et se trouble. Plus loin, tel autre est arrêté devant ce lever de soleil, son cœur est pénétré de doux sentiments; il se sent rafraîchi par ce spectacle; plusieurs, ébahis et sans voix, regardent et regardent encore. Ainsi en présence des grandes scènes de la nature, notre âme est émerveillée; des pensées nombreuses et diverses l'absorbent au point qu'on la dirait devenue tout à coup insensible.

Nous aussi, avec ceux de nos frères alors à Paris, nous avons ressenti cette joie ineffable, ce transport de consolation mélangée d'orgueil qui remplit le cœur devant la gloire d'un compatriote; nos âmes à tous, se dirigeant sans cesse vers les salons de l'exposition, semblaient s'y être donné mutuellement rendez-vous : là nous nous rencontrions, et gonflés, d'orgueil par la gloire nationale, nous nous serrions la main en nous montrant les uns aux autres, avec un joyeux sourire, la multitude des visiteurs.

Mais pour donner une faible idée de l'impression produite par ces tableaux magnifiques non-seulement sur nous, mais aussi sur les étrangers, et des éloges qu'ils ont valu à M. Aïvazovsky, insérons ici quelques-unes des appréciations les plus courtes publiées en si grand nombre à ce sujet. Par celles-là on pourra juger de l'admiration exprimée dans les articles plus détaillés et que le lecteur ne pourrait goûter sans avoir les tableaux sous les yeux.

Le journal *le Nord*, de Bruxelles, annonçait en ces termes l'arrivée en Europe de M. Jean Aïvazovsky :

Un peintre russe fort distingué, M. Aïvazovsky, est en ce moment à Paris, où ses productions furent appréciées des connaisseurs dès 1842. C'est un élève de l'Académie des beaux-arts de Saint-Pétersbourg, d'où il sortit avec la médaille d'honneur, il fut ensuite envoyé, aux frais de l'Académie, en Italie, pour compléter ses études et perfectionner son talent.

M. Aïvazovsky, aujourd'hui âgé de quarante ans à peine, et devenu l'un des *meilleurs* paysagistes de notre temps, EST peut-être

եւ զուցէ ամենեն աւելի բազմաթիւ պատկեր նկարողը. վասնզի իւր գործերուն թիւը 700էն աւելի պաստառ կըլլայ :

Ո՞չ ապաքէն Տ. Այվազովսքի ալ արժանի է ժառանգելու այն մականունը՝ զոր ժէ դարուն Ղուկաս Ճիորտանոյ Իտալացին ընդունեցաւ, *երազահան* կոչուելով : — Բայց ինքը միայն երազ ընելու չնայիր, հապա նաեւ աղեկ ընելու : Իւր նկարները որ վառվռուն ու փայլփլուն գոյն մը ունին, ճարտարանոյշ գիւտ մը, սքանչելի կարգաւորութիւն ու կարգի դուրս ճշմարտութիւն մը, ամենեն աւելի դժուարաւ հաւնողներուն անգամ զարմանալի կերեւան : Զորս ամսուան միջոցի մէջ 14 պատկեր նկարեց, Այս պատկերները մօտերս ըլլալիք Արուեստահանդէսին պիտի դրկուին, զորս եւ անտարակոյս գաղղիացի ու օտարազգի պատկերասէրք իրարու ձեռքէն պիտի յափշտակեն : Ռուսաստան պալատ մը չկայ ուր Այվազովսքիի պատկեր մը չտեսնուի: Բիչ առեներն նոյն բանը ամբողջ Եւրոպայի համար պիտի ըսուի :

Արուեստ ինեւետասներորդ դարու ըսուած կիսամսեայ օրագրին Բ տարուան Ժ թերթին մէջ արուեստահանդիսին վրայ գրուած յօդուածին հեղինակը այսպիսի գովեստիւք կյիշատակէր մեր Հայկազն նկարիչը :

Չեմք կրնար մեր այս երկրորդ յօդուածը լմնցունել առանց մէյմը կանգ առնելու, ակնկառոյց ամբոխին պէս, *նոր Ռուսիոյ դաշտավայրացը մար մեռնող Արեւուն, Հոդոսի տաճկի ուռմանոցին, ծովուն վրայ զարհած լուսնկայիւն* դիմացը : Նկարիչն Տ. Այվազովսքի, կարծես թէ բնութեան բոլոր հիանալի անդրադարձութիւնները, ու անոր երանգոցը բոլոր կենդանութիւնն ու շքեղութիւնը իւր վրձնոյն տակն է նուաճեր : Դաշտորէից կարմիր ու կապուտակային երկինքը՝ ուր որ արեւուն հրեղէն գունտը կլողայ, ամենեն աւելի աքանչացեալ աչքերուն անգամ չներեր յամառ հայեցողութիւն մը ընելու :

Անկարելի է որ վրձին մը առաւելագոյն ճարտարութեամբ դաշտորէից սպաղպաջափայլ ձեանը վրան զարկած լուսոյն շողերէից ու լուսնի բեկբեկեալ ճառագայթից ծովուն փոսփորացեալ ալեացը վրայ ըրած անդրադարձութիւնը կարենայ նկարելու : Բնութեան այսպիսի գօրաւոր ու այս աստիճանի ճշգրտատիպ ներկայացուցման մը դիմաց մարդուս միտքը կապշի կմնայ :

Ինծի գալով՝ ես քանի մը րոպէ միայն կարող եղայ այս նկարապատկերներն ողողանող լոյսը նկատելու . ինչպէս նաեւ լուսաւորեալ բնութիւնը որ շուտով մը աներեւոյթ կըլլայ կրակի ովկիանոսի մը մէջ ընկղմելով : Բայց որչափ որ ալ այս պատկերներուն հրապոյրքն ու ախորժը կարգի դուրս բան մ՚ալ ըլլայ, բայց հասարակութիւնն ալ ինծի պէս չկրնար երկար ատեն կենալ նկատել, վասնզի այն անկարելիը երանգոց ակնախտիղ ներդաշնակութեանը դիմաց աչքը կյոգնի կմնայ :

Թղթակից կոչուած օրագիրը օգոստոսի 25 թուոյն մէջ այսպէս կգրէր :

Օտարազգի ոք է Տ. Այվազովսքի, որուն մեծամեծ շքեղափայլ նկարչական պաստառները որ աւելի գօրաւոր տպաւորութիւն մը ընելու համար գունախառնութեան մասնաւոր դրութիւն ու կերպ մ՚ալ ունին, ամենուն աչքն ու դիտողութիւնը իրենց կձգեն : Տ. Այվազովսքիին վրձինը հիանրաշ մոգութիւն մը ունի, եւ իւր նկարապատկերներուն մեկքանին այնպիսի անհաւատալի յաջողութեամբ մը նկարուած են՝ որ տեսնողին աչքը կխաբեն :

Մարը մտնող արեւուն գեղաբորբոք երանգները, — ցորենախիտ դաշտ մը որուն վրայէն անցնող հովիկը ցօղունները գլուխները կկքէ, — երկրիս վրայ տարածեալ ձիւնը՝ որ պատանքի մը պէս մեռելին ձեւերը կեսմ մը կնահե, — ուԳիշերուան լուսնին նշոյլքները որ կձգուին կերկննան ու կծփծփան

celui d'entre tous dont les productions sont les plus nombreuses, car son œuvre complète ne compte pas moins de 700 toiles.

Ne mériterait-il pas d'hériter du surnom que reçut au dix-septième siècle Luca Jordano, et d'être appelé, lui aussi, *Fa presto?* — Il ne se borne pas à faire vite, il fait bien. Ses tableaux, d'un chaud et brillant coloris, d'une composition pittoresque, d'une disposition excellente et d'une rare vérité, sont admirés des connaisseurs les plus difficiles. Il vient d'en faire 14 en 4 mois. Ces toiles seront envoyées à la prochaine exposition, où sans doute les amateurs français et étrangers se les disputeront. En Russie, il n'est pas un palais qui ne possède quelqu'une des œuvres d'Aïvazovsky : cette popularité va devenir bientôt européenne.

L'Art au dix-neuvième siècle, journal demi-mensuel, dans son dixième numéro de la seconde année, en traitant de l'exposition, s'exprime en ces termes au sujet des tableaux de notre peintre arménien.

Nous ne terminerons pas cependant ce deuxième compte-rendu sans nous arrêter, comme la foule, en face des *Steppes de la Nouvelle Russie*, du *Coucher du soleil*, et du *Café turc à l'île de Rhodes, effet de clair de lune*. Le peintre, M. Aïvazovsky, semble avoir pris sous son pinceau tout le prestigieux reflet de la nature, tout l'éclat de ses vives et somptueuses couleurs. Le ciel rouge et bleuâtre des steppes où se noie le globe de feu du soleil, défie au regard le plus admiratif une contemplation trop opiniâtre.

Il est impossible de rendre plus ingénieusement la colorisation vaporeuse de la lumière du ciel sur la neige des steppes étincelants, les reflets brisés des rayons de la lune sur les flots phosphorescents de la mer; l'esprit reste confondu devant une interprétation aussi puissante et aussi fidèle!

Pour ma part, je n'ai pu regarder que quelques secondes la lumière dont ses tableaux sont inondés, et la nature illuminée qui disparaît bientôt sous l'océan de feu qui la noie. Malgré le charme extraordinaire de ces peintures, le public ne peut, lui aussi, soutenir sa contemplation, car cette contemplation se lasse, malgré elle, en face de l'éblouissante harmonie de cette couleur admirable.

Le journal *le Correspondant* écrivait dans son numéro du 25 août :

C'est encore un étranger que M. Aïvazovsky, dont les toiles splendidement pittoresques qui, pour mieux atteindre à la puissance, ne reculent pas devant le système et le parti pris de la coloration, attirent et retiennent tous les regards. M. Aïvazovsky a une surprenante magie de pinceau, et quelques-uns de ses tableaux sont des *trompe-l'œil* d'un incroyable bonheur d'exécution.

Je doute que jamais personne ait mieux rendu les teintes fantastiquement embrasées du soleil couchant, — les champs de blé à la cime inclinée par la brise, — la neige étendue sur le sol comme un linceul qui modèle à demi les formes d'un cadavre,

ծովուն ալեացը վրայ, չեմ գիտեր թէ ով ոք երբեք կրցեր է Տ. Այվազովսքիին առելի լաւ դուրս ցատքեցընել:

Փարիզու *Կայսերական Մեղու* օրագիրն այսպէս կը-յայտնէր իւր դատաստանը օգոստոսի թուոյն մէջ:

Հանդիսարանին մէջ ամենէն մեծ անուն ստացողներուն մէկն է անտարակոյս Տ. Այվազովսքի, որ Խրիմու Թեոդոսիա (Քեֆէ) քաղաքը ծնած է եւ Փեթրսպուրկի ճեմարանին աշակերտ է: Այվազովսքի եօթը պատկեր ունի արուեստահանդիսին մէջ. մինչեւ հիմա ես երեքը միայն տեսայ, բայց այնչափն ալ բաւական է այն նկարչին եւ իւր վրձինին ինչ ըլլալը իմանալու համար: *Արեւուն մեռնալու ժամանակ դաշտորիկ տեսիլը* իրաւցընէ հրաշալիք մըն է ազդեցութեանն ուզոյնին կողմանէ: Մշուշի մէջ ասդիս անդին ցրուած հազարաւոր ոչխարներուն վրայ հազարաւոր սքանչելի վարդագոյն ցոլացմունքներ կան: Կզգաս թէ այն տեղուանքը նոյն միջոցին բնութեան շքեղաշուք ժամ մըն է, եւ ոուս գեղացւոյն քերթողական վայրկեան մը: Անոր համար տեսնողին վրայ ալ սաստիկ տպաւորութիւն կընէ: Կարծես թէ իրաւցընէ այն անհուն բացատանեայց լռութիւնը զգեր տեսեր ես. այն պատկերին առջեւ աղօթք ընելու փափագ մը կուգայ վրադ ... : Իսկ *դաշտ ցորենոյ ի Փոքրն Ռուսիա, ի հասարակ աւուր*, այնպես սքանչելի է որ կես օրը անկից առելի լաւ բացատրել անկարելի է: Կզգաս այն բիւրաւոր ցօղուններուն մէջէն ելած ջերմութիւնը. արեւուն ճառագայթները գլեզ կլոզնեցընեն: միտքդ կուգայ մանկութեանդ օրերը (եւ ով կայ որ այսպիսի յիշատակութիւններ չունենայ) երբոր եզիպտացորեններու կամ ցորեններու, կամ ձիթենիներու մէջէն քալելու առենդ ինչպես որ կըսէ Տանթ, *այն պզտի ճամբաներէն անցնիր որ փուշերու խուրձերով գոցուած են*:

Նիւթական Շտեմարան մակագրուած ամսաթերթը այս Տաճկի սրճանոցին պատկերը հրատարակելով կխոստովանի թէ Տ. Այվազովսքեայ սքանչելի պատկերին հազիւ կարող է անկատար գաղափար մը տալ:

— et les rayons de la lune qui se prolonge en tremblan sur les flots.

L'Abeille impériale donnait son jugement au public dans son numéro d'août de la même année.

Un des plus grands succès du Salon est sans contredit celui de M. Aïvazovsky, né à Théodosie, en Crimée, et élève de l'Académie de Saint-Pétersbourg. C'est une revanche prise avec le pinceau contre la gloire de nos armes. M. Aïvazovsky a sept tableaux à l'Exposition : je n'en ai encore vu que trois, mais ils suffisent pour faire juger l'homme et sa palette. *Les Steppes au coucher du soleil* sont une véritable merveille d'effet et de couleur. Il y a sur ces myriades de moutons épandus çà et là dans la brume, des myriades de reflets d'un rose superbe. On sent que c'est là une heure solennelle pour la nature dans ces climats, — une minute poétique pour le paysan russe. Aussi le spectateur lui-même est-il vivement impressionné. Il lui semble avoir assisté réellement à ce grand silence des espaces sans bornes; vis-à-vis de cette toile, on a presque envie de prier... — Quant au *Champ de blé dans la Petite-Russie, au milieu du jour*, il est impossible de mieux rendre le midi; on sent en quelque sorte la chaleur qui s'échappe de ces milliers de tiges. On en voit les émanations; on est accablé sous le poids du soleil. On se rappelle malgré soi (qui n'a de ces souvenirs?) les jours de son enfance, où, à travers les maïs, les blés, les oliviers (cela dépend des latitudes), on parcourait, comme dit le Dante, *« ces petits sentiers qui bordent l'Arno, et que bouche un petit fagot d'épines. »*

La revue mensuelle, *le Magasin pittoresque*, en publiant la gravure du café turc, avoue qu'elle peut à peine donner une idée imparfaite de ce prodigieux tableau sorti des mains de M. Aïvazovsky.

ԿԵՆՑԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆՔ

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆ

ՈՒՂՂԱՓԱՌ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ.

Այս կարեւոր եւ իբազմաց հետ թախանձեալ գրքոյկը՝ քանի մը ամիսք իվեր տպագրուած ըլլալով, հոս հասարակութեան կաւետեմք գայն՝ հանդերձ իւր համառօտ ցառաջաբանութեամբը. ծանուցանելով միանգամայն՝ որ թէ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԸՆը եւ թէ Վերադարձին ՅԱՒԵԼՈՒԱԾը,—ինչպես նաեւ մեր ուրիշ տպագրեալ գրքերը —, կրնան Ազգայինք ստանալ Իզմիրիս եւ Իսճգլաստան Տ. Յարութիւն Մարգարեան, եւ Իտիփխս եւ Իվրաստան Տ. Աւետիք Էնֆիէճեանց պատուական գրավաճառներէն, կամ Ազգային մեծարգոյ գործակալացը գրելով, եւ կամ ամենիմեզիՓարիզ:

« *Հայկազեան Վարժարանիս աշակերտաց պիտոյից համար յօրինուած էր այս* ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆԸ, *որ Թէ եւ համառօտ՝ բայց իւր մէջը կամփոփէ զամենայն որ ինչ Քրիստոնէի մը համար կարեւոր են գիտնել: Սակայն բարեսէր ազգայինք շատ անգամ փափագ յուսացած ըլլալով արժանաւորապատիւ Դարբինէ Առաջնորդ վարպետիս՝ որ չնորհէ զայս իմոյսելս բոլոր մանկանց ուխտի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, արդ հաճեցաւ նա ամենայ Թախանձանացը զիջանիլ:*

« *Մեք ալ այս կարեւոր գրքոյկը տպագրելու եւ սիրելի Ազգերնուս նուիրելու ժամանակ՝ բոլոր բազձանքնիս այն է, որ մեր ուսումնասէր տղայքը՝ կրթուին հրամանգս հաւատոյ, բարեպաշտ ազգայինք՝ հաստատուին եւ հաստատեն զայլս, եւ օտարք՝ հակառակորդքն կամ Թշնամիք Սուրբ Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց՝ համչնան, Յիմանան Թէ ինչ ճշմարիտ հիման վրայ է հաստատեալ մեր Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, եւ սովրին այսուհետեւ իրենց ծուռ նախապաշարմունքներովը չբամբասել Քրիստոսի անարատ Հարսը, որուն ԼՕՀ անայլայլելի սիրուԹեանը կուզեն*

հշմարիտ զաւտասան ընել՝ կամ խելամուտ լինել, Ոզ այսպիսի Վարդապետարանէ մը հանուչէն կամ ուսանին՝ զոր Ազգային Հոգեւոր ժողովը քններ է եւ ընդուներ, եւ զոր մեր Սուրբ Եկեղեցւոյ վեհագոյն Պլսեցիներէն մէկը հրամայեր է որ տպագրուի եւ բոլոր Ազգային վարժարանաց մէջ ընդունուի : »

ՀԱՆԵԼՈՒԿ.

Ինծմէ անուշ ինչ քաւ կայ
Երբ ես պոչ ունիմ.
Ինծմէ չեղի ինչ քաւ կայ
Երբ ես պոչ չունիմ.
Ի՞նչ աւելի պարարտ կայ
Երբ պոչ գլուխ չունիմ:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ՀԱՆԵԼՈՒԿԻՆ Լուծումը

Մեր արգոյ բաժանորդաց մէկը Տ. Ե. Յ. Հաճեան, անցեալ ամսուան Հանելուկին լուծումը ընդամիտ ճարտարութեամբ գտեր է ու առ մեզ յուղարկեր :

Կոստանդնուպօլիս, 29 Հոկտեմբեր 1858.

Գերապատիւ Տեարք,

Մինչեւ ցայսօր ձեր պատուական ամսագիրը Մասեաց Աղաւնոյն մէջ առաջարկուած Հանելուկները թէ եւ մասնաւորաց կողմանէ լուծուած ըլլալը տեսնուած չէ, բայց եւ այնպէս հրատարակելու յօժարեցնուդ անտարակոյս ըլլալով, կհամարձակիմ այս անգամ վերջին Հոկտեմբերի թերթին մէջ եղած Հանելուկը լուծելով ներկայ գրութեամբս ձեր Գերապատուութեանցը իմացունել, խնդրելով, որ եթէ արժան դատիք, հրատարակելու բարեհաճութիւնը ընէք :

Հանելուկին լուծմունքն է, ԴԱՆԱԿ բառը, որուն երէ գլուխն ու վիզը այսինքն Դ եւ Ա ձրերը մեկտեղ առնումք (ԴԱ) այրուբենի չորրորդ տառը կգտնեմք : Երբոր գլուխը (այսինքն առաջին գիրը) վերցընեմք՝ մեր սուրբ Լուսաւորչի հայր Անակը կյիշեմք : Եւ երբ (առաջին գիրը) այսինքն գլուխը չվերցունեմք այն ժամանակը պէտք է որ վախնամք իրմէն այսինքն *Դանակէն* :

Մնամ Գերապատիւ Տեարցդ
Խոնարհ ծառայ.
ԵՂԻԱԶԱՐ Ց. ՀԱՃԵՆՆ.

ԱԶԳԱՏԵՑԱՑՔ

առ որդիս մեհրուժանայ

Ո՛չ, ձեզ ոչ, չիք, չիք յաջողուած
Ո՛վ ժանտք, առ ձեզ գոչէ Աստուած.
Որ գՀայրենեացդ ուրանայք սէր,
Եւ ըզնորուն խընդրէք աւեր.
Երկինք ըզձեզ դատապարտեն
Եւ Հայրենիք խոտեն մերժեն:
Ելէք իմենջ իրաց գընայք,
Անէծք ոյց չեն նըշմարիտ Հայք.
Զի կայք իմենջ իրաց իրաց գընայք
Անէծք ոյց չեն նըշմարիտ Հայք : (*Կրկնեան*)

Ի՜ձեր ճակատ նըսեմաստուեր
Ըզդատակնիք տանիք դուք ձեր.
Ի՜ձենջ՝ ո՛վ դուք որդիք Քամայ,
Ամենայն ազգ գարշի սոսկայ.
Ասեն. Դա գծնող իւր անարգող,
Վա՜տ, Հայրենեացն է մատնիչ:
Ելէք իմենջ... եւ այլն.

Ո՜ն անդը..... ընդ մեզ չիք ձեր բաժին,
Խաւար ձեզ ակն ունի յետին.
Մեր Հայկն է հայր (1), Գրիգոր՝ Վահան,
Ձեր հեղինակ՝ Սիւնեացն իշխան (2).
Ձմեօք աստղ Հայկին յերկնուստ ցոլայ,
Ձեզ՝ շանթ պըսակ Մեհրուժանայ (3):
Ելէք իմենջ... եւ այլն.

(1) Հայկ նախահայր ազգիս, յորոյ անուն պատուեմք գշողշողուն գայն համաստեղութիւն՝ զոր օտարք յազգաց Օրիոն կոչեն :

(2) Սիւնեաց իշխան, Վասակ սիւնի մարզպան, որ ուրացաւ զհաւատս որ Իրիստոս, եւ մատնեաց զՀայաստան յուսով առնլոյ գնորա թագաւորութիւն :

(3) Մեհրուժան մատնիչ հայրենեաց եւ հաւատոյ, որ ընդդէմ Հայրենեացն զեն առեալ՝ իսմբատայ թագադիր ասպետ թագրատունւոյ պատկեցաւ հրացեայ շամփուրիւ ընդ հենգս, եւ գարժանի մատնութեանն կրեաց պատուհաս :

LES ENNEMIS DE LA PATRIE

Aux fils de Méroujan le traître.

Non : pour vous point de succès,
O perfides! c'est Dieu qui vous l'annonce.
Vous qui reniez l'amour de la Patrie,
Qui demandez sa ruine;
Les cieux vous condamnent,
La Patrie vous méprise et vous rejette.
Arrière! loin de nous;
Malédiction sur ceux qui ne sont pas de vrais Arméniens.
Que tardez-vous! éloignez-vous, éloignez-vous de nous;
Malédiction sur ceux qui ne sont pas de vrais Arméniens. (*Bis.*)

Sur votre front couvert d'opprobre
Vous portez le cachet de votre condamnation,
O fils de Cham! Vous n'inspirez que dégoût à toutes les nations;
A votre vue elles frissonnent,
Elles disent : Le voilà, celui qui méprise la source de ses jours,
Le voilà, le lâche, le traître à sa patrie.
Arrière! etc.

Allez! vous n'avez rien de commun avec nous;
Ce sont les ténèbres dernières qui vous attendent.
Notre père, à nous, c'est Haïg (1); Grégoire est notre égide;
Votre guide, à vous, c'est le prince de Sunik (2);
Sur nous resplendit du ciel l'étoile de Haïg,
Sur vous la broche enflammée qui servit de couronne à Méroujan (3),
Arrière! etc.

(1) *Haïg*, père de la nation arménienne, a donné son nom à la brillante constellation d'Orion.

(2) *Prince de Sunik*, (Vassag le traître.) Chef des princes arméniens après la chute des Arsacides, au ve siècle, il trahit sa religion et sa patrie dans le but de devenir roi d'Arménie, grâce au secours des Perses.

(3) *Méroujan*, prince arménein qui, dans l'espoir d'obtenir le trône, vendit sa patrie aux Perses. Mais Sempat, général arménien de la famille Pakradouni à laquelle appartenait le droit de couronner les rois, le vainquit et le fit prisonnier. L'entraînant ensuite dans une chaumière près du champ de bataille, il s'empara d'une broche enflammée, l'arrondit en forme de couronne et la lui mit sur la tête.

Իրաց, մի՛ ձենջ կարծեն օտարք
Հայքս իրը ըզձեզ իցեմք անարգ.
Ո՛չ, բողոքեմ յերկինս արդար
Թէ չէք դուք Հայք, չէք մեր եղբայր.
Այլ յանդ մեր սուրբ՝ սերմն որոման,
Գայլք ժանտ իւօտ անդ Գրիգորեան :
Ելէք իմենջ... եւ այլն.

Դուք ծաղր յաղետս արձակէք մեր.....
Այլ մեք այնջափ հրգօրս եմք դեռ՝
Չի առ ստանձնել բեռն ըզվրշտաց
Զուսնիմք պետ վատ ձերոց բազկաց.
Այլ հայկաբար ընդ դարս այսքան
Անջինջ տանիմք կնիք զԱգգութեան :
Ելէք իմենջ... եւ այլն.

Ո՜հ, խիստ քան զբնաւ ադետքս այս մեր
Դուք էք. ով ժանտք, Հայոց աւեր,
Դուք քան զոսոխ բնաւ չարագոյն,
Գազան՝ որ կեայք յԱգվին արիւն.
Չադետ, զոսոխ տանիմք կըրեմք,
Այլ ձեզ՝ ոչ, ձեզ ոչ հանդուրժեմք :
Ելէք իմենջ... եւ այլն.

Չի ձեզ անմիտք, զի գուր մըրցիք,
Ո՞վ դուք եւ ով են Հայրենիք.....
Թա յաղթական դարուց կաղնի,
Դուք չոր տերեւքն հոսեալ յերկրի.
Զայդ փոթորիկք շարժեցին ոչ,
Դուք զոյգն իսիւք կոծիք զողոջ :
Ելէք իմենջ... եւ այլն.

Ելէք..... Մասեաց սուրբ հովանի
Մի զձեօք անկցի, չէք արժանի :
Մի զմեր առնուք արեւ, անձրեւ
Հայրցս է դա յերկնից պարգեւ.
Խաւմանաց սուրբ՝ Եղեմայ
Ելէք ընդ հօր ձեր Սատանայ :
Ելէք իմենջ... եւ այլն.

Ելէք, մի զնարց մեր սուրբ զԱնուն
Առնուլ, եւ մի զայնր Օրհնութիւն.
Թողէք ըզՄայր զոր ծաղր առնուք՝
Թողէք զաւերսն իւր եւ ըզքուք.
Աւերք նորա են մեր պարծանք.
Ամօթ մեր դուք էք ով վիժանք:
Ելէք իմենջ... եւ այլն.

Անէծք իգուխդ, անէծք իսիբտ,
Անէծք յազգիդ դէմ հեղեալ քիրտ,
Անէծք իգործ ձեր եւ իբան,
Ցամօթ եւ ցաւ կեցջիք ծրփան.
Եւ վաղագրաւք յերկիր օտար
Տապանդ իփոխ ծածկեսցին ջար.....:
Այս է բաժին ձեր այս վերջայք
Որոց չիցեն ճրշմարիտ Հայք.
Այս է բաժին ձեր արդար այս վերջայք.
Անէծք ոյց չէք ճրշմարիտ Հայք.
Անէծք ոյց չեն ճրշմարիտ Հայք :

ԽՈՐԽՈՐՈՒՆԻՆ.

Arrière! Que l'étranger, nous jugeant d'après vous.
Ne nous suppose pas, nous Arméniens, aussi vils que vous;
Non, nous en appelons au ciel équitable :
Non, vous n'êtes pas Arméniens; non, vous n'êtes pas nos frères,
Mais vous êtes, dans notre saint champ, la semence de zizanie.
Vous êtes des loups affamés dans la bergerie de Grégoire.
Arrière! etc.

Vous insultez à nos malheurs.....
Cependant, aujourd'hui encore, nous nous sentons assez forts
Pour porter le poids de nos misères
Sans avoir besoin de vos lâches bras.
En vrais fils de Haïg, depuis des siècles
Nous portons dans nos cœurs le cachet de notre nationalité.
Arrière! etc.

Hélas! plus âpres que toutes nos calamités,
C'est vous, pervers, qui ruinez la nationalité arménienne;
Vous êtes plus dangereux pour elle que tous ses ennemis,
Tigres qui vous repaissez du sang de la nation;
Nous pouvons supporter toutes les infortunes,
Mais vous, non, jamais nous ne vous supporterons.
Arrière! etc.

Quoi donc, insensés! pourquoi ces vains combats?
Qui êtes-vous, et qu'est la patrie?....
Elle, le chêne triomphant des siècles,
Et vous les feuilles desséchées qui jonchent la terre;
Elle, les ouragans n'ont pu l'abattre; [combez.]
Vous, au moindre souffle qui passe, vous tremblez et vous suc-
Arrière! etc.

Arrière! Que les saintes ombres de l'Ararat
Ne tombent pas sur vous : vous n'en êtes pas dignes.
Ne nous prenez pas notre soleil, notre pluie,
Don des cieux aux fils de l'Arménie.
Quittez les sacrés confins de l'Éden.
Sortez avec Satan, votre père.
Arrière! etc

Sortez; mais n'emportez pas avec vous le saint nom de nos aïeux,
N'emportez pas la bénédiction qui y est attachée.
Laissez la mère que vous insultez,
Laissez l'Arménie, laissez ses malheurs et ses ruines :
Ces ruines, à nous, font notre orgueil!
Notre seul opprobre, c'est vous, ô misérables avortons!
Arrière! etc.

Malédiction sur vos têtes! malédiction sur vos cœurs!
Malédiction sur les sueurs que vous répandez contre votre nation!
Malédiction sur vos œuvres et sur vos discours!
Vous vivrez ballottés entre l'opprobre et la douleur,
Vos jours seront restreints, et ils s'éteindront sur la terre étrangère,
Et vos tombes se couvriront de ronces...!
C'est le sort, oui, c'est la fin réservée
A tous ceux qui ne sont pas de vrais Arméniens;
C'est votre juste sort, c'est votre fin;
Malédiction sur vous, qui n'êtes pas de vrais Arméniens.
Malédiction sur ceux qui ne sont pas de vrais Arméniens'

CORÈNE V. CALFA.

ԱԶԳԱՏԵԱՑԴ.

LES ENNEMIS DE LA PATRIE.

ԱՒ ՈՐԴԻՍ
ՄԵՀՐՈՒԺԱՆԱՅ.
—
AUX FILS
DE MEROUJAN

Paroles et Musique
DE M. CORÈNE V. CALFA.
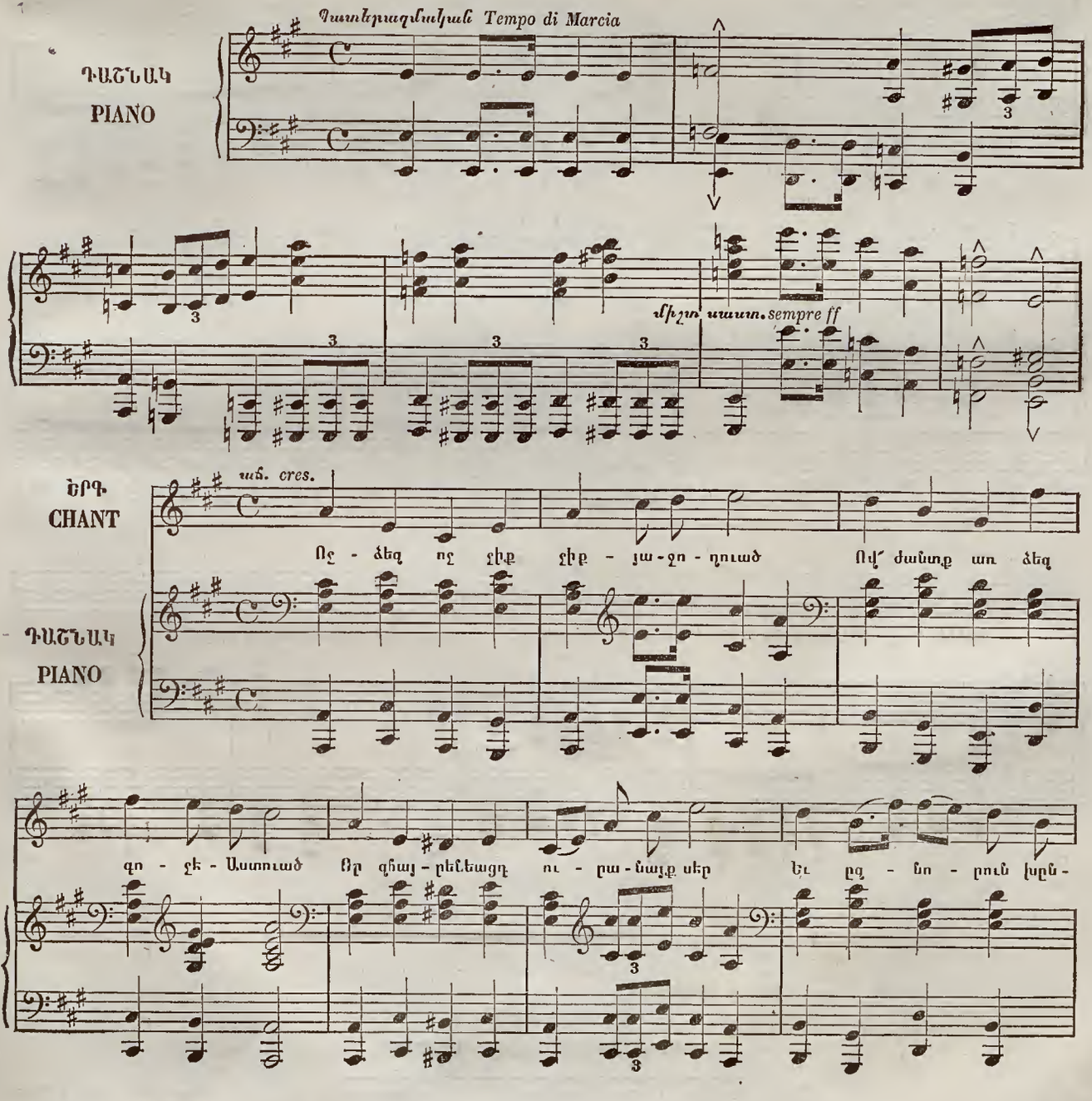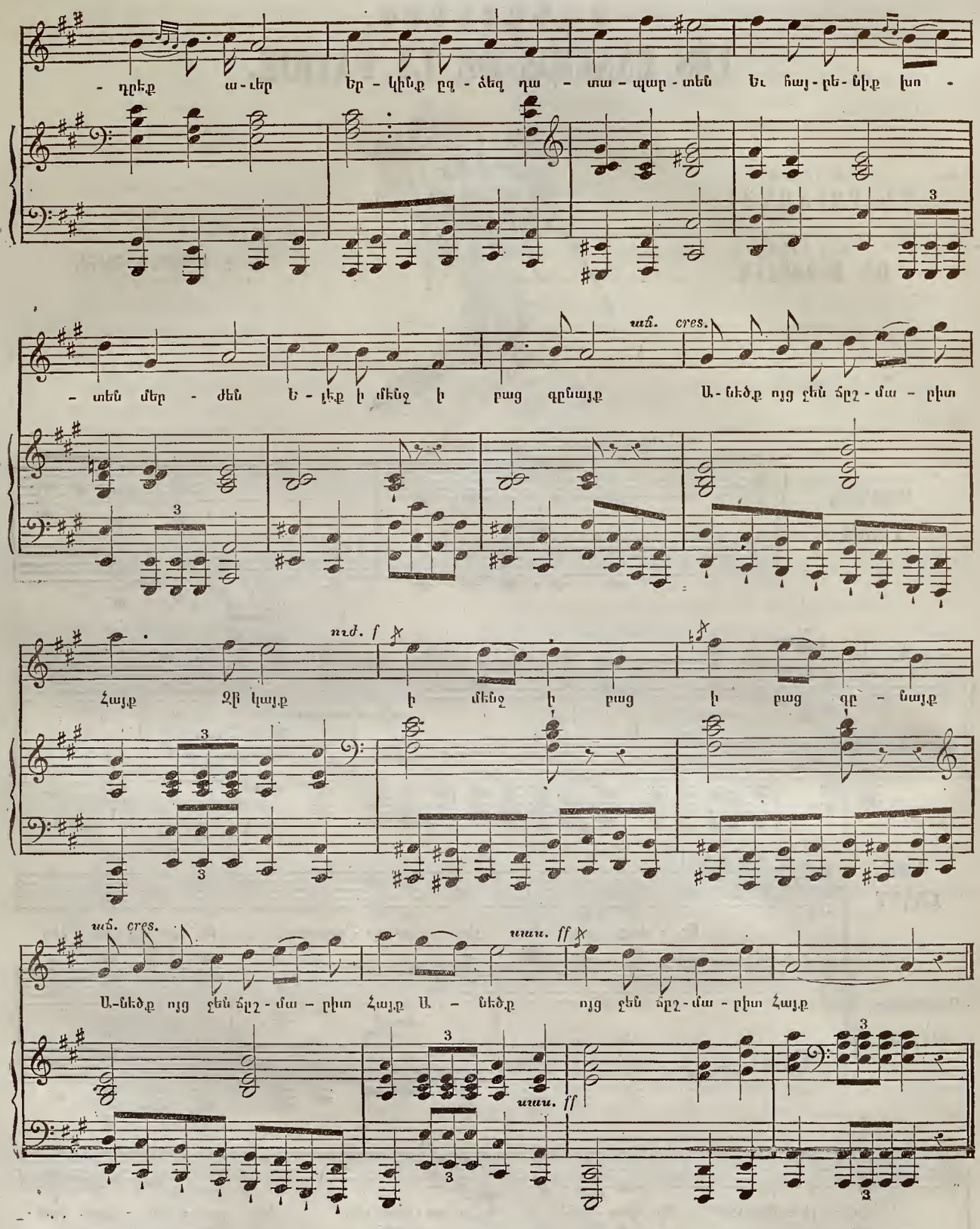
ՓԱՐԻԶ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ.

PARIS. — Typographie arménienne. WALDER, rue Bonaparte 44. (*Propriétaire gérant* A. Lachat

Ղամաղեանց Տ. Բաղդասար, Տփխիս:
Ղամբարեանց Տ. Սահակիանոս, Տփխիս:
Ճանագեան Մ. Մարիցա Օրիորդ, Պօլիս:
Ձեմարան Ս. Փրկչին, Պօլիս:
Ձեզայիբլեան Մկրտիչ Ամիրայ, Պօլիս:
Ձեզայիբլեան Սրբոհի Տիկին, Պօլիս:
Ձելալեան Տ. Թովմաս, Դավրեժ:
Ձիզմիճեան Տ. Համբարձում. Պօլիս:
Ձշմարտախօսեան Տ.Սահակ, Զմիւռնիա:
Ճոպլերեան Տ. Ներսես, Պօլիս:
Մալայեան Տ. Լուսեդէն, Նոր Նախիջեւան:
Մակաղեան Տ. Գրիգոր, Պօլիս:
Մամիկոնեան Մամբրէ Վարդապետ, Պօլիս:
Մանանեան Տ.Միքայէլ, Փարիզ:
Մանդինեանց Տ. Գեորգ, Տփխիս:
Մանուէլեանց Յար.Միքայէլեան, Ագուլիս:
Մանուկ Պէյ, Գրիգոր Ֆերհատ, Փարիզ:
Մանուկ Պէյ Յովհ. Մուրատ, Փարիզ:
Մանուկեան Խանակ սարկաւագ.Էջմիած.
Մաոքոս Վ. Առաջնորդ Նոգոտոռս:
Մարզարեան Տ. Մարտիրոս, Պօլիս:
Մարզարեան Տ. Յարութիւն, Պօլիս:
Մարզարեան Տ. Յովհաննես, Պօլիս:
Մարզարեան Տ. Ն. կ., Վ.Ննա.
Մարզարեանց Տ. Նիազ, Ագուլիս:
Մարկոսեան Գրիգոր Եֆենտի, Պօլիս:
Մարկոսեան Մահտ. Տ. Կարապետ, Պօլիս:
Մարտիրոսեան, Սուրբայա (Ձառա:)
Մարտիրոսեան Տ. Սարգիս, Պօլիս:
Մելգոնեան Գեորգ Էֆենտի, Նիկոմիդիա
Մելգոնեան Տ. Նշան, Պօլիս:
Մելքում Միրզա խան, Դեհրան:
Մելքումեանց Տ Գարբ. Յովհաննեսեան, Տփ
Մելիք-Ադամեանց Տ. Ստեփան, Տփխիս.
Մելիք Ադամեան Ադամ. եւ Բաբայեանց, Պ.
Մելիքեան, Պուքրէշ:
Մելիքեանց Տ. Գրիգոր, Տփխիս:
Միհրդատեան Տ. Թադէոս, Պօլիս:
Միրզոյեանց Տ. Գաբրիէլ Մինասեան, Տփխ.
Միրզոյեանց Տ. Յովհ. Մինասեան, Տփխիս:
Միսաքեան Տ. Առաքել, Պօլիս:
Միսաքեան Եղբարք, Փարիզ:
Միսաքեան Տ. Ձիվան Հիւնկեանցի, Պօլիս:
Մրսաքեան Տ. Նիկողոս, Պօլիս:
Միսաքեան Տ. Պետրոսիկ, Պօլիս:
Միսաքեան Տ. Սարգիս, Հայկէ:
Միսաքեան Պ. Վ.Ստեփան, Պօլիս:
Միրիմանեանց Տ. Զաքարէ, Տփխիս:
Միհիթարեան Տ. Մարտիրոս, Պօլիս:
Միհիթարեան Տ. Յովհաննէս, Պօլիս:
Մխիթարեանց Աբել Վ. Բէֆիկ:
Մկրեան Եղբարք, Պաճրճեկի:
Մկրեան Տ. Սարգիս, Պօլիս:
Մկրտչեան Տ.Յար.Սահմեանց, Նախիջեւան:
Մոգեան Տ. Գրիգոր, Բժիշկ, Պօլիս:
Մոմճեան Պ. Առաքել, Փարիզ:
Մոմճեան Տ. Մերկեան, Բէֆիկ:
Մոմճեան Տ. Մկրտիչ, Պօլիս:
Մոմճեան Տ. Յարութիւն Պօլիս:
Մոսկոֆեան Տ. Յակովբ, Նիկոմիդիա:
Մուշկեան Տ. Ս. Մինչսբըր:
Մուրատեան Տ. Աբրահամ, Պօլիս:
Մուրատեան Տ. Յակոբ, Հիւպատոս Բրուսիոյ եւ Ամերիկայ, Յոզղատ:
Մուրատեան Տ. Մկրտիչ, Պօլիս:
Մուրատեան Պ. Մարտիրոս, Պօլիս:
Մուրատեան Տ. Յարութիւն, Պօլիս:
Մուրատեան Տ. Պողոսիկ, Պօլիս:
Մսերեան Տ. Գարբիէլ, Եաշ:
Մսերեան Տ. Զարմայր, Մոսքուա:
Մսերեան Տ. Մսեր վարժապետ, Մոսքուա:
Մսերեան Տ. Յովհաննես, Պորուշան:
Յակոբեան Տ. Յարութիւն, Պորուշան:
Յակոբեան Տ. Պօղոս, Պօլիս:
Յակոբջանեանց Տ.Յակոբ Մկրտչ. Ախլցխա:
Յարութիւն վարդապետ, Խարբերդ:
Յարութիւնեան Տ. Եղիազար, Ձափարա:
Յարութիւնեան Տ. Յովհաննէս Պաղտիա.
Յարութիւնեան Պարիամ-Յակոբ Տիկին, Պաղտիա: (2 օր.)
Յարութիւնեան Տ. Միք. Ստեփանեանց, Տփ.
Յոհաննեանց Տ. Յովհաննես, Մոսքուա.
Յովակիմեան Տ. Գ. Մինաս, Պաղտիա:
Յովակիմեան Տ .Յովհ. Մինչսբըր:
Յակովբեան Տ. Ս. Գ. Սինկափուր
Յովասափեանց Տ. Յովսէփ, Կարին:
Յովհան, Ձառա:
Յովհաննեան Բժիշկ, Պօլիս:
Յովհաննեան Տ. Վազգար, Սուրբայիա.
Յովհաննէսեան Տ. Գրիգոր, Աղեքսանդրիա.
Յովհաննէսեան Տ.Յար.Սաքգսեան, Սիւնեցի:
Յովհաննեան Տ. Յովհաննես, Նիկոմիդիա:
Յովհաննաճանեան Տ. Ռափ. Աղեքսանդրոպոլ:
Նազարեան Թորոս Վարժապետ, Պօլիս:
Նազարեանց Առաքել Ախանեան, Շուշի:
Նազարբեկեան Տ. Խաչատուր, Պօլիս:
Նահապետեան Տ. Գրիգոր, Պաթաւիա:
Նահապետեան Հ. Եղիա, փոխ. Պատ.Պօլիս:
Նայման, Միւնիք:
Նաւրիեան Տ.Արիստակէս, բժիշկ, Տիֆլիս:
Ներիման Միրզա խան, Դեհրան:
Ներսեսեանց Տ. Մովսես, Շամախի:
Ներսեսեանց Տ. Ներսես, Տիֆլիս:
Ներսէսեան Տ. Թով. Աֆրանոիլեան, Ղզլար:
Նիվրուզեան Տ. Յարեերիկ, Պօլիս:
Նիկողայոս Վարդապետ, Պօլիս:
Նորատունկեան Տ. Յակոբ, Պօլիս:
Նորատունկեան Տ. Սիմոն, Պօլիս:
Նուպար Պէյ, Բահիրէ:
Շահմուրատեան Տ.Մարտ.Եսայեան, Շուշի:
Շահնազարեանց Տ. Յարութիւն, Տիֆլիս:
Շահպազեան Տ. Զենոբ, Պօլիս:
Շահպազեան Պ. Կարապետ, Փարիզ:
Շահպազեան Տ. Նազարէթ, Պօլիս:
Շահխինարեանց Տ. Աղեք.Արգամ.Փարիզ:
Շահնչեանց Պետրոս Սամուէլեան, Տիֆլիս:
Շաշեան Տ. Բեբրաք, Պօլիս:
Շապանեան Տ. Յ. Մատթէոս, Պօլիս:
Շարխարունեան Տ. Գեորգ,- Երեւան:
Շարոյեանց Տ. Պետրոս Եսայեան, Տիֆլիս:
Շիրինեան Տ. Մահտեսի Նշան, Պօլիս:
Շխրեանց Յոհաննէան Մահտ. Յար. Շուշի:
Ոզդանեանեան Տ. Մանուկ, Պաթաւիա.
Ոսկեան Աղեքսան Վ. Պօլիս:
Ոսկեան Տ. Կարապետ, Պօլիս:
Ոսկիբինի, Փարիզ:
Ջամհարեան Տ. Յովհաննես, Պօլիս.
Ջայեան Տ. Եղիազար, Պօլիս:
Ջանկեան Տ. Մ. Ե. Եղիա, Զմիւռնիա:
Ջաքրեան Տ. Ս.Յովհաննես, Զմիւռնիա:
Ջեռնիկեան Տ. Գեորգ, Մելիտուպօլիս:
Ջեմքրճեան Տ. Վարդերես, Բէֆիկ:
Ջրագեան Աբրիհ Պէյ, Ադեքսանդրիա:
Ջրագեան Յակոբիկ Աբրիհ-Պէյ, Փարիզ:
Ջրագեան Յովսեփիկ Աբրիհ-Պէյ, Փարիզ:
Ջօպանեան Տ. Յակոբ, Պօլիս:
Պայասանեան Տ. Աստուածատուր, Եաշ:
Պարզազարեան Տ. Ղուկաս, Զմիւռնիա:
Պայրզեան Տ. Մանուկ, Պօլիս:
Պալիկոյ Տրպեն, Պօլիս:
Պայանտրեան Տ. Նասիպ, Պօլիս:
Պապայեան Տ. Սիմոն, Պօլիս:
Պապասիեան Տ. Գեորգ, Բէֆիկ:
Պապունիկեան Տ. Խաչիկ, Եաշ:
Պապունց Տ. Սարգիս Մկրտիչեան, Նուխի:
Պասմաճեան Տ. Սերովբէ, Պօլիս:
Պաղանճեանց Միքայէլ Սերորեան, Տիֆլիս:
Պարթիզպանեան Տ. Առաքել, Պօլիս:
Պարթիզպանեան Պ. Թագուոր, Փարիզ:
Պարթիզպանեան Պ. Կարապետ, Պօլիս:
Պետրոսեան Տ. Պետրոս, Տիֆլիս:
Պետրոսեան Տ. Ագարիա, Բահիրէ:
Պետրոսեան Տ. Պօղոս, Պօլիս. (2 օր:)
Պերկամպեան Տ.Մ. Գ. Յակոբ, Զմիւռնիա:
Պէյազեան Տ. Յ. Սերովբէ, Նիկոմիդիա:
Պէյլերեան Տ. Յակոբ Կեսարացի, Պօլիս:
Պէյլիկճեան Տ. Մարտիկ, Պօլիս:
Պըլըգեան Տ. Յակոբ, Եաշ:
Պըլըգեան Տ.Յարութիւն, Պորուշան:
Պռնդուրեան Տ. Կարապետ, Պօլիս:
Պրաշովան Տ. Պօղոս, Պորուշան:
Պօղոսեան Ղեւոնդ Վարդանց, Ղզլար:
Պօյաճեան Տ. Յովհաննես, Պօլիս:
Պօշնախեան Տ. Սարգիս, Պօլիս:
Ջուն Տ. Աստուածատուր, Պօլիս:
Ջուն Տ. Ստեփան, Կալաց:
Ռաֆայէլեան Տ. Եղուարդ, Լոնտոն:
Ռիզա Հ. Փաշա, Ոսմանեան Պատեր. Պօլիս:
Ռոտոսեան Տ. Սողոմոն Իվանիչ, Տիֆլիս:
Սախայեան Տ. Աղեքսան, Պօլիս:
Սախայեան Տ. Օ. Կարապետ, Մինչբսբըր
Սահակեան Տ. Կարապետ, Պօլիս:
Սամանճեան Տ. Մկրտիչ, Պօլիս:
Սանասարեանց Տ. Մկր.Սարգսեան, Վան:
Սառաջեանց Տ. Միքայէլ, Տիֆլիս:
Սարաֆեան Տ. Յովհաննես, Պօլիս:
Սարգսեան Տ. Մ. Ղազարոս, Կէյվէ:
Սարգիսեան Տ. Ստեփանոս, Տիֆլիս:
Սարբյեան Տ. Թ. Գրիգոր, Պօլիս:
Սարիմեան Մագսուտ Ամիրայ, Պօլիս:
Սարկաւագ Յակորոս, Ս. Էջմիածին:
Սաւայանեան Տ. Յովհաննես, Պօլիս:
Սաւայանեան Տ. Հ. Թ. Տիգրան, Զմիւռնիա:
Սեյինեան Տ. Գեորգ, Սիմֆերոփոլ:
Սեյինեան Տ. Կարապետ, Թարատալագաք:
Սեն-Մարք-Ժիրարտեն, Փարիզ:
Սրվաճեան Տ. Յարութիւն, Պօլիս.
Սիմեոնեան Տ. Սրապ, Պօլիս:
Սիրունեան Տ. Յակոբ, Պօլիս:
Սուդուխեանեան Տ. Նիկողայոս, Պօլիս:
Սուպպասիեվ Ամեդեան, Բէֆիկ:
Սվեջնիկեանց Տ. Աւետիք Աստ. Տիֆլիս:
Սվեջնիկեանց Տ. Սարգիս, Տիֆլիս:
Ստեփան Վ. Առաջն. Նիկոմիդիոյ, Արմաշ.
Ստեփանեանց Տ. Խաչատուր, Բժիշկ, Տիֆլ
Ստիմարաճեան Տ. Գեորգ, Նիկոմիդիա:
Սրմազաշեան Տ. Լուսիկ, Եաշ:
Վարդազարեան Տ. Յակոբ, Ագուլիս:
Վարդան փաշա, Պօլիս:
Վարդանեանց Սող. Յարութ. վարժա. Տփխ.
Վարդանեան Տ. Գր. Սուլթանեանց, Ղզլար.
Վարպետեան Տ. Յովսեփ, Պօլիս:
Վիբենեան Տ. Սերովբէ, Պօլիս:
Տակեսեան Պ. Յովհաննես, Փարիզ:
Տակեսեան Պ. Սիմոն, Փարիզ:
Տամաքեան Տ. Յակոբ, Պօլիս:
Տամաքեան Պ. Խաչիկ, Փարիզ:
Տատեան Առաքել Էֆենտի, Պօլիս.
Տատեան Մկրտիչ Էֆենտի, Փարիզ. (2 օրհ.)
Տատեան Յովհաննես Պէյ, Պօլիս. (4 օրհ.)
Տատեան Պօղոս Պէյ, Պօլիս. (4 օրհնակք:)
Տաւուտեան Տ. Պօղոս, Պօլիս:
Տաւուտեան Տ. Վ. Տիգրան, Պօլիս:
Տհմիրճիպաշեան Տ. Ենովք, Պօլիս:
Տհմիրճիպաշեան Տ. Պետրոս, Պօլիս:
Տհմիրճիպաշեան Պ. Սեպուհ, Փարիզ:
Տէլիրմէնճեան Տ. Գրիգոր, Պօլիս:
Տեր-Առաքեանց Տ. Գրիգոր քահանայ, Շուշի:
Տեր Գեորգ քահանայ, Խասգիւղ, Պօլիս:
Տեր Գրիգոր քահանայ Պէշիկթաշու, Պօլիս:
Տեր-Գրիգորեանց Տ. Կարապետ քահ. Տփխ.
Տեր-Գրիգորեանց Մկրտիչ քահանայ, Տփ.
Տեր-Զաքարեանց Զաքար Յովհ. Երեւան:
Տեր Կարապետ Քահանայ, Զինկիլիրոյ:
Տեր-Կարապետեան Տ.Մկրտիչ, Ադրիանապոլիս:
Տեր-Ղազարեանց Տ. Յովակիմ, Տիֆլիս:
Տեր-Մարուգեանց Տ. Մարուգէ, Պօլիս:
Տեր-Միքայէլեանց Տ. Գաբրիէլ Յովհ. Տիֆլ:
Տեր-Մկրտիչեանց Տ. Առաքել, Ագուլիս:
Տեր-Մկրտչեանց Մահտ. Գալուստ, Ագուլիս
Տեր-Մկրտիչեանց Տ.Մարտիրոս, Ագուլիս:
Տեր-Յակոբեան Տ. Մկրտիչ, Պաճրճեկի:
Տեր-Յովսեփեանց Տ. Յովհաննես, Տիֆլիս:
Տեր-Յովսեփեանց Տ. Աստուածա. Տիֆլիս:
Տեր-Շմաւոնեանց Տ. Նիկողայոս Յով. Տիֆլ:
Տեր-Պետրոսեանց Տ. Ղազարոս, Տիֆլիս:
Տեր-Պօղոսեան Տ. Գալուստ, Պօլիս.
Տիվիտեան Տ. Առաքել, Պօլիս:
Տիւլորիէ Տ. Եղուարդ, Փարիզ:
Տոնիկի Զաբան Տ. Յովհաննես, Պորուշան:
Րէհիգեան Տ. Նշան, Պօլիս:
Փափազեան Տ. Կարապետ, Պօլիս:
Փափազեան Տ. Միքիճան, Պօլիս:
Փափազեան Տ. Պետրոս, Պօլիս:
Փեշտըմալճեան Տ. Գեորգ, Պօլիս:
Փեշտըմալճեան Տ. Սահակ, Պօլիս:
Փիրուզեանց Տ. Յովհ. Եաւեան, Ղզլար:
Փոզիևով Տ. Աղեքսանդր, Պօլիս:
Փոնդոյեանց Տ. Յովսէփ, Տիֆլիս:
Քրիստոնեանց Տ. Թովմաս, Տիֆլիս:
Քաբանեանց Տ.Յովհաննեսեանկարիչ, Տիֆլիս:
Քալանթարեանց Պ. Հայրապետ, Ագուլիս:

ՅՈՒՑԱԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՑ ԱՄՍԱԳՐՈՅՍ.

Քալտրրրմեան Տ. Լուկիանոս, Խարսուս:
Քանանեանց Տ. Գեորգ, Կզլար:
Քարավագեան Ռոզա Տիկին, Փարիզ:
Քաֆաֆեան Տ. Մանուէլ, Պօլիս:
Քաֆաֆեանց Տ. Մկրտիչ, Տփխիս:
Քեահեեան Տ. Գրիգոր, Պօլիս:
Քհորբեան Տ. Մ. Համբարձում, Նիկոմիդիա:
Քէքխոդեանց Սողոմոն, Տփխիս:
Քեմխաճեան Տ. Գալուստ, Պօլիս:
Քեմխաճեան Պ. Արիստակես, Փարիզ:
Քեմխաճեան Պ. Դանիէլ, Փարիզ
Քեմխաճեան Պ. Ռուբէն, Փարիզ:
Քեօշկեան Պ. Խաչատուր, Պօլիս:
Քիւրքճեան Տ. Յովհաննես, Հալէպ:
Քիւրքճիխանեան Տ. Խաչատուր, Պօլիս
Քիւրքճիխանեան Տ. Կարապետ, Պօլիս:
Քիւրքճիխանեան Տ. Մկրտիչ, Պօլիս:
Քիւրքճիխանեան Տ. Մուրատիկ, Պօլիս
Քիւրհէճի Տ. Յարութիւն, Պօլիս:
Քոչարեանց Տ. Կար. Յար. Բժիշկ, Տփխիս
Քոռոյեանց Տ. Սիրական. Աղեքսանդրորդ
Օտապաշեան Տ. Կարապետ, Սերաստիա:
Օտապաշեան Տ. Յովհաննես, Վիեննա:
Օտապաշեան Պ. Սերովբէ, Փարիզ:
Օրբելի Տ. Յովսէփ քահանայ, Տփխիս:
Ֆեներճեան Տ. Յովակիմ, Պօլիս:
Ֆրենկեան Տ. Աբրահամ, Պօլիս:
Ֆրենկեան Տ. Յակոբ, կեսարացի, Պօլիս:
Ֆրեց Տ. Անտոն, Վիեննա:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ.

Ինչո՞ւ մեք առաջ չեմք երթար.
Պատմութիւն եւ պատճառք վերադարձի երից Վարդապետացս Հայոց. (*Վերջ.*)

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ.

Հայ-Գաղղիարէն բառգիրք. — Դաշնակք Լամարթինեայ. — Երգք. — Հայկազեան Վարժարան.
Տ. Յարութիւն Մ. Յակովբեան.
Այցելութիւն Սրբազնակատար Կաթողիկոսին ի Սուրբն Գեորգ Սամարիոյ. — Ճառ. — Ողերձք.
Առ. Գեր. Սարգիս Հոգեշնորհ Վարդ. Թեոդորեան, Ողերձ.
Ճառ իխոխումն աստեաց Դաւիթ Եպիսկ. յԵրուսաղէմ.
Գօմիս Տ. Յովհաննես Զարաեան.
Գեր. Տ. Յովսէփ Վ. Նարեկայ Վանահայր.
Տ. Անդրէաս Փոփովիչ բժիշկ.

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՆՁԷՆ ՄԱՐԴԿԱՆ.

Տ. Յովհաննես Այվազովսքի, (Հայ. եւ Գաղղ. *Շարայարու.*)

ԿԵՆՑԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆՔ.

Վարդապետարան Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ.

ՀԱՆԵԼՈՒԿ.

Հոկտեմբերի Հանելուկին լուծումը.

ԱԶԳԱՍԵՒՅՔ (Գերքուած. Հայ. եւ Գաղղ.)

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ.

SOMMAIRE.

MUSÉE ARMÉNIEN.

Pourquoi nous n'avançons pas?
Histoire et causes du retour des trois archimandrites arméniens à leur Eglise nationale. (*Fin.*)

COURRIER ARMÉNIEN.

Dictionnaire Arménien-Français. — Les Harmonies poétiques de Lamartine. — Chants. — Collége national.
M. Haroutioun. M. Hagopian.
Visite de Sa Sainteté le Catholicos des Arméniens à l'église de Saint-George de Constantinople. Discours. — Adresses.
Au très-révérend Sarkis V. Théodor. Adresse.
Oraison funèbre de Mgr David, archevêque à Jérusalem.
M. Ohannès Comis Tzaran.
Le très-révérend Joseph V., supérieur du couvent de Narègue.
M. Antréas Popovitch, docteur.

GALERIE DES HOMMES UTILES.

M. Jean Aïvazovsky. (Arm.-Franç.) (*Suite.*)

CONNAISSANCES UTILES.

Cathéchisme de l'Église apostolique de l'Arménie.

ÉNIGME.

Explication de l'énigme du mois d'octobre.

LES ENNEMIS DE LA PATRIE. (Arm. Franç.) (Poésie)

MUSIQUE.

ԳԻՆ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ.

Փարիզ, տարեկան.	Ֆր. 25
Կոստանդնուպոլիս, Զմիւռնիա, Աղեքսանդրիա, Հընդկաստան.	» 30
Ռուսաստան, Մոլտաւիա, Պարսկաստան.	» 35
Գին միոյ տետրակի	» 5

PRIX D'ABONNEMENT:

Paris, par an.	Fr. 25
Constantinople, Smyrne, Alexandrie, Indes.	» 30
Russie, Moldavie et Perse.	» 35
Prix d'un numéro.	» 5

ԳՈՐԾԱԿԱԼՔ ԸՆԿԵՐՈՒԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ, Տ. Ռայնվալտ գրավաճառ, իփողոցն Սեն-Փէր, 15.
ՄԷՆԶՄԹԸՐ, Տ. Եսայի Անուխեան եւ Ընկերք.
ՎԻԵՆՆԱ, Տ. Յակովբոս Արշակ, Իպիպեր Պասթայ, 659.
ՓԵԹԵՐՊՈՒՐԿ, Տ. Յակոբ Իսաքով, գրավաճառ.
ՊՕԼԻՍ, Տ. Մկրտիչ Մոմճեան.
ԶՄԻՒՌՆԻԱ, Տ. Ղուկաս Պալդազարեան.
ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ, Տ. Սերովբէ Պէյազեան.
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ, Տ. Գեորգ Եուսուֆեան.
ԵԱՇ ՄՈՂՏԱՒԻՈՅ, Տ. Յովհան Գարագաշեան.
ՊՈԹՈՒՇԱՆ, Տ. Յակոբ Մանուկեան.
ՏՓԽԻՍ, Տ. Սահակ Էնֆիէճեանց.
ՊԱԹԱՒԻԱ եւ ՃԱՒԱ. Տ. Գրիգոր Նահապետեան.

ON SOUSCRIT

A PARIS, chez M. Reinwald, rue des Saints Pères, 15.
MANCHESTER, M. Esaï Anouckian et Cie.
VIENNE, M. Hagoposs Arschag, Biber-Bastei, 659.
SAINT-PÉTERSBOURG, M. Jacques Issakoff, libraire.
CONSTANTINOPLE, M. Meguerdicth Momdjian.
SMYRNE, M. L. Balthazar.
NICOMÉDIE, M. Séropé Béyasian.
ALEXANDRIE, M. Georges Youssouff.
JASSY, M. J. Karakach, (magasin français.)
BOTOUSCHANY, M. Jacques Mani.
TIFLIS, M. Avédik Enfiédjian, libraire.
BATAVIA ET JAVA, M. G. Nahapiet.

Փարիզ. Տպագրութիւն Արմ. ի Տպաք. Վալտերի, փող. Պոնապարթ թիւ 44. — PARIS. Typographie arménienne de WALDER, rue Bonaparte, 4